

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra liturgické teologie

Obor: Katolická teologie

Sakrální prostor po II. vatikánském koncilu
a jeho liturgická funkčnost

Diplomová práce

Olomouc 2017

Vedoucí diplomové práce:
S.L.D., Ing. Pavel Kopeček

Vypracoval:
Bc. Ondřej Dědič

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem v seznamu literatury uvedl všechny zdroje použité při psaní práce.

V Olomouci 11. dubna 2017

.....

Děkuji S.L.D., Ing. Pavlu Kopečkovi za odborné vedení práce a cenné rady a podněty v průběhu psaní textu práce.

Obsah

1	Úvod	6
2	Vymezení sakrálního prostoru a jeho charakteristika	8
2.1	Vymezení sakrálního prostoru a zasazení do kontextu	8
2.2	Charakteristika sakrálního prostoru	10
2.2.1	Biblické texty, které lze vztáhnout na charakteristiku sakrálního prostoru	10
2.2.2	Duch liturgie jako duše liturgického prostoru	12
2.2.3	Eklesiální modely a jejich vliv na liturgický prostor	14
3	Sakrální prostor po II. vatikánském koncilu	16
3.1	Požadavky na liturgický prostor jako celek z hlediska dokumentů magisteria a platných předpisů	16
3.1.1	Sacrosanctum concilium	16
3.1.2	Instrukce vydané na základě Konstituce o posvátné liturgii	19
3.1.3	Římský pontifikál	21
3.1.4	Všeobecné pokyny k Římskému misálu	21
3.2	Základní prvky a rozčlenění sakrálního prostoru na základě požadavků liturgie	23
3.2.1	Presbytář	23
3.2.2	Místo (prostor) pro věřící	24
3.2.3	Místo pro sbor a hudební nástroje	25
3.2.4	Místo pro uchovávání Nejsvětější svátosti	25
3.2.5	Místo pro slavení křtu	26
3.2.6	Místo pro slavení svátosti smíření	27
3.2.7	Prostor s proměnlivou funkcí	27
3.2.8	Místo pro rodiče s malými dětmi	27
3.2.9	Sakristie	28
3.3	Dispozice (koncepce) prostoru a jejich charakteristika	29
3.3.1	Podélná dispozice	31
3.3.2	Centrální dispozice	36
3.3.3	Další možnosti řešení: prostor se dvěma ohnisky	37
3.3.4	Shrnutí dispozičních možností	40
4	Jednotlivá liturgická a funkční místa sakrálního prostoru po II. vatikánském koncilu	41
4.1	Oltář	41
4.2	Ambon	43
4.3	Sedes, sedadla pro duchovenstvo a přísluhující	45
4.4	Svatostánek	46
4.5	Abak, pomocné stolky	48
4.6	Křtitelnice	49

4.7	Zpovědnice.....	49
4.8	Kostelní dveře	50
5	Konkrétní ukázka sakrálního prostoru po II. vatikánském koncilu – katedrála Krista, Světla (Oakland, Kalifornie).....	51
5.1	Historie projektu	51
5.2	Exteriér.....	51
5.3	Interiér.....	52
5.3.1	Křtitelnice	52
5.3.2	Dispozice, presbytář	53
5.3.3	Svatostánek.....	53
5.3.4	Výzdoba.....	54
6	Závěr.....	55
	Anotace.....	56
	Summary.....	57
	Bibliografie	58
	A) Prameny.....	58
	B) Literatura	59
	Seznam zkratk.....	61
	Seznam příloh.....	61
	Přílohy	62

1 Úvod

Tématem diplomové práce je sakrální prostor po II. vatikánském koncilu a jeho liturgická funkčnost: Téma významné – protože i když u nás nevzniká závratné množství nových sakrálních staveb a není mnoho prostředků pro renovace stávajících, přece každá nová stavba nebo dokončená přestavba či renovace se stává znamením, jež promlouvá k současníkům a bude formovat modlitbu i víru budoucích generací křesťanů. Téma aktuální – nebot' dovolením Benedikta XVI. slavit mimořádnou formu římského ritu se znovu rozhořela diskuze o podstatě obnovy liturgie, záměrech koncilu a aktuálním chápání a směřování „lex orandi“ církve, jehož je sakrální prostor projevem. Téma mně osobně blízké – protože mám k liturgii a architektuře vztah.

Když jsem si před několika lety téma práce zvolil, bylo to v návaznosti na studijní materiály studentů nejmenované fakulty architektury, které dotyční studenti používali jako přípravu pro zkoušku ze sakrální architektury: „Na koleně psaná“ skripta, jejichž hlavní oporou byla Wikipedie, byla hlavním studijním materiálem pro tematiku sakrální architektury a následnou semestrální zkoušku. Absolventi tohoto předmětu se pak, až se objeví pracovní příležitost, mohou chtít směle pustit do navrhování kostela.

Nejprve jsem si tak dal za cíl napsat práci, která bude jednoduchým manuálem, alespoň trochu odborným a zároveň srozumitelným architektovi, který není znalý ani liturgiky, ani teologie, a pomůže mu se rychle v problematice zorientovat. V průběhu promýšlení tématu jsem si však velmi brzy uvědomil, jak neuskutečnitelná to je myšlenka vzhledem k rozsahu a záběru tématu, a že téma sakrálního prostoru není tématem jednoduchých, jednoznačných řešení.

Z toho důvodu jsem přeformuloval své cíle následovně: načrtnout pohled na sakrální prostor v křesťanské tradici a pojem vymežit; zasadit téma do kontextu; shrnout požadavky kladené na liturgický prostor jako celek, jak je vyžaduje církev (v liturgických knihách a dokumentech Magisteria) nebo sama liturgie (jako požadavek vyplývající z praktického průběhu slavení) – přitom se ukázalo jako potřebné dotknout se možností dispozičních řešení sakrálního prostoru a charakterizovat je; charakterizovat jednotlivá liturgická místa v sakrálním prostoru, kterým je kostel. Přitom hledisko liturgické funkčnosti neznamena pouze, aby liturgie mohla proběhnout nebo proběhla hladce, ale také, že prostor i jeho jednotlivé části plní své liturgické funkce, mezi které patří i jejich symboličnost, jejich hodnota vypovídání o Božích skutečnostech.

Výše uvedené se tak stalo vodítkem a osnovou práce, k níž se v závěru připojila potřeba alespoň minimálně ilustrovat slova o sakrálním prostoru konkrétním liturgickým prostorem. Proto jsem se rozhodl připojit ještě kapitolu, která v několika bodech komentuje konkrétní pokoncilní sakrální stavbu. Po delším promýšlení jsem nakonec zvolil katedrálu Krista, Světla (v Oaklandu v Kalifornii), protože se domnívám, že je jednou ze staveb, která dokázala dobře spojit tradici i pokoncilní pohledy na liturgii a sakrální prostor.

2 Vymezení sakrálního prostoru a jeho charakteristika

Máme-li mluvit o sakrálním prostoru, je nutné na začátku se s tímto pojmem seznámit, porozumět, jaký obsah v sobě nese. Zároveň je vhodné zasadit téma práce do historicko-sociálního kontextu, který nám pomůže vyvarovat se jednostranným úsudkům či názorům. Cílem kapitoly proto bude definovat – nakolik je to možné – *sakrální prostor* a seznámit se s jeho stručnou charakteristikou. Poté se pokusíme o malý vhled do – řekli bychom – „kontextuálního čtení problematiky“.

2.1 Vymezení sakrálního prostoru a zasazení do kontextu

Co je *sakrální prostor*? Vycházíme-li z etymologie, slovo *sakrální* nebo *posvátný* má svůj původ v *sancire* – ohraničit, posvětit. Ve vlastním smyslu svatý, oddělený je v židovském i křesťanském pojetí pouze Bůh.¹ Proto se pak někteří autoři nebojí *profánním* (tj. to, co leží před svatým) nazvat vše ostatní, vyjadřujíc tím rozlišení mezi Bohem a stvořením ve smyslu ontologického protikladu, nikoli oddělením prostorovým.²

Avšak slovo *sakrální* můžeme vnímat ještě v jiné rovině: toto slovo vyjadřuje vztah, závislost stvoření na Bohu a směřování k němu. Protiklad mezi sakrálním a profánním tak podle tohoto pojetí může nastat jen v případě, kdy ztrácíme ze zřetele, že celé stvoření směřuje k Bohu, od něhož pochází.³

Přesto se v židovské a následně i křesťanské tradici můžeme setkat s vyčleněním určitého místa jako posvátného. Souvisí to s lidskou přirozeností: člověk přirozeně potřebuje diverzifikaci prostoru.⁴ Není to Bůh, který by potřeboval místo vyčleněné pro setkání, ale člověk. Kromě aspektu vztahu souvisí s pojetím sakrality prostoru ještě dva prvky: Jednak je to epifanie – zjevení Boha, které dané místo vyčleňuje, odlišuje od ostatního prostoru.⁵ A dále můžeme zaznamenat aspekt rituální: jako posvátné je vyčleněno místo kultu, místo, kde se odehrává

---

¹ Srov. KUNETKA, F., *Slavnost našeho vykoupení : Tři liturgické studie*, s. 31.

² Srov. tamtéž.

³ Srov. tamtéž, s. 31–32.

⁴ Srov. MLÉČKA, J., *Proměny sakrálního prostoru*, s. 32: Autor se odkazuje na Klemence Richtera a jeho přirovnání funkční diverzifikace k soukromému obytnému prostoru: Každý, má-li možnost, přirozeně odděluje jednotlivé prostory pro spaní, bydlení, a přijímání návštěv, přestože je možné vše realizovat v jedné místnosti.

⁵ Příkladem může být Ex 3,5: Bůh se ukazuje Mojžíšovi a oznamuje posvátnost místa zjevení.

Boho–služba a skrze ni setkání se Svatým.⁶ Sakrální prostor vždy s sebou nese tyto tři aspekty: vztahový (s ním souvisí *devotio* a *pietas*), epifanický (v případě Boha můžeme mluvit o *teofanii*) i rituální.

Nyní se podívejme na aktuální pohled církve na sakrální prostor či posvátné místo: *Loca sacra*, jak je vidí Kodex kanonického práva, jsou „místa určená k bohoslužbě (*divino cultui*) nebo pohřbu věřících zasvěcením (*dedicatio*) nebo požehnáním (*benedictio*), které k tomu určují liturgické knihy“⁷. K jejich charakteristice kodex uvádí, že „na posvátném místě je přípustné pouze to, co slouží konání bohoslužby a podpoře zbožnosti a náboženství“⁸. Naopak se zakazuje konat, co se s posvátností místa neshoduje.⁹

K tomu je třeba dodat, že liturgické a další církevní předpisy „rozlišují mezi místem, které je zasvěcené a kde se běžně a pravidelně bohoslužba koná, a mezi místem, kde se koná jen příležitostně“¹⁰.

Znamená to, že i když předpisy připouští možnost, že v některých případech je třeba za *locus sacer* považovat i místo obecné, posvěcené jen přítomností svatého obřadu, přece jen pro pravidelné konání obřadu vyhrazení místo, k tomu určené, a tím místem jsou místa bohoslužebná. Tedy jsou jimi kostely a kaple všeho druhu a pak zejména hřbitovy...¹¹

Uvedenou skutečnost dokumentuje i tzv. „Třetí instrukce“ k obnově liturgie vydaná v r. 1970 *Liturgicae instaurationes*, když říká: „Eucharistie je zpravidla slavena na posvátném místě.“¹² a v následující větě de facto ztotožňuje posvátné místo s kostelem¹³.

Budeme-li v následujícím textu tedy mluvit o sakrálním prostoru nebo posvátném místě, primárně budeme mít na mysli kostel. Analogicky však bude možné uvedený text s příslušnými úpravami vztáhnout i na jiné typy posvátných prostorů (kaple, venkovní bohoslužebný prostor apod.).

---

⁶ Srov. Ex 25–30.

⁷ CIC, kán. 1205.

⁸ CIC, kán. 1210.

⁹ Srov. tamtéž.

¹⁰ POKORNÝ, L., *Liturgika IV. : Liturgické realie – Posvěcení času*, s. 24.

¹¹ Tamtéž.

¹² SACRA CONGREGATIO PRO CULTO DIVINO, *Instructio tertia ad Constitutionem de Sacra Liturgia recte exsequendam, Liturgicae instaurationes* čl. 9.

¹³ Srov. tamtéž.

2.2 Charakteristika sakrálního prostoru

Takto specifikovaný sakrální prostor můžeme dále a hlouběji charakterizovat. Kostel byl od nejstarších dob považován za budovu, v níž se společenství křesťanů schází naslouchat Božímu slovu, společně se modlí, přijímá svátosti a slaví Eucharistii.¹⁴

Latinská totožnost výrazu *ecclesia* pro církev i kostel, není vůbec náhodná. Odkazuje totiž na důležitou skutečnost, že církev je (analogicky ke skutečnosti, že Kristus se stal skutečným a dokonalým chrámem Nové smlouvy¹⁵) z živých kamenů vybudovaný Boží chrám. Chrám svatý, v němž chce Bůh přebývat.¹⁶ Stejně tomu má být i s chrámem – kostelem – má být posvátným místem a znamením Boží přítomnosti: Kostel, jako budova, je jednou a provždy určený k shromažďování Božího lidu a slavení posvátných tajemství. Stává se domem Božím a sluší se podle starobylé tradice církve zasvětit ho Bohu slavnostním obřadem.¹⁷ Kongregace pro svátosti a bohoslužbu to v dekretu, kterým zveřejňuje text Obřadů zasvěcení kostela a oltáře, vyjadřuje ještě precizněji, když říká, že

místo, na kterém se křesťanské společenství shromažďuje, aby naslouchalo Božímu slovu, přednášelo své prosby a oslavovalo Boha, především účastí na nejsvětější oběti, místo, kde se uchovává nejsvětější Svátost oltářní, velmi výstižně představuje církev, Boží chrám, vybudovaný z živých kamenů.¹⁸

Už zde si můžeme povšimnout naznačení účelu kostela: místo shromažďování křesťanů za účelem naslouchání Božímu slovu, místo oslavy Boha a přednášení proseb, místo, kde se slaví mše svatá a kde se uchovává Eucharistie. Tím se dostáváme k dalšímu rozměru: sakrální prostor jako prostor liturgický, jako vlastní místo liturgie (nikoli ve smyslu, že se liturgie nutně má dít pouze v tomto prostoru, ale že tento prostor je určen pro liturgii).

2.2.1 Biblické texty, které lze vztáhnout na charakteristiku sakrálního prostoru

Raná církev vycházející z centra židovské tradice svým způsobem nemohla nenavázat na obrazy posvátných míst a chrámu tak, jak je podává Písmo, a vztáhnout je na postupně se

---

¹⁴ Srov. *Caeremoniale episcoporum*, čl. 864.

¹⁵ *Římský pontifikál*, s. 493.

¹⁶ Srov. 1 Kor 3,16–17.

¹⁷ Srov. *Caeremoniale episcoporum*, čl. 864.

¹⁸ KONGREGACE PRO SVÁTOSTI A BOHOSLUŽBU, Dekret Prot. n. CD 300/77, in: *Římský pontifikál*, s. 467.

rozvíjející vlastní tradici. Tak nám Písmo podává výmluvné obrazy, které můžeme vztáhnout k charakteristice sakrálního prostoru, kterým je křesťanský chrám (ve smyslu stavby).

Svaté místo

„Zuj si opánky, neboť místo, na kterém stojíš, je půda svatá.“ (Ex 3,5)

– Místo, kde se zjevuje nebo přebývá Bůh, je posvátné. Sám Bůh ho svou přítomností posvěcuje a prohlašuje za posvátné; ono se tak stává svatým z vnějšího vyhlášení.

Stan setkávání

Mojžíš vzal stan a postavil jej venku za táborem opodál tábora a nazval jej stanem setkávání. Když někdo hledal Hospodina, vycházel ke stanu setkávání. [...] A Hospodin mluvil s Mojžíšem tváří v tvář, jako když někdo mluví se svým přítelem... (Ex 33,7–16)

– Křesťanský chrám má být místem setkání s Bohem. „Vyňat z tábora“, z denního shonu, místo, kam vychází člověk, když hledá Boha. Prostor, v němž je možné mluvit s Bohem tváří v tvář a kde Bůh promlouvá k člověku.

Místo kultu, dům modlitby

Jestliže někdo připraví jako svůj dar hod oběti pokojné ze skotu, ať už býka nebo krávu, přivede před Hospodina zvíře bez vady. Vloží ruku na hlavu svého daru a porazí oběť před vchodem do stanu setkávání. (Ex 3,1nn)

– Kostel je vždy i místem rituálním, místem, kde se odehrává liturgie, kult.

„Můj dům bude zván domem modlitby.“ (Mt 21,13)

– Při vyhnání obchodníků z chrámu Ježíš, jehož pokrmem je konat vůli otcovu, uvádí skutečnosti do správného stavu. Dům Jeho Otce nemá být tržištěm, ale domem modlitby. A to přesto, že vzápětí ukazuje na důležitější chrám svého těla.¹⁹

---

¹⁹ Srov. Jan 2,13–22.

Místo teofanie

Tu oblak zahalil stan setkávání a příbytek naplnila Hospodinova sláva. Hospodinův oblak býval ve dne nad příbytkem a v noci na něm planul oheň před očima celého domu izraelského na všech jejich stanovištích. (Ex 40,34.38)

– Nejen fyzicky viditelná Hospodinova sláva, ale i podoba schrány úmluvy, její uložení atd., později podoba Jeruzalémského chrámu i uspořádání synagogy: vše vypovídá o Bohu, je místem zjevování Boha. Podobně křesťanský chrám si ponechává tuto vlastnost.

Boží přítomnost a uzdravující pramen

– Vidění chrámu a chrámového pramene (Ez 40 – 47): Znamé texty vidění, v němž je prorokovi ukázán nový chrám. Prorok popisuje příchod Boží slávy od východu. Hospodinova sláva přišla od východu a naplnila dům. Ale kromě podrobného popisu chrámu je prorokovi ukázán i pramen: „A hle – pod chrámovým prahem prýštila voda směrem na východ.“²⁰ Je to pramen, který vytéká z chrámu, a kamkoli se tato voda dostane, vše je uzdraveno. S touto vodou je spojen příslib hojnosti.

Uvedené aspekty rozhodně nejsou vyčerpávající. Bylo by možné se hlouběji zabírat i aspektem smírné oběti, která se odehrávala v Jeruzalémském chrámu, opony, která byla nevratně roztržena a dalšími. Nemalý vliv na podobu a symboliku křesťanských bohoslužebných míst měla také synagoga.²¹ Ale pro tuto chvíli nám alespoň těchto několik charakteristik pro ilustraci kontinuity biblické tradice a teologie křesťanského chrámu (aniž bychom zapírali, že je zde i mnoho diskontinuity vůči starozákonním obrazům související s velikostí Božího sebe zjevení v osobě Ježíše Krista) postačí.

2.2.2 Duch liturgie jako duše liturgického prostoru²²

Nyní se podíváme na souvislost výkladu biblických textů a pohledu na liturgii u církevních Otců, která se projevila i pohledu na liturgický prostor jako takový, jak ji v krátké studii podává S.L.D., Ing. Pavel Kopeček. Tento exkurz s následným doplněním o eklesiální modely nám později umožní porozumět různým formám liturgického prostoru v mnohem širších souvislostech.

---

²⁰ Ez 47,2.

²¹ Srov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 56–60.

²² KOPEČEK, P., Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců, In: *Dům Boží a brána nebe ve 20. století*, s. 17.

Protože je kostel stavbou viditelnou, má být manifestací ducha křesťanské liturgie²³ a „výmluvným znamením církve putující po zemi i obrazem církve přebývající v nebi“²⁴. Tak jako nemůže být u člověka rozdíl mezi gesty a výrazem na straně jedné a pocity a myšlenkami na druhé straně, podobně nemůže být rozdíl mezi vnímatelným poselstvím sakrální stavby, kostela, jako celku, a duchem liturgie.²⁵

Podle P. Kopečka je to analogicky liturgie, která poukazuje na vnitřní napětí mezi objektem a v něm konanou činností. A přitom nejde jen o relaci mezi místem kultu a liturgií, ale i o vztah mezi vnitřní dispozicí účastníka liturgie a jeho vnějšími liturgickými projevy.²⁶ Takto je „zjevována odlišnost této transparentní relace mezi vnějškem a vnitřkem [...], materií a duchem, viditelným a neviditelným“²⁷. Chceme-li vstoupit do této relace, je nutné „objevit, jak minulé generace křesťanů vyjadřovali [tuto] transparentní relaci mezi duší (liturgií) a tělem (kostelem), která činí z církevní stavby manifestaci víry a křesťanského způsobu života“²⁸.

Přitom obojí – jak liturgie, tak kostel – k nám mluví řečí symbolů. Symbolem se myslí vnímatelná skutečnost tohoto světa, která odkazuje na realitu „jiného ontologického pole“²⁹. Přitom je v oblasti křesťanské liturgie a posvátných prostor nutné vnímat existenci dvou rovin symbolické řeči, protože každé liturgické slavení je současně odrazem a účastí na nebeské liturgii (tento rozměr je vyjádřen v kosmické symbolice nebo mluvíme o tzv. anagogickém symbolismu) a anamnézí – kultovní připomínkou – historického tajemství Vtělení a Vykoupení (tento rozměr je vyjádřen historickou symbolikou)³⁰.

Tento dvojitý symbolismus, jeho nerozlučitelné propojení, které je charakteristikou ducha liturgie, a z něj vycházející mystagogie a eklesiologie, má v tradici Otců svůj základ ve výkladu biblického textu. Anagogická mystagogie alexandrijské školy, mezi jejíž představitele patří Filón Alexandrijský a Órigenés mluví o trojím rozdělení Jeruzalémského chrámu: velesvatyně, svatyně, nádvoří. Tato symbolika není jen kosmologická, ale i morální a duchovní. Tajemství velesvatyně je možné nahlédnout jen díky iniciaci (je to Bůh, kdo se dává poznat Mojžíšovi) –

---

²³ Srov. KOPEČEK, P., Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců, In: *Dům Boží a brána nebe ve 20. století*, s. 15.

²⁴ *Římský pontifikál*, s. 493.

²⁵ Srov. KOPEČEK, P., Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců, In: *Dům Boží a brána nebe ve 20. století*, s. 15.

²⁶ Srov. tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ KOPEČEK, P., Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců, In: *Dům Boží a brána nebe ve 20. století*, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 16.

³⁰ Srov. tamtéž.

mystagogii. Jen díky uvedení do tajemství je možné nahlédnout vnitřní smysl liturgie, a tedy i smysl liturgického prostoru. U Órigena můžeme vnímat liturgický prostor jako paschální skutečnost.³¹ „Anagogie spočívá v přechodu od světa smyslového k duchovním skutečnostem.“³² Typologická a historická mystagogie antiošské tradice naopak je ovlivněna ekonomii dějin spásy. Z tohoto pohledu na liturgii vyrůstají podle P. Kopečka „dva základní symbolické pohledy na kultovní prostory: mystagogický (pozemská a nebeská liturgie) a eklesiologický (pozemská a oslavená církev)“³³.

2.2.3 Eklesiální modely a jejich vliv na liturgický prostor

Ještě před tím, než nastíníme souvislost eklesiálních modelů s liturgií a liturgickým prostorem, musíme se dotknout krátce a velmi zjednodušeně východního a západního církevního myšlení týkajícího se reformy. Zatím co, zjednodušeně řečeno, po jistém vývoji na východě došlo k „zakonzervování“ forem (ať už se jedná o liturgii, formy mnišství, ikonografii apod.) a nové a nové generace křesťanů přirozeně nemění formy, ale učí se v nich objevovat to, na co vnější formy odkazují, na západě, došlo-li k odcizení formy a obsahu (řekli bychom „vyprázdnění“ formy – ačkoli se často jednalo jen o zdání a nikoli skutečné vyprázdnění), přichází reforma formy, která zohledňuje aktuální skutečnost a snaží se o návrat k ideálu (příkladem mohou být znovu a znovu reformované řehole, přičemž každá nese své ovoce).

S výše uvedeným souvisí i obrat, který se ve dvacátém století odehrál v katolické teologii: posun od sporu o modernismus až k antropologickému obratu³⁴ a s tím související proměnu modelů užívaných v eklesiologii. Zatímco od roku 1600 do roku 1940 pokojně vládl právní nebo sociální model církve (který se samozřejmě promítl i do pojetí liturgie a následně liturgického prostoru), v koncilních dokumentech je možné setkat se s modely Těla a Svátosti Kristovi, ale převládajícím modelem, který byl použit, byl spíše model Lidu Božího.³⁵ „Toto paradigma zaměřilo pozornost na církev jakožto síť mezilidských vztahů, na církev jako společenství.“³⁶ V pokoncilní době se pak objevuje ještě model Služebnice. Tyto nové modely, které pomáhaly řešit problémy, které předchozí modely zodpovědět nedokázaly, byly často přijímány spíše z důvodů pastoračních a pomáhaly církvi nalézt její totožnost v měnícím se světě.³⁷ Úskalím

---

³¹ Srov. KOPEČEK, P., Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců, In: *Dům Boží a brána nebe ve 20. století*, s. 17–19.

³² Tamtéž, s. 19.

³³ Tamtéž.

³⁴ Srov. GIBELLINI, R., *Teologické směry 20. století*, s. 157–264.

³⁵ Srov. DULLES, A., Užívání modelů v eklesiologii, *Teologický sborník*, s. 21.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 20–21.

těchto paradigmat ovšem je, že jsou opravdu jen pomocnými modely a všechny otázky nedokážou zodpovědět. Mimoto, když se paradigmata mění, zjišťují lidé, že najednou ztrácí půdu pod nohama a jsou ohrožení ve své duchovní bezpečnosti.³⁸ Tím vznikají pnutí a polarizace, které je ovšem možné překonat, uvědomíme-li si, že tato pnutí jsou důsledkem proměny lidského konstruktů. Uvedená paradigmata se projevovала a projevují i v pohledu na liturgii, a druhotně (i když ne vždy reflektovaně) také v pojetí liturgického a sakrálního prostoru.

Rychlost změn paradigmat v druhé polovině 20. století, která se také odrazila v dokumentech Druhého vatikánského koncilu a následné praxi církve (a to včetně Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium* a prováděné reformě liturgie), oproti dlouhému období stálosti předchozích eklesiálních modelů (a v důsledku i stálosti liturgických forem) je dle mého názoru jednou z příčin, proč část církve pohlíží na realizaci pokoncilní obnovy liturgie jako na diskontinuitu vůči předchozí tradici. Obnova liturgie (přestože jí předcházela dlouhá doba existence liturgického hnutí) byla ve srovnání se „statickým“ obdobím předchozích staletí změnou rychlou a velkou. Také je možné v tomto kontextu nahlížet diskusi o „správný“ výklad Konstituce o posvátné liturgii.³⁹ *Summorum pontificum* Benedikta XVI. je v tomto kontextu možné spatřovat jako vstřícný krok vůči této části církve, ale také jako otevření staré pokladnice církve: Starší forma, která nutí západního křesťana učit se osvojit si východní přístup ve smyslu vstupovat do symboliky a obsahů staré formy, což ale může vést a vede k lepšímu chápání obnovené liturgie, která z dnes tzv. mimořádné formy vychází. S ohledem na výše uvedené eklesiální modely je pak toto motto proprio a různé akcentace pohledu na řádnou formu římského ritu možné nahlížet i jako snahu o porozumění liturgii v kontextu různých paradigmat.

---

³⁸ Srov. tamtéž.

³⁹ Srov. SARAH, R.; GRILLO, A., Aktuální polemika o liturgii, *Salve : Revue pro teologii, duchovní život a kulturu*, s. 83–97.

3 Sakrální prostor po II. vatikánském koncilu

Sakrální, liturgický prostor vyvozuje svou funkčnost z liturgie, která dnes v římském ritu zahrnuje řádnou i mimořádnou formu. Zároveň v sobě tyto formy skrývají množství symbolických konceptů, jež se promítají do prostorového ztvárnění liturgického prostoru.⁴⁰ Je otázkou, zda jeden prostor dokáže v sobě skloubit všechny možné symbolické koncepty? Nyní se však podíváme na požadavky, které na prostor jako celek liturgie klade.

Vycházet přitom budeme z celé řady pramenů. Jednak jsou to prameny liturgické: Sem patří jednotlivé liturgické knihy a jejich rubriky: *Ceremoniale episcoporum*; *Pontificale Romanum*; *Missale Romanum*; lekcionář; kniha *Obřadů křesťanské iniciace*; *Křestní, svatební a pohřební obřady*; *Obřady pokání, pomazání nemocných* a další liturgické knihy. Další skupinou pramenů jsou dokumenty *Magisteria*: koncilní dokumenty (zvláště *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum concilium*), prováděcí instrukce, *Kodex kanonického práva*; existuje také celá řada dokumentů jednotlivých biskupských konferencí vztahující se k tomuto tématu – zde se omezíme pouze na dokument vztahující se pro místní církevní provincii vydaný Českou biskupskou konferencí s názvem *Koncepce úprav liturgického prostoru*.

3.1 Požadavky na liturgický prostor jako celek

z hlediska dokumentů magisteria a platných předpisů

V této části se zaměříme na liturgický prostor z hlediska celku. Z výše zmíněných zdrojů se dotkneme pouze těch, které se tímto tématem zabývají, a vyjdeme zde z hlediska převážně chronologického. Nejprve uvedeme pro toto téma důležité části textu *Konstituce o posvátné liturgii*, který se stal základním východiskem liturgické obnovy, a následně jednotlivých instrukcí vydaných k obnově liturgie. Poté budeme požadavky na uspořádání odvozovat z platných předpisů a požadavků liturgických knih a jejich rubrik.

3.1.1 *Sacrosanctum concilium*

Snahou koncilních otců bylo v *Konstituci o posvátné liturgii* postarat se o obnovu a rozvoj liturgie.⁴¹ K tomu pro římský ritus stanovili praktické směrnice, které však s ohledem na univerzálnost textu jsou obecné a v mnohém se samotného liturgického prostoru dotýkají až

---

⁴⁰ Srov. KOPEČEK, P., Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců, In: *Dům Boží a brána nebe ve 20. století*, s. 25.

⁴¹ Srov. II. Vatikánský koncil, *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium*, čl. 1.

druhotně. Přesto uvedeme alespoň ty body, které jsou zásadní pro chápání nových akcentů v pohledu na liturgii.

Kristovo vykupitelské dílo církev nepřestává hlásat a aby tomuto svému úkolu mohla dostát, „je Kristus stále přítomen ve své církvi, především v liturgických úkonech“⁴²: v mešní oběti, v osobě sloužícího kněze, zvláště pak pod způsoby Eucharistie. „Je přítomen ve svém slově: to mluví On, když se v církvi předčítá Písmo svaté.“⁴³ Je přítomen v církvi, když se ona modlí a je přítomen svou mocí ve svátostech.⁴⁴

Liturgie, právem chápaná jako výkon Kristova kněžství, veřejná Boho pocta plná znamení vnímatelných smysly, je činností vynikajícím způsobem posvátnou, je to dílo Krista kněze a jeho těla, církve.⁴⁵ Pozemská liturgie je předchutí liturgie nebeské.⁴⁶ Je to vrchol a zdroj činnosti církve.⁴⁷ Aby však bylo dosaženo co nejplněji účinků, které liturgie uskutečňuje (sem patří na prvním místě oslava Boha a posvěcení člověka), je potřeba, aby věřící přistupovali k liturgii se správnou přípravou ducha. Koncilní otcové jasně říkají, že je úkolem pastýřů dbát o to, aby se liturgické úkony konaly platně a dovoleně dle předpisů, zároveň však mají dbát, aby se věřící těchto liturgických úkonů zúčastňovali uvědoměle, aktivně (*actuose*) a s duchovním užitekem.⁴⁸

Samostatnou zmínku si zaslouží přání otců, které ztotožňují s přáním církve: „aby byli všichni věřící vedení k plné, uvědomělé a aktivní účasti (*participatio actiosa*) na liturgických úkonech, jak to vyžaduje sama povaha liturgie“⁴⁹ a jak je povinností i právem pokřtěných. To vyžaduje správnou přípravu a výchovu jak věřících, tak jejich pastýřů.

Zde je třeba s ohledem na pozdější diskuse o výkladu pojmu *participatio actiosa* dodat, že otcové i následné učení magisteria jasně deklaruje, že „účast věřících laiků na slavení eucharistie a dalších obřadech církve nemůže být snížena na pouhou přítomnost, navíc ještě pasivní.“⁵⁰ Zároveň ale tento výraz neznamena neustálé vnější konání při liturgii, že by každý

---

⁴² II. Vatikánský koncil, Konstituce o posvátní liturgii *Sacrosanctum Concilium*, čl. 7.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ Srov. tamtéž.

⁴⁶ Srov. tamtéž, čl. 8.

⁴⁷ Srov. tamtéž, čl. 10.

⁴⁸ Srov. tamtéž, čl. 11.

⁴⁹ Tamtéž, čl. 14.

⁵⁰ *CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM*, *Instructio Redemptionis sacramentum*, čl. 36–37.

musel nutně zastávat nějaký konkrétní liturgický úkol mimo ty činnosti, které vyžaduje liturgie samotná (např. recitování aklamací, zpěv, úkony, gesta a postoje těla), jak uvádějí rubriky liturgických knih.⁵¹ Ratzinger pak zdůrazňuje, že *participatio*, překládané také *účast a podíl*, odkazuje na hlavní děj liturgie. Tímto ústředním *actio*, jehož se mají všichni účastnit, je podle něj *oratio* ve smyslu jádra liturgie, eucharistická modlitba.⁵² „Vlastní akce v liturgii, na níž se máme všichni podílet, je konáním Boha samého.“⁵³

Koncilní otcové se dále vyjádřili ke vztahu liturgie a společenství církve: Liturgie je projev církve jako celku, proto se týká celého těla. „Současně je církev ale svatý lid, sjednocený a uspořádaný pod vedením biskupů.“⁵⁴ Proto každý služebník církve i každý věřící má při liturgii konat jenom to a všechno to, co mu přísluší z povahy věci a podle liturgických předpisů.⁵⁵

Důležitý akcent dali otcové místu Písma sv. v liturgii. V rámci revize mešního řádu má jasněji vyniknout smysl jednotlivých částí mše a věřícím se má „poskytnout bohatěji stůl Božího slova“. Zároveň je dovoleno poskytnout národnímu jazyku přiměřený prostor zvláště ve čteních a přímlovách. Dokument otvírá i možnost užití národního jazyka v dalších částech liturgie, zároveň však poznamenává, že je třeba dbát na uchování latiny jako jazyka užívaného při liturgii.⁵⁶ Otcové rozlišují dvě části mše: bohoslužbu slova a bohoslužbu oběti.⁵⁷ Aby lépe vyniklo společenství a jednota kněží, rozhodl koncil o rozšíření možností koncelebrace. Měl být vypracován nový koncelebrační obřad a ten přidán do Římského pontifikálu a misálu.

Sedmá kapitola konstituce je pak věnována sakrálnímu a liturgickému umění: Je třeba svobodné umění, které slouží s náležitou vážností a úctou bohoslužebným budovám a obřadům. Sakrální umění včetně liturgických rouch a výzdoby se má vyznačovat ušlechtilou krásou. Naopak není v kostele místa pro díla, která jsou v rozporu s vírou, mravy, křesťanskou zbožností, nebo jsou dokonce urážlivá. Nově budované kostely mají dobře sloužit liturgickým úkonům a aktivní

---

⁵¹ Srov. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio Redemptionis sacramentum*, čl. 39; srov. II. Vatikánský koncil, *Konstituce o posvátní liturgii Sacrosanctum Concilium*, čl. 30–31.

⁵² Srov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 150–155.

⁵³ Tamtéž, s. 152.

⁵⁴ II. Vatikánský koncil, *Konstituce o posvátní liturgii Sacrosanctum Concilium*, čl. 26.

⁵⁵ Srov. tamtéž, čl. 28.

⁵⁶ Srov. tamtéž, čl. 47–55.

⁵⁷ Srov. tamtéž, čl. 56.

účasti (*participatio actuosa*) věřících.⁵⁸ „Ať zůstane v platnosti zvyk umisťovat v kostelích svaté obrazy věřícím k uctívání.“⁵⁹

3.1.2 Instrukce vydané na základě Konstituce o posvátné liturgii

Po koncilu byly Kongregací pro bohoslužbu a svátosti postupně vydávány instrukce týkající se aplikace liturgické reformy. První tři byly vydány do r. 1970. Čtvrtá instrukce byla vydána až v r. 1995 a můžeme ji považovat za reflexi dobové situace a cílem dále podpořit dílo obnovy liturgie. Pátá instrukce byla zaměřena na otázky týkající se překladů liturgických textů do národních jazyků. Dále byla v r. 1967 vydána instrukce *Eucharisticum Mysterium* týkající se otázek spojených s uchováváním Svátosti oltářní. Nyní shrneme nejpodstatnější obsah prvních tří z uvedených instrukcí a poslední zmíněné:

Instrukce *Inter Oecumenici* vybízí k co nejdokonalejšímu slavení liturgie. Proto mají být dodržovány rubriky a obřady mají být vykonávány důstojně s nezbytnou předchozí přípravou. Všichni mají vykonávat funkce sobě vlastní: kněží, jáhni, akolyté, lektori, kantoři.⁶⁰ Nově se mají čtení při mši číst směrem k lidu.⁶¹

Při stavbě nových a úpravě nebo obnově stávajících kostelů se má dbát, aby byly vhodné pro konání liturgických slavení a umožnily aktivní účast věřících. Hlavní oltář má být oddělen od zdi, aby bylo možné ho obcházet a umožňoval slavení směrem k lidem. Má být v posvátném prostoru skutečným centrem, k němuž se spontánně obrací pozornost celého shromáždění věřících. Presbytář (kněžiště) okolo oltáře ať je rozlehlý tak, aby byl umožněn hladký průběh posvátných obřadů.⁶² V další části řeší instrukce sedadla pro celebranta a příslušující. Sedlo celebranta má být umístěno tak, aby bylo patrné a viditelné, že celebrant vskutku předsedá celému společenství věřících. Zároveň ale je třeba se vyhnout tomu, aby sedes působil jako biskupská katedra. Umístění křtitelnice má dát vyniknout důležitosti svátosti křtu a má být místem vhodným pro slavení této svátosti ve společenství. Pro umístění ambonu je opět vznesen nárok viditelnosti a slyšitelnosti lektora. Místo pro scholu a varhany má zaujímat takové místo, aby ukazovalo, že i zpěváci a varhaník jsou součástí společenství věřících. Místu pro věřící má

---

⁵⁸ Srov. II. Vatikánský koncil, Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, čl. 123–124.

⁵⁹ Tamtéž, čl. 125.

⁶⁰ Srov. S. Congregatio Rituum, *Instructio Inter Oecumenici*, čl. 13.

⁶¹ Srov. tamtéž, čl. 36; Instrukce ještě rozlišuje slavnou a zpívanou a říkanou mši, neboť se jedná o období před vydáním nových liturgických knih. Už nyní však preferuje čtení od ambonu nebo z okraje presbytáře.

⁶² Srov. tamtéž, čl. 90–91.

být věnována zvláštní péče, aby se zrakem i duší náležitě účastnili posvátných slavení. Věřící mají celebranta dobře vidět i slyšet.⁶³

Instrukce *Tres abhinc annos* vydaná v roce 1967 řeší detaily průběhu bohoslužby (poklekání, úpravy modliteb apod.) a co se týká liturgického prostoru se v podstatě nevyjadřuje.⁶⁴ Instrukce *Liturgicae instaurationes* byla vydána asi půl roku po vydání nového Římského misálu. Odkazuje se na záměry koncilních otců v Konstituci o posvátné liturgii a upřesňuje účel změn: vznešená jednoduchost nesmí být desakralizací nebo nést stopy sekularizace. A to ani v obřadech, ani co se týká liturgického vybavení a rouch.⁶⁵ Slavení eucharistie se má odehrávat v sakrálním prostoru. Jinde jen s dovolením ordináře.⁶⁶ Ve spolupráci s odborníky je třeba řešit vhodné úpravy liturgických prostorů, aby odpovídali obnovenému slavení, a uspořádání v nich získalo stálou podobu. Je špatně, když na sebe dočasné úpravy prvních let reformy berou trvalou podobu, ačkoli odporují liturgickému cítění, vkusu i samému posvátnému slavení.⁶⁷ Obnovená podoba liturgie má sama zjevovat, že je dílem celého Božího lidu, uspořádaného ve svých různých stavech a službách.⁶⁸

Instrukce *Eucharisticum Mysterium*, jak už napovídá její název, se týká slavení tajemství Eucharistie. Znovu připomíná učení Konstituce o posvátné liturgii, ale odkazuje se i na předchozí dokumenty Magisteria, včetně *Inter Oecumenici*, když zdůrazňuje důležitost správného uspořádání posvátného místa a říká, že toto správné uspořádání významně přispívá k správnému slavení liturgie a aktivní účasti věřících.⁶⁹ Z praktických otázek vztahujících se k liturgickému prostoru řeší hlavně uchovávání nejsvětější Svátosti oltární mimo mši. Eucharistie má být uchovávána v jednom svatostánku, který je pevný a neporušitelný. Je vhodné, aby věřící měli možnost adorace u svatostánku. Proto dokument doporučuje, aby zvláště v kostelech, v nichž jsou časté pohřby a svatby nebo častý pohyb návštěvníků, byl svatostánek umístěn v kapli oddělené od hlavní části kostela.⁷⁰ U svatostánku s Eucharistií „má vždy jako znamení úcty, kterou vzdáváme Pánu, hořet lampa“⁷¹.

---

⁶³ Srov. S. CONGREGATIO RITUUM, Instructio *Inter Oecumenici*, čl. 92–99.

⁶⁴ Srov. S. CONGREGATIO RITUUM, Instructio *Tres abhinc annos*.

⁶⁵ Srov. S. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, Instrukce *Liturgicae instaurationes*, čl. 1–8.

⁶⁶ Srov. tamtéž, čl. 9.

⁶⁷ Srov. tamtéž, čl. 10.

⁶⁸ Srov. tamtéž, čl. 13.

⁶⁹ Srov. SACRA CONGREGATIO RITUUM. Instructio de cultu Mysterii Eucharistici, *Eucharisticum Mysterium*, čl. 24.

⁷⁰ Srov. tamtéž, čl. 52–53.

⁷¹ Srov. tamtéž, čl. 57.

3.1.3 Římský pontifikál

Kromě citací z *Římského pontifikálu*, které už zazněly a vztahovaly se spíše k „teologii“ kostela či sakrálního prostoru, mluví text poznámek v úvodu Obřadů zasvěcení kostela jasně:

Povaha kostela vyžaduje, aby byl vhodně uspořádán pro bohoslužebná slavení, přiměřeně a povznášejícím způsobem vyzdoben, bez zbytečné nádhery a okázalosti, aby tak byl kostel znamením vyšších skutečností. Prostor posvátné budovy má být uspořádán tak, aby byl obrazem hierarchicky uspořádaného společenství Božího lidu; má umožnit celému shromáždění, aby se navenek projevovalo jeho vnitřní uspořádání a aby každý jeho člen mohl dobře konat svou službu. Zejména návrhy na řešení presbytáře, oltáře, sedadla předsedajícího, ambonu a místa, kde se bude uchovávat Nejsvětější svátost, ať respektují ustanovení Všeobecných pokynů k Římskému misálu. Neméně důležité je zachovat ustanovení týkající se určení místa a uspořádání prostoru pro slavení ostatních svátostí, zvláště křtu a pokání.⁷²

Prostor má odpovídat povaze a průběhu liturgických slavení, jimž je určen, má být znamením vyšších skutečností. A členění prostoru má být obrazem Božího lidu včetně jeho hierarchického uspořádání. Co se týká jednotlivostí, odkazuje pak pontifikál na Všeobecné pokyny k Římskému misálu.

3.1.4 Všeobecné pokyny k Římskému misálu

Posvátní služebníci i věřící mají, každý podle svého postavení, plně čerpat plody slavení Eucharistie, a podle toho má být uspořádáno i slavení mše. To se vhodně uskuteční, když s přihlédnutím k jednotlivostem bude celé liturgické slavení uspořádáno tak, aby navodilo vědomou, činnou a plnou účast přítomných.⁷³

Mluví-li misál o postojích věřících, jasně z nich vyplývá, že je vhodné, aby v prostoru byly sedadla, která umožňují sezení a klečení, a aby věřící mohli v příslušných částech mše stát.⁷⁴ Zároveň musí být prostor řešen tak, aby se věřící mohli během liturgie účastnit Svatého přijímání, přinášení darů a dalších částí liturgie, které jsou spojené s průvodem či pohybem.⁷⁵

---

⁷² *Římský pontifikál*, s. 493–494, čl. 3.

⁷³ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 17–18.

⁷⁴ Srov. tamtéž, čl. 43.

⁷⁵ Srov. tamtéž, čl. 44.

Pátá a šestá kapitola pokynů se věnuje samostatně uspořádání a vybavení kostelů. Ve všeobecné části se opakují informace z Konstituce o posvátné liturgii a některých instrukcí: Kostely mají být upravené tak, aby umožňovali aktivní účast věřících při slavení, a mají být skutečně důstojné a krásné – znamení a symbol vyšších skutečností.⁷⁶ K výzdobě kostela se má žádat jen „skutečné umění, které živí víru a zbožnost a je v souladu s významem a cílem, jemuž je určeno“⁷⁷.

Vybavení kostelů má přispívat k jejich vznešené prostotě. Výzdoba se má snažit o pravdivost, má být v souladu s posvátností a důstojností místa a má sloužit také k vzdělávání věřících.⁷⁸ A při uspořádání kostela je třeba přihlížet nejen k liturgickým potřebám, ale také k přiměřenému pohodlí věřících.⁷⁹

Prostor kostela má svým rozvržením být znamením hierarchicky uspořádaného společenství, které se schází k bohoslužbě, jak je naznačeno i jejími službami a úkony. Prostor má pomoci, aby shromáždění mohlo tuto vnitřní hierarchii zachovávat i navenek.⁸⁰ Zároveň však má toto hierarchické uspořádání vytvářet a vyzařovat jednotu Kristova těla – církve.

Místo hlavního celebranta a dalších svěcených služebníků a přísluhujících je v presbytáři.⁸¹ „Věřící a sbor zpěváků mají mít vyhrazena taková místa, která jim usnadní jejich aktivní účast.“⁸² Uspořádání, krása místa i zařízení má vyjadřovat svatost tajemství, které je v kostele slaveno, a podporovat zbožnost.⁸³

Od článku 295 až do článku 351 se *Institutio Generalis Missalis Romani* (dále *IGMR*) konkrétněji věnuje uspořádání hlavních částí i jednotlivých míst kostela a jejich vybavení. Seznámíme se s nimi v následujících podkapitolách, v nichž se zaměříme na základní prvky prostoru, jeho rozčlenění a základní možnosti v koncepci prostoru jako takového se stručnou charakteristikou. Při tom přihlédneme také k lokálnímu dokumentu *Koncepce úprav liturgického prostoru*, který vydal Sekretariát České biskupské konference (dále jen ČBK).

---

⁷⁶ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 288.

⁷⁷ Tamtéž, čl. 289.

⁷⁸ Srov. tamtéž, čl. 292.

⁷⁹ Srov. tamtéž, čl. 293.

⁸⁰ Srov. tamtéž, čl. 294.

⁸¹ Srov. tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Srov. tamtéž.

3.2 Základní prvky a rozčlenění sakrálního prostoru na základě požadavků liturgie

Základními prostorovými částmi kostela, jak je uvádí *IGMR*, jsou: presbytář, místo pro věřící, místo pro sbor a hudební nástroje⁸⁴, místo pro uchovávání Nejsvětější svátosti.⁸⁵ Dále sem patří místo pro slavení křtu (s křtelnicí) a svátosti smíření (zpovědnice či zpovědní místnost), jak uvádí *Římský pontifikál*.⁸⁶ Dokument *ČBK Koncepce úprav liturgického prostoru* zmiňuje mezi důležitými místy bohoslužebného prostoru ještě kapli pro všední den, kapli pro adoraci, kůr a prostor s proměnlivou funkcí.⁸⁷ O dvou místech se ani jeden z dokumentů nezmiňuje v souvislosti se základním rozbohem prostoru kostela a při tom je vhodné se o nich zmínit: prvním je sakristie – místo, odkud vychází bohoslužebný průvod a většinou je zde mimo bohoslužbu většina bohoslužebných předmětů, knih a rouch uložena; toto místo není většinou místem samotného liturgického dění, ale k liturgickému prostoru přináleží – a pak dnes často v pastorační rovině diskutované místo pro rodiče s malými dětmi.

3.2.1 Presbytář

„Presbytář je místo, kde stojí oltář, hlásá se Boží slovo a kněz, jáhen a ostatní přísluhující konají svou službu.“⁸⁸ Má být tak rozlehlý, aby se v něm mohlo náležitě konat slavení Eucharistie a aby toto slavení mohlo být sledováno. Má být také od kostelního prostoru vhodně odlišený: buď částečným vyvýšením, nebo úpravou a výzdobou.⁸⁹ *Koncepce úprav liturgického prostoru* specifikuje vyvýšení na minimálně 300 mm ve třech stupních.⁹⁰

Součástí presbytáře bezesporu musí být oltář (a jeho vybavení) jako centrální místo slavení bohoslužby oběti, ambon – „stůl“ Božího slova – a sedadlo pro celebrujícího kněze. Tyto tři prvky, než budou sloužit liturgickému účelu, mají být posvěceny, resp. požehnány (rozličné

---

⁸⁴ Tak uvádí český překlad *Všeobecných pokynů k Římskému misálu*; *IGMR* mluví o místě pro *schola cantorum*. Je otázkou, jak s tímto významovým posunem v překladu *Všeobecných pokynů* naložit: Souvisí s lokální situací české a moravské církve, což je možné dokumentovat na dokumentu *ČBK Koncepce úprav liturgického prostoru*, který rozlišuje a) prostor pro scholu a b) kůr jako místo určené pro (chrámový) sbor, varhany a případně orchestr. Zřejmě se v dokumentu *ČBK* nemluví o *schola cantorum*, jakou uvažovali autoři *IGMR*. Na druhou stranu reflektuje toto rozlišení aktuální stav v našich zeměpisných šířkách. Proto se problematice budeme věnovat v rámci příslušného odstavce.

⁸⁵ Srov. tamtéž, čl. 295–317.

⁸⁶ Srov. *Římský pontifikál*, s. 494, čl. 3.

⁸⁷ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 3.

⁸⁸ *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 295.

⁸⁹ Srov. tamtéž.

⁹⁰ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 3.

obřady příslušné každému prvku a informace o nich jsou uvedeny v *Pontificale Romanum* nebo *Rituale Romanum*).⁹¹

Dále by v presbytáři měla být umístěna sedadla pro jáhna, koncelebranty a další přísluhující⁹² a také zde má být kříž – ať už na oltáři, vedle oltáře, nebo zavěšený.⁹³ V presbytáři (nebo blízko něj, v závislosti na velikosti a koncepci prostoru) by také měl být alespoň jeden přípravný stolek (abak). Může zde být umístěn i svatostánek (nejedná-li se o katedrálu nebo nemá-li kostel samostatnou kapli k uchovávání Nejsvětější svátosti)⁹⁴ a místo pro odložení evangeliáře po přečtení evangelia.

3.2.2 Místo (prostor) pro věřící

Místa pro věřící mají být podle *IGMR* pečlivě uspořádána způsobem, aby umožňovala věřícím zúčastnit se posvátných úkonů zrakem i duchem.⁹⁵ „Vhodně k tomu poslouží obvyklé lavice, nebo židle“⁹⁶, přičemž mají být uspořádány a navrženy tak, aby umožnili věřícím v jednotlivých částech bohoslužby snadno zaujímat náležitý postoj (stání, sezení, klečení) a také jít ke svatému přijímání. Praxi vyhrazování míst soukromým osobám zavrhl už II. vatikánský koncil.⁹⁷

Je třeba pamatovat při umístění lavic, aby bylo umožněno při slavení konat liturgické průvody. Alespoň jedna ulička by měla umožnit liturgický průvod na začátku a na konci mše svaté a měla by tedy být orientována k oltáři, umožňujíc např. příchod (i oklikou) ze sakristie. Taktéž by rozvržení prostoru mohlo umožnit liturgický průvod z presbytáře ke křtitelnici⁹⁸. Je vhodné, aby v prostoru pro věřící byl umístěný stolek s obětními dary.⁹⁹ Na rozhraní presbytáře a prostoru pro lid by měl být dostatek volného místa nejen pro rozdělování Těla a Krve Kristovy při sv. přijímání, ale je třeba počítat i s prostorovými nároky např. při svatbě, kdy zde sedí snoubenci, nebo při zádušní mši, kdy je před oltářem rakev se zesnulým, s níž se na závěr při odchodu musí ti, kdo ji odnášejí, otočit a uličkou mezi lavicemi odejít.

---

⁹¹ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 295–310.

⁹² Srov. *tamtéž*, čl. 310.

⁹³ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 3.

⁹⁴ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 315.

⁹⁵ Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 311.

⁹⁶ *Tamtéž*.

⁹⁷ Srov. *tamtéž*, 311.

⁹⁸ Srov. obřady Vigilie slavnosti zmrtvýchvstání Páně v *Missale Romanum, Editio typica tertia*, s.362, čl. 41.

⁹⁹ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 6.

3.2.3 Místo pro sbor a hudební nástroje

Sbor zpěváků je součástí shromážděné obce věřících a má svůj zvláštní úkol. Místo pro zpěváky má být uzpůsoben tak, aby obojí vyniklo. Toto místo má také usnadnit vykonávání jejich služby a umožnit každému členovi plnou účast na mši svaté včetně možnosti svatého přijímání.¹⁰⁰ U nově stavěných kostelů je třeba také dbát na akustické požadavky tohoto místa.¹⁰¹

Varhany a jiné dovolené hudební nástroje mají být umístěny podle toho, aby napomáhali jak zpěvákům, tak zpívajícímu lidu. Všichni je mají dobře slyšet. Je vhodné, aby byly varhany požehnány dříve, než začnou sloužit při liturgii.¹⁰²

Jak už bylo uvedeno výše (viz Pozn. 84), rozlišuje *Koncepce úprav liturgického prostoru* prostor pro scholu a kůr určený pro sbor. V novostavbách by bylo ideálním řešením oba tyto prostory sloučit a umístit v závislosti na akustice prostoru, a to při zachování možnosti plné účasti na liturgii. V praxi se tedy bude jednat spíše o výše položený prostor typu „kůr“, který by však měl vhodně být napojen na hlavní část kostela a z ní přístupný (např. spojený schodištěm). Sloučení prostoru je výhodné z hlediska společného úkolu obou těles. Je častou praxí našich farností, že tato pěvecká tělesa mají část členů společných a obě se podílejí svou službou při stejném slavení. Jeden pro ně určený prostor tak zaručí snazší spolupráci. Zároveň by toto místo pro zpěváky nemělo být řešeno dominantně¹⁰³, pokud by bylo umístěno blíže presbytáři.

3.2.4 Místo pro uchovávání Nejsvětější svátosti

Nejsvětější svátost ať se (s ohledem na místní zvyklosti a uspořádání kostela) „uchovává ve svatostánku na zvlášť význačném místě kostela, dobře viditelném, vkusně upraveném, vhodném k modlitbě“¹⁰⁴. Svatostánek je v kostele zpravidla jediný.

Kvůli zřetelnosti znamení je vhodné, uvádí dále *IGMR*, aby svatostánek, v němž se uchovává Nejsvětější svátost, nebyl na oltáři, na kterém se slaví mše. Vhodné místo pro uchovávání Nejsvětější svátosti je podle pokynů buď v presbytáři mimo oltář, na němž se celebruje, nebo

---

¹⁰⁰Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 312.

¹⁰¹Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 6.

¹⁰²Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 313.

¹⁰³Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 6.

¹⁰⁴Tamtéž, *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 314.

v některé kapli, která je organicky spojena s kostelem, viditelná věřícím a vhodná k soukromé adoraci a modlitbě. A to v uvedeném pořadí.¹⁰⁵

Dokument ČBK mluví o kapli pro adoraci jako takové: u novostaveb by podle autorů měla být tato kaple vždy. Ovšem jsou na ni kladeny nemalé prostorové nároky: má zajistit větší soukromí věřících pro adoraci, má být vhodně přístupná z presbytáře, vybavena klekátky či lavicemi, toto místo má být zřejmé při vstupu do kostela a s ohledem na situaci u nás má být v něm umístěný svatostánek viditelný z té části kostela, která je přes den otevřena. Samotný dokument však, mluví-li o svatostánku, uvádí obě možnosti umístění – v adorační kapli nebo v presbytáři.¹⁰⁶

Na základě uvedených požadavků si dovoluji vyslovit ještě několik poznámek k adorační kapli a umístění svatostánku, které částečně předjímají téma koncepce prostoru jako takového, ale je vhodné je zmínit přímo zde: každý liturgický prostor je jiný a vyžaduje specifický přístup. V obecném případě jsem přesvědčen, že pro udržení a další rozvoj Eucharistické úcty – není-li v rámci koncepce stavby nového kostela navržena adorační kaple, která by splňovala všechna výše uvedená kritéria – je lépe umístit svatostánek do presbytáře na zvlášť význačné místo.¹⁰⁷ Tím je většinou zaručeno, že je svatostánek viditelný už od vchodu kostela a zároveň většina míst na sezení nebo lavic v kostele umožňuje orientaci směrem ke svatostánku pro modlitbu. Zároveň však je třeba, aby celková adaptace v prostoru byla taková, aby skutečným centrem liturgického prostoru jako celku byl oltář¹⁰⁸ (případně oltář a ambon, srov. 3.3.3 Další možnosti řešení: prostor se dvěma ohnisky).

3.2.5 Místo pro slavení křtu

Každý farní kostel má mít křtelnici.¹⁰⁹ Protože je svátost křtu, nutná ke spáse, brána ke všem dalším svátostem,¹¹⁰ má být křtelnice umístěna tak, aby byla všem viditelná.¹¹¹ Zároveň by u ní měl být odkládací prostor pro liturgické předměty a knihy, potřebný během křestních obřadů, a v období během roku zde stojí paškál.¹¹²

---

¹⁰⁵Srov. tamtéž, čl. 315.

¹⁰⁶Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 7.

¹⁰⁷Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 314.

¹⁰⁸Srov. S. CONGREGATIO RITUUM, *Instructio Inter Oecumenici*, čl. 91.

¹⁰⁹Srov. *CIC*, kán. 858.

¹¹⁰Srov. tamtéž, kán. 849.

¹¹¹Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 7.

¹¹²Srov. tamtéž.

Křestní obřady počítají s možností křestní kaple.¹¹³ Má být umístěna tak, aby se místo hodilo ke společnému slavení¹¹⁴ a to včetně své velikosti, aby pojala větší množství věřících.¹¹⁵ Stejně tak může být křest právem udělován litím křestní vody, nebo ponořením, „které lépe vyjadřuje podíl na Kristově smrti a zmrtvýchvstání“¹¹⁶. S ohledem na dnešní technické možnosti, je i v našich zeměpisných šířkách reálnou variantou u nových staveb kostelů uvažovat o křestní kapli či místu pro slavení křtu s baptisteriem, které by umožnilo udílet křest ponořením. Takovéto slavení by totiž jasněji vyjádřilo význam svátosti křtu.

3.2.6 Místo pro slavení svátosti smíření

Třebaže udílení svátosti smíření není v případě spravedlivého důvodu¹¹⁷ omezeno na kostel nebo kapli, zpravidla se zde koná.¹¹⁸ V každém kostele má být zpovědnice, která „musí být na viditelném místě [...], opatřená pevnou mřížkou mezi kajícíkem a zpovědníkem, aby ji mohli svobodně použít věřící, kteří si to přejí“¹¹⁹.

Koncepce úprav liturgického prostoru dále specifikuje požadavky na zpovědnici a dovoluje také variantu zpovědní místnosti, která umožní věřícím otevřený způsob zpovědi. Tyto prostory mají být podle dokumentu zvukově izolované, vybavené křížem, dvěma židlemi, klekátkem a přepážkou. Zpovědní místnost má také být přístupná přímo z prostoru pro věřící.¹²⁰

3.2.7 Prostor s proměnlivou funkcí

Poslední součást bohoslužebného prostoru, kterou uvádí dokument ČBK je prostor s proměnlivou funkcí. Jedná se o část prostoru, která vychází z praxe liturgického roku a lokální kulturní a náboženské tradice. V kostele má být místo, kde může být instalován např. betlém, Getsemanská zahrada či Boží hrob. Jediným požadavkem je požadavek důstojnosti místa.¹²¹

3.2.8 Místo pro rodiče s malými dětmi

V posledních letech často diskutovanou otázkou v rámci pastorační rodin je otázka, zda má být pro rodiče s malými dětmi vyhrazeno v kostele speciální místo. Čistě, co do předmětu, je tento

---

¹¹³Křestní obřady, s. 13, čl. 24.

¹¹⁴Srov. S. CONGREGATIO RITUUM, *Instructio Inter Oecumenici*, čl. 99.

¹¹⁵Srov. *Křestní obřady*, s. 13, čl. 25.

¹¹⁶Tamtéž, s. 13, čl. 22.

¹¹⁷Srov. *CIC*, kán. 964 §3.

¹¹⁸*Obřady pokání*, s. 11, čl. 12.

¹¹⁹*CIC*, kán. 964 §2.

¹²⁰Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 7.

¹²¹Srov. tamtéž, s. 8.

prostor součástí místa pro věřící. Přesto si vzhledem k aktuálnosti tématu zaslouží alespoň několik postřehů.

Nejprve je třeba říci, že smyslem takového místa je umožnit rodičům s malými dětmi, které se projevují natolik hlasitě, že by rušili průběh liturgie, dál se účastnit bohoslužby. Tedy tento prostor má umožnit rodičům i malým dětem, které se v danou chvíli zvukově projevují nad únosnou míru, účastnit se liturgie, aniž by rušili ostatní věřící. Toto místo by tedy rozhodně nemělo být „hračkářstvím“ v oddělené části kostela, které děti nabádá ke všemu jinému, jen ne k vědomí, že se účastní liturgie, jak je možné se s tím někdy setkat. Stejně tak je ideální, aby v tomto místě bylo liturgické dění slyšitelné i viditelné. Toto místo může také pomoci rodičům, kteří by se právě kvůli tomu, že mají živějšího potomka, mše neúčastnili, aby nerušili ostatní.

3.2.9 Sakristie

Sakristie není součástí hlavního prostoru kostela. Přesto je dobré ji jako nezbytnou součást sakrální stavby zmínit. Je místem, kde je většina liturgických předmětů, knih a rouch uložena, kde se převléká kněz i asistence a kde začíná a končí liturgický průvod na začátku a na konci bohoslužby. Zároveň by měla co do své podoby naznačovat důstojnost místa, jehož je součástí, a napomáhat v bezprostřední přípravě na liturgii, k níž odtud liturgický průvod vychází.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem se musí z praktického hlediska jednat o místnost dostatečně velkou, vybavenou množstvím úložného a odkládacího prostoru. Pokud se zařizuje nově, je vhodné počítat s prostorem pro ukládání oltářních a jiných pláten, bezpečným místem pro uložení pozlacených posvátných nádob a jiných hodnotných předmětů, uložením liturgických knih a liturgických rouch, která v případě uložení ve skříních vyžadují větší hloubku nábytku, než je běžná např. v domácnosti. Z důvodů provozních i liturgických by měla být vybavena vodovodem.

Sakristie by měla z praktických důvodů být blízko presbytáře. Jednak to usnadní přípravu liturgického prostoru na slavení liturgie. Dále se čas od času nevyhneme situaci, že se až v průběhu bohoslužby zjistí, že není nachystán nějaký předmět (např. manutergium) a je možné rychle a skoro neznatelně chybu vzniklou při chystání napravit. Proto je vhodné, aby sakristie měla vchod ústící do presbytáře nebo vchod v jeho blízkosti. Zároveň by mělo být možné konat ze sakristie liturgický průvod na začátku a na konci bohoslužby, který prochází prostorem pro věřící. Podle koncepce kostela tak může mít sakristie i více vstupů.

V tuto chvíli jsme završili základní rozčlenění sakrálního prostoru a doplnili je o několik praktických poznatků. Součástí kostela mohou být a často jsou i další praktické, provozní a dnes i pastorační prostory, avšak těmi se už nebudeme zabývat. Nyní se seznámíme s možnostmi koncepce sakrálního prostoru a jejich charakteristikou.

3.3 Dispozice (koncepce) prostoru a jejich charakteristika

Co se týká základní půdorysné dispozice prostoru, rozlišujeme dvě základní formy: *podélnou* – longitudiální, někdy nazývanou také bazilikální (Příloha č. 1, Obrázek 1; Příloha č. 2, Obrázek 3 a 4) – a *centrální* (Příloha č. 1, Obrázek 2 a Příloha č. 2, Obrázek 5). Obě tyto dispozice se v kultovním prostoru vyskytují už daleko před Kristem a v křesťanské chrámové architektuře se s nimi setkáváme už v prvních staletích svobody církve.¹²² Třetí možnou variantou je kombinace obou typů dispozice (Příloha č. 2, Obrázek 6).

První typ, *podélný*, souvisí s využitím římské baziliky, která byla dobovou „multifunkční“ budovou, naprosto běžnou v římském impériu, pro účely křesťanského kultu. Tento podélný typ dispozice můžeme na západě vidět od prvních staletí křesťanství, adaptovaný různými uměleckými slohy, až do dnešní doby. Jedná se o typ koncepce, který na západě (v latinské církvi) převažuje.¹²³

Centrální typ staveb měl vícero využití. Stavby tohoto typu se stavěli nad hroby mučedníků jako místa pro vzdávání úcty, budovali se jako svatyně památných míst (zvláště spojených s životem Krista), jako baptisteria a také jako místa slavení eucharistie. Centrální a kupolovité stavby, které mají svůj původ hlavně v římských mauzoleích, se ujaly především na východě a svůj největší rozvoj zaznamenali v 6. století.¹²⁴

Než se podíváme na obě dispozice prostoru a jejich souvislost s konceptem kostela a jejich alespoň částečnou charakteristiku, je třeba poznamenat ještě několik myšlenek, které zároveň jakoby shrnují předchozí úvahy: Bez ohledu na dispozici, by měl kostel jako celek i jeho jednotlivé části (nakolik je to v rámci jejich fragmentality možné):

---

¹²²Srov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 74–81; Srov. DOSTÁLEK, J., *Liturgický sloh a novodobá tvorba chrámová*, s. 32–36; Příklady dispozičních řešení viz Příloha č. 2.

¹²³Srov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 74.

¹²⁴Srov. tamtéž, s. 81.

1) Být místem, kde se shromažďují křesťané za účelem naslouchat Božimu slovu, oslavovat Boha a přednášet Mu prosby, místo, kde slaví mši svatou a kde je uchovávána Eucharistie.¹²⁵ Tedy kostel má být místem, které je určeno k tomu, aby se křesťané společně setkávali s Bohem. Antropologický obrat v katolické teologii, který se promítl i do liturgické reformy, je někdy špatně chápán v tom smyslu, že kostel má být „klubem, kam si křesťané chodí popovídat“. Je to hluboký omyl. Toto nepochopení, které se přenáší někdy i do slavení liturgie, s čímž se můžeme setkat hlavně na západ od našich hranic, činí nakonec prostor i liturgii antropocentrickými. Vertikální rozměr liturgie i prostoru je zcela potlačen a zůstává jen lidské, které ale nemůže obstát. Křesťanské společenství se nutně musí scházet i mimo kostel a mimo liturgii a musí žít ve společenství a zakusit ho i na čistě lidské rovině. K tomuto účelu je velmi dobré, že se dnes kostely často staví jako součást většího pastoračního komplexu nebo v jeho blízkosti a věřící mají možnost se zde setkávat při různých dalších příležitostech i mimo bohoslužbu. Dobře navržený sakrální prostor může fungujícímu společenství napomoci prožívat i liturgii jako událost, v níž setkání s Bohem je zároveň setkáním s druhými lidmi. A naopak: ani sebe lépe navržený sakrální prostor nepromění množství věřících jednotlivců ve vřelé společenství. Proto je nesmysl navrhování kostela takové myšlenky absolutně podřítit a kvůli ní opomenout to, co je podstatnější, specifické a kostelu vlastní, totiž že je místem setkání společenství s Bohem.¹²⁶ Zároveň však ani toto se nesmí stát jediným absolutním měřítkem chrámu, neboť bohoslužebný prostor zároveň slouží křesťanu (jako jednotlivci) i křesťanské obci.¹²⁷

2) Přestože Bůh neomezuje svou přítomnost na kostel, má být ten místem zvlášť vyhrazeným pro Boha, místem, které už samo o sobě je znamením vyšších skutečností¹²⁸, přivádí k vědomí Boží přítomnosti (která je i skutečná v uchovávané Eucharistii); které zjevuje Boha, mluví o jeho skutcích a že je přítomen ve své církvi a v liturgickém dění. To vše má (už vyzdobený) chrám říci či naznačit dříve, než se v něm cokoli z liturgického dění udá, neboť z podstaty má být nejen stavbou, ale také viditelným znamením a obrazem tajemství Krista a církve.¹²⁹

---

¹²⁵Srov. KONGREGACE PRO SVÁTOSTI A BOHOSLUŽBU, Dekret Prot. n. CD 300/77, In: *Římský pontifikál*, s. 467.; Srov. *Caeremoniale episcoporum*, čl. 864.

¹²⁶Srov. POKORNÝ, L., *Liturgika IV. : Liturgické reálie – Posvěcení času*, s. 34.

¹²⁷Srov. tamtéž.

¹²⁸Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 288.

¹²⁹Srov. *Římský pontifikál*, s. 527.

3) Kostel má být liturgicky funkční¹³⁰. Musí být v celku i jednotlivostech navržen tak, aby byl vhodně uzpůsoben pro slavení posvátných obřadů a odpovídal normám a požadavkům liturgických a právních norem (myšleno norem církevních). Zároveň však tato liturgická funkčnost v sobě zahrnuje rovinu symbolickou, jinak bychom o kostele uvažovali jako o provozní místnosti.¹³¹ Kostel je symbolem. Ne jedním, je souborem symbolů, které mají srozumitelně promlouvat k člověku. Proto je možné dnes hledat nové symbolické formy, ale je nutné při tom „respektovat kritéria, která tyto formy učiní výmluvnými, funkčními, objektivními a stálými a které odolají proměnám času“¹³². „Vnitřní spojitost mezi ritem a liturgickým prostorem je výchozím bodem pro symboliku a teologii kostela.“¹³³

3.3.1 Podélná dispozice

Už jsme zmínili, že *podélná dispozice* je u svého zrodu úzce svázána s římskou bazilikou a po celá staletí je v latinské církvi převažující dispozicí. Sluší se proto na okamžik zastavit jak u dispozice, tak u jejích východisek.

Starokřesťanská bazilika měla vstup, který přiváděl do atria. Atrium jako pestrobarevná zahrada, připomínka ráje, má uprostřed studnu s vodou. I ona měla liturgickou funkci: v této vodě se přichozí a poutníci omývali jako symbol očištění od prachu vnějšího světa. Před samotným vstupem do vlastního kostela procházeli ještě předsíní, tzv. narthexem. Poté už přichozí vstupuje do chrámové lodi, která se rozprostírá daleko dopředu. Symbolika lodi má bohatý výklad: od připodobnění Noemově arše, na které se Noe zachránil před potopou, až po loď církve, která v bouřích času pod vedením Krista hlavy proplouvá k věčnosti. Rozlišujeme hlavní loď (s okny nad arkádami, které osvětlují prostor) a boční lodě. Celkový počet lodí je vždy nepárový. Bazilika od atria s lodí vede až k apsidě. Je stavbou jednosměrovou. Loď od apsidového zakončení odděluje tzv. triumfální oblouk, před kterým se u některých bazilik nachází příčná loď (transept), která jednosměrovost lodi křížuje. Půdorysně tak často vzniká latinský kříž, který se stal významným tvarem pro západní kostel. Triumfální oblouk, často zdobený, symbolizuje vstup do svatyně. Loď je místem pro věřící laiky, apside místem hierarchie, jehož reprezentuje katedra na konci apsidy. Zatímco zvenku byla bazilika nezdobená, podobající se pronásledované a chudé církvi, uvnitř lodí se nachází výzdoba uvádějící do pohybu. Vše, od oblouků, postav, mozaik i nástěnných maleb je v pohybu jedním směrem,

---

¹³⁰Srov. POKORNÝ, L., *Liturgika IV. : Liturgické realie – Posvěcení času*, s. 36; Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 1.

¹³¹Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 1.

¹³²KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 117.

¹³³Tamtéž, s. 13.

kupředu. Vše naznačuje, že celé stvoření směřuje kupředu k cíli poslednímu, věčnému. Vepředu se však pohyb všeho zastavuje. Triumfální oblouk odděluje loď, prostor plný putování. Za ním je obětní stůl, oltář, a za ním půlkruhové zakončení apsidy. Zde je konec, věčnost. Mozaika na polokupole nad apsidou znázorňuje tuto věčnost mozaikou Krista „Pantokreatora“ nebo postavou Krista soudce.¹³⁴ Oltář leží v optickém středu stavby, ve směru hlavní osy prostoru. Podstatnou symbolickou složkou je také osvětlení vnitřního prostoru: šero spoře osvětlené předsíně, tlumené světlo boční lodí, světlem zaplavená střední loď a jas presbytáře ještě zintenzivněný mozaikovou výzdobou ozřejmují smysl tvarů a prostorů.¹³⁵

Bazilikální typ staveb se v mnohém stal typologickou formou křesťanských chrámů.¹³⁶ V průběhu staletí a proměny uměleckých slohů však zůstaly nebo se dále rozvinuly tyto aspekty, které máme neoddělitelně spjaty s podélnou dispozicí: a) symbolika cesty, putování, s tím spojená eschatologie prostoru; b) směrovost prostoru a s tím související otázka orientace prostoru a orientace slavení; c) oddělení prostoru pro lid a svatyně, která je vyhrazená kněžím; dění ve svatyni je účastí na nebeské liturgii a jejím předobrazem.

K předešlému výčtu ještě doplníme postupný rozvoj eucharistické úcty, který dosáhl svého maxima v baroku. K výše uvedeným aspektům tak přibyl d) prvek (monumentálního) svatostánku s Nejsvětější svátostí, který zaujal místo na oltáři v apsidě (resp. presbytáři).

Uvedené body vedou mnohé autory k otázce, zda může podélná dispozice dále sloužit obnovené liturgii. Tato otázka souvisí s dotazováním se, zda uvedené body a) až d) jsou neoddělitelně spjaty s podélnou koncepcí jako takovou, nebo nikoli. Pokusíme se vždy říci něco k otázce druhé a následně otázce první.

Ad a) Podélná dispozice odpovídá symbolice známé už od antiky z kultu mysterií, kdy člověk prochází očištnou cestou a chce dosáhnout zasvěcení. Tyto koncepty obecně je možné na křesťanský chrám aplikovat a můžeme zde vidět souvislost s procesem křesťanské iniciace.¹³⁷ Také je možné vidět souvislost mezi „chrámem jako cestou a obrazem putující církve, jak o tom mluví církevní dokumenty“¹³⁸. Zde však je možné namítnout, že dokumenty mluví o putujícím

---

¹³⁴Srov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 76–79.

¹³⁵Srov. DOSTÁLEK, J., *Liturgický sloh a novodobá tvorba chrámová*, s. 33.

¹³⁶Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 28.

¹³⁷Srov. tamtéž, s. 117–118.

¹³⁸Tamtéž, s. 117. Srov. II. Vatikánský koncil, *Věřoučná konstituce o církvi, Lumen gentium*, čl. 6.8.9.

Božím lidu, zatím co dnes lidé zaujímají statická místa v lavicích.¹³⁹ Na druhou stranu v takto koncipovaném prostoru při správné výzdobě, pohybu, jež věřící sám vykonává, když přistupuje od vchodu k svému místu a pak jde až do přední části k svatému přijímání, vnitřně se připojuje nebo se přímo účastní přinášení obětních darů, může prostor uvádět do symboliky putování.

Ad b) V mnoha ohledech souvisí podélná koncepce a symbolika cesty, putování, s otázkou orientace slavení liturgie. Benedikt XVI. svým motto *proprio*, ale také knihou *Duch liturgie*, kterou vydal ještě jako prefekt Kongregace pro nauku víry, otevřel téma, které bylo dlouho diskutované pouze vskrytu. Připomínajíc souvislost židovské tradice a židovské synagogy s utvářením a koncepcí prvních křesťanských chrámů, konstatuje Ratzinger, že až hluboko do 2. tisíciletí zůstala jedna věc typická pro všechny křesťany – totiž směr modliteb k východu, který je od počátku existující tradicí a znamením křesťanského chápání kosmu a dějin, zakotvení v ději spásy. Orientované slavení není podle Ratzingera nic méně, než směřování k přicházejícímu Pánu¹⁴⁰ Společné obracení se při liturgii k Tomu, který je *Oriens ex alto*.

Proti tomuto Ratzingerovu názoru, který dokazuje, že podélná dispozice je dispozicí vhodnou pro křesťanský bohoslužebný prostor, a to včetně jednotné orientace liturgického slavení, a s nímž souzní také názory aktuálního prefekta Kongregace pro bohoslužbu a svátosti kardinála Saraha, se uvádějí zejména dva důvody: na prvním místě je to malé pochopení abstraktně myslícího člověka dnešní doby (a to hlavně v západní Evropě) pro takovouto „orientaci“ a neznalost či nerozumění symbolice této dispozice.¹⁴¹ Druhý vychází z předpokladu, že slavení *versus populum* je vlastním plodem koncilu a původní formou slavení.¹⁴²

První námitka je oprávněná. Racionální západní člověk, mnohem méně vnímavý k symbolům obecně, nemůže této symbolice rozumět a znovu se naučit ji číst bez dostatečného uvedení do problematiky, což spadá do oblasti liturgického vzdělávání. Na druhou stranu to není argument pro opuštění formy. To, že např. nerozumím symbolice ikon ještě neznamená, že ikona neobsahuje významné sdělení sahající dalece za to, co jsem schopen bez vysvětlení zahlédnout. Analogicky je možné toto tvrzení vztáhnout i na podélnou koncepci prostoru spolu s orientovaným slavením ve vlastním slova smyslu *oriens*. Nevyřešenou problematikou zůstává

---

¹³⁹Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 117.

¹⁴⁰Srov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 55–66.

¹⁴¹Srov. tamtéž, s. 66.

¹⁴²Srov. tamtéž, s. 68.

stav mnoha dnešních kostelů, kde v rámci reformy došlo k vybudování nového oltáře – obětního stolu – a kněz slaví mši směrem k lidu, ačkoli celek liturgického prostoru zůstal koncepčně podélný. Zde je oprávněná námitka, že „kněz stojící za oltářem [...] symbolicky zaujímá pozici svátostného Krista v tabernáklu [...] jako protějšek obce“¹⁴³ a podélná dispozice (zvláště, pokud presbytář není výrazně vyvýšen) může mylně naznačovat, že modlitby směřují horizontálně k celebrantovi.¹⁴⁴

Ad c) Oddělení prostoru pro lid a presbytáře je něčím, co samo o sobě s podélnou dispozicí kostela nesouvisí. Naopak se v tomto aspektu setkávají, případně střetávají vstupní paradigmaty pohledu na církev a liturgii. Pohled na církev jako na Boží lid vede k úsudku, že „jeden subjekt slavení (komunita) vyžaduje jeden nerozdělený prostor slavení“¹⁴⁵. Na druhou stranu má prostor kostela navenek projevovat vnitřní hierarchické uspořádání společenství Božího lidu¹⁴⁶ a být výmluvným znamením nejen církve putující, ale i obrazem církve přebývající v nebi.¹⁴⁷ Jestliže už sama budova a její vybavení má být znamením a symbolem vyšších skutečností¹⁴⁸, musí (sám) prostor přivádět k transcendentnu, pomáhat člověku vycházet ze sebestřednosti k Bohu a bližnímu, pak musí být i místo, kde se odehrává jádro posvátného slavení (presbytář), odlišen.

Zásadní spor o obraz presbytáře jako svatyně, místa vyhrazeného posvátné službě a architektonicky „vyňatého“ či odděleného od prostoru pro věřící, souvisí s něčím jiným. Existuje zde (historicky) oprávněné riziko, že odlišností těchto míst se dospěje k odlišnosti prožívání liturgie a zkomplikuje se jak pojetí liturgie jako činnosti, na němž podíl celá shromážděná obec věřících, tak i dialogický charakter pokoncilní liturgie.¹⁴⁹ Zde je však třeba poznamenat, že tento dialog je společným obrácením se k Pánu.¹⁵⁰ Nebo z různých důvodů dojde k poměrování sil mezi kněžstvím služebným a všeobecným, což je ale z podstaty omylem všech, kdo se takového sporu účastní, neboť obojí kněžství je účastí na jediném kněžství Kristově.¹⁵¹ Proto problematika oddělení presbytáře a prostoru pro lid je hledáním rovnováhy mezi zdůrazněním posvátnosti prostoru, kde se odehrávají veliké skutky Boží, a jeho

---

¹⁴³KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 118.

¹⁴⁴Srov. tamtéž.

¹⁴⁵Srov. tamtéž, s. 116.

¹⁴⁶Srov. *Římský pontifikál*, s. 493, čl. 3.

¹⁴⁷Srov. tamtéž, s. 493, čl. 2.

¹⁴⁸Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 288.

¹⁴⁹Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 116.

¹⁵⁰Srov. RATZINGER, J., *Duch liturgie*, s. 71.

¹⁵¹Srov. II. Vatikánský koncil, *Věřoučná konstituce o církvi, Lumen gentium*, čl. 10.

vyčleněním pro jádro bohoslužby, a otevřenosti, aby všem bylo zřejmé, že jsou liturgického konání účastni, že na něm mají svůj podíl a účastní se ho aktivně (ve smyslu *participatio actuosa*, nikoli *activa*).

Ad d) Ani umístění Eucharistie v hlavní ose prostoru v presbytáři, jak ho známe hlavně z období po baroku, není aspektem neoddělitelným od podélné dispozice. I když se svatostánku budeme věnovat později v další části práce, poznamenejme na tomto místě několik drobných poznámek: Kritika, že takovéto umístění nevhodně směřuje pozornost shromáždění ke svatostánku, který se tak stává středem liturgického prostoru místo oltáře, může být oprávněná. A ve starých kostelích, jež mají honosné hlavní oltáře se svatostánkem, které byly oprávněně budovány jako středy daných kostelů, a před nimiž dnes stojí prostorově menší a někdy výrazně méně umělecky hodnotné nové obětní stoly, opravdu dochází k tomu, že pozornost se upírá na svatostánek. Navíc, je-li v této dispozici slavena mše *versus populum*, nachází se kněz a přísluhující v situaci, kdy musí při liturgii vědomě ignorovat Krista přítomného pod svátostnou způsobou ve svatostánku, aby naznačili, že prostorovým středem slavení je nový obětní stůl.

Proti tomu je možné říci, že pokud se nejedná o starší kostel, který byl od základu stavěn jako architektura zaměřená na uctívání Krista v Eucharistii¹⁵², s ohledem na skutečnost, že svatostánek má být na „zvlášť význačném místě kostela, dobře viditelném“¹⁵³, je možné při dobré koncepci jednotlivých prvků i prostoru jako celku v podélné dispozici svatostánek v presbytáři ponechat¹⁵⁴, a zároveň docílit, aby středem eucharistického slavení byl oltář.¹⁵⁵ Problematika pohybu v prostoru mezi svatostánkem a oltářem během slavení zůstane. Vyhneme se však „odsouvání“ Pána Ježíše kamsi bokem.¹⁵⁶

Celkově vzato je podélná dispozice kostela neoddělitelně spjata se symbolikou cesty, putování. Zároveň vždy vede k diskusi o orientaci slavení, neboť z podstaty je symbolika této dispozice lépe vyjádřena, když celebrant i věřící směřují k Vycházejícímu z výsosti. V případě, že celebrant slouží obrácen směrem k lidu, je nutné zajistit, aby dispozici nescházelo směřování

---

¹⁵²Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 117.

¹⁵³Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 314.

¹⁵⁴Srov. tamtéž, čl. 315.

¹⁵⁵Srov. tamtéž, čl. 296.

¹⁵⁶Srov. NOVÁ, T., *Kostel a farní centrum pro římskokatolickou farnost Severní předměstí* [online], s. 14; Návrh počítá s umístěním svatostánku v suterénu na nejzazším místě od vchodu do kostela. Rozhodně tedy není možné mluvit o místě význačném a dobře viditelném.

do vertikály. Výhodou této dispozice je také skutečnost, že věřící upírají svůj zrak směrem k prostoru, který je možné vyzdobit (uzavření apsidy, zeď za presbytářem) a který tak může na přítomného věřícího působit a uvádět ho do přítomných tajemství.

3.3.2 Centrální dispozice

Křesťanské stavby s *centrální dispozicí* se začínají po Milánském ediktu objevovat také. Zprvu jsou to stavby nad hroby mučedníků, později se přidávají baptisteria sloužící ke křtu ponořením, a poté i jako místa pro slavení eucharistie.¹⁵⁷ Přestože většina kostelů s pravidelným půdorysem kruhového nebo *n* úhelníkového typu měla apsidu s oltářem a vnitřní koncepce prostoru byla orientovaná jedním směrem, existují i výjimky¹⁵⁸. A právě ty se staly v pokoncilní době vzorem pro kostely s (vnitřní) *centrální dispozicí*.

Tato dispozice má své nesporné přednosti: Umožňuje zdůraznit centrální dispozici oltáře. Oltář stojící v presbytáři se tak stává opravdovým středem prostoru, k němuž celé liturgické shromáždění směřuje. Dalším atributem *centrální dispozice* je i sjednocenost liturgického prostoru jako celku; pravděpodobnost oddělení presbytáře a místa pro věřící je minimální, neboť presbytář je ve středu shromáždění a pohyb prostoru jako by naznačoval směřování všech přítomných k jednomu středu, kterým je oltář – symbol Krista.¹⁵⁹ Tím prostor také naznačuje sjednocení přítomné křesťanské obce.¹⁶⁰

Podobně jako podélná dispozice, má i *centrální dispozice* jistá úskalí. Prvním nedostatkem tohoto prostoru, který je nutné s ohledem na předchozí text zmínit, je nemožnost orientovaného slavení celého společenství – to však souvisí s podstatou *centrální dispozice*.

Při špatném zpracování prostoru s centrální dispozicí také existuje nebezpečí, že prostor podvědomě povede společenství shromážděné v kruhu k uzavření se do sebe. Vertikálně plochý prostor (nebo dokonce prostory typu „stadion, kde střed je umístěn nejnižší“) s centrální dispozicí jako by ztrácel schopnost dát zakusit, že je znamením vyšších skutečností. Nadšení, které vzbudila skutečnost, že si jednotliví členové společenství najednou mohou pohlédnout do tváře, střídá realita zploštění mnohých liturgických slavení na pouze lidské setkání. Pozornost přítomných, která má být upřena na liturgické slavení a „tichou“ přítomnost Krista v konaných

---

¹⁵⁷Srov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 81.

¹⁵⁸Srov. tamtéž, s. 97. Srov. ROMASEGRETA.IT, *S. Stefano Rotondo* [online].

¹⁵⁹Srov. Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 23.

¹⁶⁰Srov. tamtéž, s. 118.

znamení i Eucharistii, se rozbíjí nezáměrným pohybem bratrů a sester sedících naproti a přirozenou lidskou zvědavostí a potřebou poznávat druhé. S ohledem na stále se zvyšující počty poruch pozornosti u populace v posledních letech¹⁶¹ se pak jeví jako vhodnější řešení, kdy je středový presbytář výše než okolní prostor, aby pohled přítomných spočíval na oltáři a zároveň směřoval vzhůru.

Pokud jsme u podélné dispozice mluvili o možnostech (nástěnné) výzdoby, která promlouvá k tomu, kdo do liturgického prostoru přichází, je třeba konstatovat, že tato možnost existuje i u prostoru s centrální dispozicí. Její realizace je však těžší v tom smyslu, že obec věřících je nasměrována do středu prostoru. Kromě výzdoby jednotlivých prvků prostoru (oltář, ambon a další) a podlahy je místem možná výzdoba stropu. V tomto ohledu může být zajímavým nasměrování a časově prověřenou variantou forma chrámů centrálního typu s kopulí, které přímo nabádají pozvednout zrak.

Poslední riziko, které zmíníme, souvisí s centrální dispozicí spíše nepřímou. V nově stavěných kostelích této dispozice můžeme často pozorovat odsunutí svatostánku s Eucharistií mimo společenství věřících. Aby byl zdůrazněn význam oltáře, je svatostánek umístěn buď do oddělené kaple, nebo je ve stejném prostoru umístěn „někam do rohu“ vně symbolický kruh, jež společenství věřících zaujímá, a to i v případě, že kruh není zcela uzavřen a možnost umístění svatostánku blíže presbytáři by zde existovala.¹⁶²

3.3.3 Další možnosti řešení: prostor se dvěma ohnisky

Kromě dvou výše uvedených variant dispozice je možné klást si otázku: Jde obě uvedené dispozice kombinovat? Teoreticky i prakticky se touto tematikou konceptů zabývali už ve 40. letech Romano Guardini a Rudolf Schwarz. Odpověď druhé jmenovaného můžeme považovat za kladnou.¹⁶³

Mimo toto základní dispoziční rozdělení je dnes velmi diskutovaným tématem *prostor se dvěma ohnisky*. Tato diskuse vychází ze samé struktury a stavby pokoncilní liturgie: Jednak koncilní otcové sami vyzdvihli mimořádný význam Písma svatého při liturgii¹⁶⁴ a zdůraznili těsnou souvislost bohoslužby slova a bohoslužby oběti – dvou částí, z nichž se mše skládá¹⁶⁵. Nadto

---

¹⁶¹Srov. MERTIN, V., ADHD – pohled psychologa, *Pediatric pro praxi* [online].

¹⁶²Srov. Příloha č. 3: Umístění svatostánku v Donau City Kirche (Viedeň).

¹⁶³Srov. HANUS, L., *Kostol ako symbol*, s. 329;

¹⁶⁴Srov. II. Vatikánský koncil, Konstituce o posvátné liturgii, *Sacrosanctum concilium*, čl. 24.

¹⁶⁵Srov. tamtéž, čl. 56.

jasně prohlásili: „Církev měla vždy v úctě Boží Písmo jako samo tělo Páně, vždyť – především v posvátné liturgii – nepřestává brát a podávat věřícím chléb života se stolu jak Božího slova, tak Kristova těla.“¹⁶⁶ To vede některé dnešní odborníky v oblasti sakrální architektury ke konceptu prostoru se dvěma ohnisky, jimiž jsou oltář a ambon. Mluvíme-li pak o nějakém centru prostoru, nemá už podobu kruhu, ale elipsy (která má dvě ohniska a jedno těžiště)¹⁶⁷, případně – vypůjčíme-li si termín z geometrie – podobu jiné kuželosečky.

Toto schéma není novinkou. Můžeme se s ním setkat už v severoafrických a syrských kostelích prvních staletí, které měli většinou ve středu určené místo pro čtení Božího slova (tzv. bemu), a oltář při stěně kostela.¹⁶⁸ Tímto zpětným pohledem do historie můžeme zahlédnout prostorový odkaz židovské synagogy a z něj vycházející konkrétní tradici křesťanského bohoslužebného prostoru.

V 60. letech pak tuto koncepci realizoval E. Steffann v kostele sv. Martina v Donbirnu (Rakousko). Podélnou dispozici Steffann upravil do elipsy tak, že v hlavní ose kostela umístil křtitelnici, oltář a na kraji původního presbytáře ambon. Lavice umístil v zadní části kostela a po stranách lodi. Dalším příkladem může být např. kostel St. François de Molitor v Paříži. Ve větším počtu se s realizacemi koncepce můžeme setkat spíše u menších kaplí, určených pro komunitu. V českém prostředí např. v kapli na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci a rekonstruované kapli Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Mariánské ulici tamtéž.¹⁶⁹

Nespornou výhodou této koncepce je umístění a důraz na oltář jako skutečný střed prostoru¹⁷⁰ a možnost prostorově poukázat také na důležitost stolu slova¹⁷¹. Toto řešení také dává dosti široké pole na poukázání vzájemné souvislosti mezi oběma prvky (a tak oběma částmi liturgie). Tato souvislost může být naznačena jak vzájemnou orientací ambonu a oltáře, tak také jejich materiálovým, architektonickým a uměleckým zpracováním. Kněz nemusí nutně stát proti věřícím, ani být výrazně oddělen od lidu, a tak je možné podtrhnout, že je součástí slavící komunity; je zde také více variant umístění sedes.¹⁷²

---

¹⁶⁶II. Vatikánský koncil, Věroučná konstituce o Božím zjevení, Dei verbum, čl. 21.

¹⁶⁷Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 118.

¹⁶⁸Srov. tamtéž, s. 119.

¹⁶⁹Srov. tamtéž.

¹⁷⁰Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 299.

¹⁷¹Srov. *Ordo lectionum missae*, čl. 32.

¹⁷²Srov. Srov. KOPEČEK, P., *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*, s. 119.

Dalším zajímavým pohledem na *prostor se dvěma ohnisky* je pohled skrze tzv. *omfalos*. „Omfalos [antický výraz používaný už pro označení místa v pohanských chrámech – pozn. autora] je místo, kterým se někdy označuje střed světa, protože jím prochází axis mundi, pomyslná zemská osa, která spojuje nebe se zemí.“¹⁷³ V románských a gotických katedrálách bylo uvedené místo na hranici lodi a presbytáře nebo v místě křížení lodi a bočního transeptu. Toto prázdné místo má teofanickou a eschatologickou symboliku a poukazuje na Krista, který obě dimenze – nebe (presbytář) i zemi (loď) – spojuje; Proto bývá místem udílení svátostí. Zároveň může v tomto místě např. u mozaik římských bazilik vidět teofanický rozměr místa.¹⁷⁴

Střed eliptické dispozice se podle P. Kopečka stává tímto omfalem. Ve volném prostoru je možné udílet svátosti křtu a biřmování, je možné zde podávat sv. přijímání. Liturgie se tak slaví ve středu společenství. Tento střed – prázdné místo – má také eschatologický charakter – je místem očekávání Boha.¹⁷⁵

Prostor se dvěma ohnisky má však také svá úskalí: Podobně jako u centrální dispozice zde existuje riziko, že prostor bude svádět k uzavření se společenství do sebe. Navíc při nedostatečném vertikálním řešení vzniká opodstatněná obava, že společenství lidu bude hledět na sebe navzájem – prázdný prostor mezi oltářem a ambonem jednoduše pozornost člověka nepřitahuje, nedokáže nasytit smysly člověka. (Toto je zvláště aktuální u aplikace této dispozice na původně podélně řešený prostor, kde např. výzdoba bočních stěn původní lodi nepočítala se skutečností, že budou po celou dobu slavení frontálně před částí přítomného společenství a neodpovídá pak nově nastalé situaci po úpravě prostoru.)

U mnohých realizovaných řešení pak můžeme sledovat úplné smazání presbytáře, který můžeme odhadovat pouze domněle. V dlouhodobém hledisku se pak vytrácí i symbolika hierarchického uspořádání církve¹⁷⁶, a zastírá se skutečnost, že služba kněze při slavení je podstatně odlišná od všech ostatních služeb shromážděné obce¹⁷⁷. Podobně zde zůstává komplikovanější řešení otázky umístění svatostánku na významné místo prostoru.

---

¹⁷³Tamtéž, s. 120.

¹⁷⁴Tamtéž.

¹⁷⁵Srov. tamtéž.

¹⁷⁶Srov. *Římský pontifikál*, s. 493, čl. 3.

¹⁷⁷Tato skutečnost je důsledkem podstatné odlišnosti kněžství služebného a všeobecného, srov. II. Vatikánský koncil, Věřoucná konstituce o církvi, *Lumen gentium*, čl. 10.

3.3.4 Shrnutí dispozičních možností

Závěrem této kapitoly alespoň malé shrnutí: Každá z uvedených dispozicí má své přednosti a konkrétní architektonické řešení prostoru bude vždy souviset s umístěním oltáře jako středu prostoru, případně jako jednoho z ohnisek prostoru. Zároveň je třeba vyvarovat se jednostranných řešení, které absolutizují pouze určitou část požadavků liturgie na prostor jako celek, jak bylo naznačeno výše při nástinu úskalí, která s sebou jednotlivé dispozice přináší. V tomto ohledu je nutné pamatovat, že liturgický prostor musí obsahovat všechny tři aspekty sakrality: vztahovost, kam patří *devotio a pietas*; teofanii, když kostel sám je znamením a má zjevovat Boha; ritualitu, neboť je místem, které musí být liturgicky funkčním, a to včetně symboliky liturgie.

4 Jednotlivá liturgická a funkční místa sakrálního prostoru po II. vatikánském koncilu

V této části práce se zaměříme na konkrétní liturgická místa v pokoncilním sakrálním prostoru. Původně jsem pro označení těchto míst chtěl použít výraz „prvek prostoru“. Byl jsem však oprávněně upozorněn, že takové označení může navozovat dojem komponenty či inventáře, což neodpovídá důstojnosti a účelu těchto míst – totiž že jsou místy slavení svátostí, místy celebrativními. Každé místo charakterizujeme na základě požadavků liturgických knih a dalších magisteriálních pramenů; bude-li třeba, doplníme i další požadavky vyplývající z liturgické praxe.

4.1 Oltář

„Je třeba, aby v každém kostele byl pevný oltář, který zřetelněji a trvale naznačuje Ježíše Krista, Kámen živý.“¹⁷⁸ Přitom se pevným oltářem rozumí takový, který je zapuštěný v podlaze, a proto nemůže být odstraněn.¹⁷⁹ Tento oltář je středem slavení eucharistie¹⁸⁰ a má být skutečně středem liturgického prostoru, „takže se k němu přirozeně obrací pozornost celého shromáždění“¹⁸¹ – tedy ne nutně středem geometrickým; přesto však má být prostor koncipován tak, aby pozornost přítomných na oltáři přirozeně spočinula.

Oltář má být postavený odděleně od stěny, aby bylo možné ho obcházet a mohla se na něm slavit mše tváří k lidu.¹⁸² Horní deska pevného oltáře – menza – má být podle starého církevního zvyku z přírodního kamene, a to z jednoho kusu kamene, neboť to odpovídá symbolice oltáře. Podstavec může být z jakéhokoli vhodného a pevného materiálu.¹⁸³ Symbolika oltáře, tradice církve i samotný Obřad zasvěcení kostela předpokládají oltářní menzu se čtyřmi rohy.¹⁸⁴ Pevný oltář má být dedikovaný.¹⁸⁵ Podle prastarého zvyku římské církve mají být do oltáře vloženy ostatky mučedníků nebo jiných svatých, s přihlédnutím ke tvaru oltáře mají být vloženy pod povrch oltářní menzy.¹⁸⁶

---

¹⁷⁸*Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 298.

¹⁷⁹Srov. tamtéž; srov. *CIC*, kán. 1235.

¹⁸⁰Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 296.

¹⁸¹Tamtéž, čl. 299.

¹⁸²Srov. tamtéž.

¹⁸³Srov. tamtéž, čl. 301; srov. *CIC*, kán. 1236 §1.

¹⁸⁴Srov. *Římský pontifikál*, s. 528, čl. 64.

¹⁸⁵Srov. *CIC*, kán. 1237 §1.

¹⁸⁶Srov. *Římský pontifikál*, s. 494–195, čl. 5.

Co se týká výzdoby oltáře, má být oltář pokryt alespoň jedním bílým plátnem, které odpovídá tvaru, rozměru a výzdobě oltáře.¹⁸⁷ Z důvodů praktických se někdy doporučují plátna dvě – jedno hrubé, spodní, které nepřesahuje menzu, a druhé jemnější.¹⁸⁸ Místy přetrvává starý zvyk tří pláten vycházející z předpisů předkoncilní liturgie, který koresponduje s východní tradicí.¹⁸⁹ Na oltáři nebo v jeho blízkosti má být kříž s korpusem a alespoň dvě svíce, při mši celebrowané diecézním biskupem je na oltáři nebo v jeho blízkosti sedm svící.¹⁹⁰

Další požadavky na oltář už souvisí s liturgickou funkcionalitou: Menza oltáře musí být alespoň tak velká, aby bylo možné vedle korporálu rozloženého ve středu oltáře (dle jedné osy) umístit misál, byl na oltáři prostor pro oltářní kříž a svíce a počítalo se s prostorem, kam si mohou alespoň dva koncelebranti odložit koncelebrační texty.¹⁹¹

S ohledem na motto proprio *Summorum Pontificum* Benedikta XVI. a možnost celebrowat v kostele mimořádnou formu římského ritu by měl mít pevný oltář vždy vložené ostatky a měl by stát na místě zvýšeném alespoň o tři schody (stupně) oproti okolnímu prostoru. Tento požadavek je řešitelný v rámci zvýšení presbytáře jako celku, nebo vertikálního vystupňování jen nejbližšího okolí oltáře, nebo kombinací obou uvedených variant – vždy v závislosti na architektonickém a koncepčním řešení konkrétního prostoru. Při každé variantě řešení je však třeba dbát na dostatečnou vzdálenost mezi oltářem a nejbližším schodem (stupněm), aby bylo umožněno pohodlné obcházení oltáře i dvěma osobami (např. při okuřování ve mši s jáhnem) a to včetně započítání prostoru, který okolo oltáře bude zabírat předpokládaná květinová výzdoba, v době velikonoční např. stojan s velikonoční svící apod.

Z funkčního hlediska se nejeví jako vhodné pevné umístění oltářních svícňů, ať už na oltáři nebo v jeho blízkosti. Třebaže se tato myšlenka zapracování svícňů do řešení presbytáře jako celku jeví lákavá a vizuálně zdařilá, praxe ukazuje výhodu volně přenosných svícňů (ať už vysokých, které by stály u oltáře, nebo nízkých určených na oltářní menzu).¹⁹²

¹⁸⁷Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 304.

¹⁸⁸Srov. GRAUBNER, J. (ed.), *Kostelník : praktická příručka*, s. 29.

¹⁸⁹Srov. FARRUGIA, E. G., *Encyklopedický slovník křesťanského východu*, s. 643. Oltář na východě symbolizuje také Kristův hrob, má mít ideálně tvar krychle. Jednotlivá plátna mají na východě rozvinutou symboliku a oltář je zahalen nejen shora, ale také po všech stranách. Na západě se zvláště ve středověku rozvinula zdobená antipendia. Ta mohou být zajímavým prostředkem co do výzdoby a rozvinutí symboliky oltáře, neboť jsou uměleckým dědictvím, které po koncilu zatím vůbec nebylo využito a zhodnoceno.

¹⁹⁰Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 307–308.

¹⁹¹Tento předpoklad vychází ze skutečnosti středně velkého farního kostela, kde dochází ke koncelebraci více kněží čas od času, např. při různých slavnostech.

¹⁹²Příkladem nešťastného řešení může být sada svícňů v presbytáři katedrály sv. Mikuláše v Č. Budějovicích: Vzdáleností od oltáře mizí vazba mezi svícni a tím, na co mají poukazovat; výška dvou metrů, ve kterých se

Posledním funkčním aspektem oltáře je jeho symbolická řeč: Výzdoba a zpracování oltáře mají potvrzovat, že je opravdovým středem kostela, symbolem Krista a místem slavení svatých tajemství.¹⁹³

4.2 Ambon

„V kostele má být vyvýšení místo, trvalé, vhodně upravené a přiměřeně vznešené, aby odpovídalo důstojnosti Božího slova a věřícím jasně připomínalo, že ve mši svaté je přichystán stůl jak slova Božího, tak těla Kristova.“¹⁹⁴

Ambon je vyhrazený k hlásání Božího slova – má být tedy vyhrazen pouze čtením, responsoriálnímu žalmu a velikonočnímu chvalozpěvu. Pro těsné spojení s bohoslužbou slova se však od něj mohou i přednášet přímluvy a konat homilie.¹⁹⁵ Mají k němu proto přistupovat pouze služebníci slova.¹⁹⁶

Protože má ambon odpovídat důstojnosti Božího slova a připomínat věřícím, že je stůl Božího slova stále připravený, má být ambon důstojného vzhledu, natrvalo zbudovaný na místě pro něj určeném.¹⁹⁷ „S přihlédnutím k uspořádání kostela mohl by přicházet v úvahu i ambon přenosný, ovšem dostatečně rozměrný, odpovídající svému účelu a umělecky ztvárněný.“¹⁹⁸ S ohledem na deklarovanou souvislost bohoslužby slova a bohoslužby oběti je – nezávisle na dispozičním řešení kostela – nutné vyřešit vztah ambonu a oltáře¹⁹⁹. Poukaz na vzájemnou souvislost obou liturgických míst je možné vyjádřit nejen umístěním těchto míst v rámci celku liturgického prostoru, případně vzájemnou orientací těchto míst na sebe navzájem, ale také volbou materiálu, jejich navržením a stylem výzdoby. Také květinová výzdoba u ambonu a oltáře může napomoci vnímat věřícím důležitost těchto míst a jejich vzájemný vztah.

---

svíce nachází v podstatě znemožňuje jednoduchou manipulaci a údržbu.

¹⁹³Srov. *Missale Romanum, Editio typica tertia*, s. 505, čl. 4.

¹⁹⁴*Ordo lectionum missae, Editio typica altera*, čl. 32.

¹⁹⁵Srov. tamtéž, čl. 33.

¹⁹⁶Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 309.

¹⁹⁷Srov. *Ordo benedictionis occasione data auspiciandi novum ambonem*, In: *Rituale Romanum : De Benedictionibus, Editio iuxta typicam*, čl. 900–918.

¹⁹⁸Tamtéž.

¹⁹⁹Srov. *Ordo lectionum missae, Editio typica altera*, čl. 32.

K ambonu se během bohoslužby slova má přirozeně obracet pozornost věřících.²⁰⁰ Bez ohledu na dispozici kostela má být proto umístěn tak, aby věřící mohli svěcené služebníky i lektory dobře vidět a slyšet.²⁰¹

Z hlediska funkčnosti je nutné dbát, aby byl ambon prostranný, neboť u něj někdy má stát více přísluhujících.²⁰² Plocha určená pro liturgické knihy musí být dostatečně velká, aby bylo možné na ambon pohodlně položit evangeliář ve slavnostním obalu, a po obvodu navržená tak, aby liturgické knihy byly položeny bezpečně, chráněny před pádem. Také je vhodné, pokud ambon disponuje místem pro uložení dalších liturgických knih (lekcionáře a přímluv, které se využívají při téže bohoslužbě). „Je také třeba, aby lektori měli na ambonu dost světla ke čtení a podle potřeby mohli použít současné techniky, aby je věřící mohli dobře slyšet.“²⁰³

S ohledem na možnost konání liturgického průvodu s evangeliářem a následné hlásání radostné zvěsti by měl být okolo ambonu dostatek volného prostoru, aby přísluhující se svíčkami a s kadidlem mohli stát na příslušných místech v jeho blízkosti. V souvislosti s tímto průvodem je vhodné poznamenat, že i když se nejedná o pontifikální mši, při níž po evangeliu biskup uděluje evangeliářem požehnání, je vhodné hlásání evangelia průvodem s evangeliářem také zakončit. Proto má být v presbytáři buď stolek, nebo jiné vhodné místo, na které je možné evangeliář po evangeliu odnést a uložit.²⁰⁴

V kostelích řeholních společností, které drží modlitbu v chóru, se někdy (zvláště u rekonstrukcí podélné dispozice) z praktických důvodů můžeme setkat s ambonem, který je otočný. Důvody jsou prozaické: při mši s lidem je ambon ležící na kraji presbytáře a lodi otočen do lodi; při chórové modlitbě a dalším programu komunity, který se odehrává pouze v chóru, se ambon otočí a je směřován k přítomným členům komunity. Na možnosti otočit ambon jako řešení liturgické variability prostoru není samo o sobě nic špatného. Z osobní zkušenosti bych však doporučil, aby v konkrétních daných polohách bylo možné ambon zajistit a byl tak opravdu místem stabilním. Je totiž proti důstojnosti a symbolice tohoto místa, aby jen jevílo zdání otočného řečnického pultíku.²⁰⁵

---

²⁰⁰Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 309.

²⁰¹Srov. tamtéž.

²⁰²Srov. *Ordo lectionum missae, Editio typica altera*, čl. 34.

²⁰³Tamtéž.

²⁰⁴Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 175.

²⁰⁵Srov. *Ordo benedictionis occasione data auspicandi novum ambonem*, In: *Rituale Romanum : De Benedictionibus, Editio iuxta typicam*, čl. 900.

V kostelích postavených před reformou byly významným místem pro hlásání slova kazatelny, které mají dodnes skvělé akustické vlastnosti. Teoreticky je možné tato historicky i umělecky cenná liturgická místa využívat i v liturgii po reformě: jednou z variant je úprava kazatelny na ambon, pokud to dovoluje její výška a přístupnost z presbytáře; další variantou je ponechání kazatelny bez úprav – tu je však možné využít jen v případě, jestliže při cestě na ni předčítatel nezmizí pohledu věřících.²⁰⁶ Zajímavým příkladem k tomuto tématu může být liturgie Benedikta XVI. ve Westminsterké katedrále 18. 9. 2010 při jeho návštěvě ve Spojeném království: Centrem bohoslužby slova byla původní kazatelna, která se nachází na pravé straně uprostřed hlavní lodi katedrály. Velikost kazatelny umožnila, aby v ní byly spolu s jáhnem i přísluhující se svícemi a kadidlem. Všichni přítomní věřící se na hlásání evangelia otočili směrem ke kazatelně, což dalo bohoslužbě inspirující dynamiku zaměření se k aktuálně probíhající části liturgie.²⁰⁷

4.3 Sedes, sedadla pro duchovenstvo a přísluhující

Sedes – sedadlo pro celebrujícího kněze – má naznačovat úkoly celebranta při liturgii: totiž že předsedá shromáždění a řídí modlitbu. Sedes nemá v žádném případě připomínat katedru biskupa, a proto je třeba vystříhat se jakéhokoli náznaku trůnu.²⁰⁸ Před reformou bylo dlouhé období, po které byla tato sedadla umístována po straně presbytáře. Po koncilu nabývá sedes znovu svého významu coby místa, odkud kněz řídí liturgii a předsedá shromáždění: přednáší se od něj např. *collecta* a *postcommunio*.²⁰⁹ Proto nejlépe vyhovujícím místem pro sedes dle *IGMR* je tvář k lidu v čele presbytáře, pokud stavba kostela nebo jiné okolnosti tomu nebrání (např. příliš velká vzdálenost mezi knězem s shromážděním nebo umístění svatostánku uprostřed za oltářem).²¹⁰ Instrukce České biskupské konference pak mluví obecně o „viditelném místě v presbytáři, nikoli však před oltářem“²¹¹.

Z praktických důvodů má mít sedes takový tvar, aby celebrant mohl sedět v liturgickém rouchu.²¹² Zároveň se ukazuje jako vhodné, aby sedes kvůli pohodlí potřebnému k naslouchání Božího slova disponoval opěrkou zad (třebas nižší s ohledem na možnost sedět v liturgickém

---

²⁰⁶Srov. POKORNÝ, L., *Liturgika IV. : Liturgické reálie – Posvěcení času*, s. 51.

²⁰⁷Srov. *Pope Benedict XVI Mass in Westminster Cathedral* [online].

²⁰⁸Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 310.

²⁰⁹Srov. tamtéž, čl. 124–127 a 164.

²¹⁰Srov. tamtéž, čl. 310.

²¹¹Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 5.

²¹²Srov. tamtéž.

rouchu). Před a kolem sedes nutně musí být dostatečný prostor, nejen k stání hlavního celebranta. Také je nutné počítat, že před sedes bude zřejmě umístěn stojan s mikrofonem a v průběhu liturgie zde před celebrantem stojí příslušující s misálem nebo k němu přichází příslušující k naložení kadidla před evangeliem.²¹³ „Sedes nelze v žádném případě nahradit obyčejnou židlí.“²¹⁴

Co se týká dalších míst v presbytáři, je-li přítomen při mši jáhen, má mít sedadlo blízko sedadla pro celebranta. V presbytáři mají být uspořádána sedadla také pro koncebranty a pro kněze, kteří nekoncebrují a účastní se mše v chórovém oděvu. Sedadla pro ostatní příslušující mají být umístěna tak, aby příslušující mohli snadno vykonávat svěřené úkoly²¹⁵ a zároveň aby byla zřetelně odlišena od sedadel pro duchovenstvo.²¹⁶

4.4 Svatostánek

Co se týká umístění svatostánku, vše podstatné již bylo uvedeno v podkapitole 3.2.4 Místo pro uchovávání Nejsvětější svátosti. Přesto je vhodné říci něco ještě o samotném svatostánku: „Svatostánek neboli tabernákl (lat. *tabernaculum* – stan) slouží k uchovávání konsekrovaných hostií.“²¹⁷ Svatostánek, v němž se Eucharistie trvale uchovává, má být neodstranitelný, nepřenosný, zhotovený z pevného a neprůhledného materiálu a má být uzavřený tak, aby se zabránilo nebezpečí zneuctění Eucharistie.²¹⁸ Je vhodné, aby byl před používáním požehnaný podle obřadu uvedeném v Římském rituálu.²¹⁹

S ohledem na skutečnost, že Kristus je reálně přítomen v Eucharistii, má být svatostánek nejen umístěn na zvláště důstojném místě kostela, jak jsme již uvedli výše, ale má být i vybudován takovým způsobem, aby ukazoval a zdůrazňoval tuto pravdu.²²⁰ Jasně formulované předpisy týkající se této oblasti po koncilu chybí, což se Bohu žel projevilo zvláště v rané části pokoncilních úprav, kdy některé svatostánky připomínají spíše závěsnou lékárníčku nebo trezor a jedná se o hranaté kovové schránky, které nevypovídají o důstojnosti Toho, kterého uchovávají nic ani z vnějšku, natožpak zevnitř.

---

²¹³Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 120–186.

²¹⁴Srov. MLÉČKA, J., *Proměny sakrálního prostoru*, s. 41.

²¹⁵Například je vhodné, aby sedadlo příslušujícího s misálem bylo poblíž sedes, např. i se stolkem určeným pro odložení liturgických knih, což je důsledek skutečnosti, že při mnohých příležitostech potřebuje celebrant u sedes podržet vzápětí po sobě více liturgických knih (např. svatební obřad ve mši a křestní obřady ve mši).

²¹⁶Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 310.

²¹⁷Srov. MLÉČKA, J., *Proměny sakrálního prostoru*, s. 42.

²¹⁸Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 277; srov. *CIC*, kán. 938 §3.

²¹⁹Srov. tamtéž, čl. 314.

²²⁰*KKC*, čl. 1379.

Proto je dobré zmínit alespoň několik postřehů z norem a symboliky z období před reformou: Svatostánek měl být zevnitř vyzlacen nebo vyložen bílým hedvábím.²²¹ Ještě ve třicátých letech předpokládá tehdy platné *Rituale Romanum* ozdobení svatostánku zvnějšku záclonou, která je okolo svatostánku v podobě stanu, tzv. *conopeum*. Tato ozdoba se však převážně používala pouze v Itálii.²²² V našich zeměpisných šířkách můžeme na mnoha místech pozorovat dodnes udržanou tradici dvojdílného ozdobného závěsu umístěného za dveřmi svatostánku.²²³ V této souvislosti můžeme číst text v úvodu liturgické knihy *Svaté přijímání a úcta Eucharistie mimo mši*: „Přítomnost Nejsvětější svátosti [ve svatostánku] má být naznačena závěsem nebo jiným vhodným způsobem, který určí příslušná autorita.“²²⁴ Co se týká umělecké výzdoby svatostánku a jeho symboliky, včetně jeho kontextuálního zasazení, vidíme, že hlavní proud chrámové tvorby využíval až do liturgické reformy ustálenou eucharistickou a christologickou symboliku vycházející z biblických obrazů, a to včetně obrazů starozákonních (svatostánek jako schrána úmluvy a chrám; symboly Alfy a Omegy; Px a další).²²⁵ Osobně se domnívám, že použití staletými prověřené a nadčasové symboliky je i při navrhování nových svatostánků žádoucí, a to pro svou všeobecnou srozumitelnost a výmluvnost, jež vybízí věřící k adoraci přítomného Krista.

Kromě toho, že svatostánek musí pojmut posvátné nádoby s Eucharistií, čemuž má odpovídat jeho vnitřní prostornost a velikost dvířek, je z praktických důvodů při navrhování samostatně stojícího svatostánku nutno počítat s plochou před dvířky, která slouží pro manipulaci s posvátnými nádobami.²²⁶

Před svatostánkem s Eucharistií má stále svítit zvláštní (*peculiaris* – možno také přeložit charakteristická) lampa, jíž se „označuje a uctívá přítomnost Krista“²²⁷ Tato formulace Kodexu kanonického práva je odrazem kodexu z r. 1917 a starobylé praxe církve, že u svatostánku má hořet věčné světlo, které je živým plamenem naznačujícím přítomnost živého Krista pod způsobou chleba.²²⁸ Obecně bylo v dřívější praxi zapovězeno, aby pro věčné světlo byla používána jakákoli forma žárovky, neboť to neodpovídá vnitřní povaze tohoto symbolu, který

---

²²¹Srov. FOLTYNOVSKÝ, J., *Liturgika*, s. 93.

²²²Srov. tamtéž.

²²³Srov. tamtéž.

²²⁴*Svaté přijímání a úcta Eucharistie mimo mši*, s. 9, čl. 11.

²²⁵Srov. např. řešení svatostánků kostela sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci – Hejčíně nebo kostela Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze na Vinohradech včetně cherubů po obou stranách svatostánků.

²²⁶Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 7.

²²⁷CIC, kán. 940.

²²⁸Srov. *Codex Iuris Canonici Benedicti Papae XV*, kán. 1271.

kromě výše uvedeného odkazuje i na biblické texty Ex 40,25 a Lv 24,2-4 a analogii k němu můžeme vidět ve východní praxi zapalování svící před ikonami.²²⁹ Proto je vhodné, aby světlo označující Kristovu přítomnost ve svatostánku bylo navrhováno jako lampa s živým plamenem, která má i výpovědní hodnotu symbolickou, ne pouze funkční, třebaže se z pohledu následné praxe a údržby jedná o řešení náročnější.

4.5 Abak, pomocné stolky

Abak je označení pro pomocný stolek, který slouží v liturgickém prostoru pro odkládání posvátných nádob, liturgických knih a dalšího bohoslužebného náčiní (konvičky, pateny, kropenka atd.). Může se jednat i o mobilní stolek, pult či konzolu na zdi nebo ve výklenku.²³⁰ V každém případě by kvalita provedení měla odpovídat posvátnosti místa. Někdy se mluví i o stolku kredenčního typu.²³¹

Jeho velikost se odvíjí od potřeb liturgie: a) Mají na něm být umístěny posvátné nádoby (kalichy, ciboria) před jejich přenesením na oltář a v závěru bohoslužby oběti se nádoby opět na abak odnáší. Jsou zde položeny pateny používané během sv. přijímání, konvičky a např. purifikatoria pro koncebranty. Dále je třeba počítat s možností, že stolek bude určen pro purifikaci po mši svaté.²³² b) Také je vhodné, aby byly na stolek pokládány liturgické knihy (misál, dodatky k němu, knihy různých obřadů, koncebrační texty). c) Jak jsme uvedli již výše, i evangeliář by mohl mít své odkládací místo (srov. podkapitola 4.2 Ambon); v praxi se může po evangeliu odložit buď na část pro něj vyhrazenou na některém z pomocných stolků, nebo může mít místo vlastní. d) Nakonec je třeba počítat s bohatostí a pestrostí liturgie: konkrétní liturgické slavnosti mají specifické předměty, které je třeba při bohoslužbě někam položit²³³.

Abak bývá umístěn na boku presbytáře. S ohledem na množství funkcí je vhodné, aby se jednalo alespoň o dva stabilní stolky, z nichž jeden slouží např. pro předměty viz a) a druhý, který je blíže sedes, slouží pro liturgické knihy viz b), případně b) a c). Pro potřeby konkrétních

---

²²⁹Srov. GORAINOFF, I., *Serafim Sarovský: Život a duchovní moudrost*, s. 55.

²³⁰Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Koncepce úprav liturgického prostoru*, s. 6.

²³¹Srov. tamtéž.

²³²Srov. *Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia*, čl. 120–251.

²³³Příkladem může být slavnost Zjevení Páně, při které se žehná zlato, kadidlo a křída. Podobně popelec na popeleční středu. Na velikonoční vigílii, není-li křtitelnice na viditelném místě, má se konat v presbytáři žehnání vody atp.

liturgických slavností může sloužit přenosný stůl, který je jinak umístěn mimo liturgický prostor.

4.6 Křtelnice

Křestní kaple nebo místo, kde se nachází křestní pramen, patří mezi významné části kostela. Souvisí to se skutečností, že křest je první novozákonní svátost, jíž se ti, kdo přilnuli vírou ke Kristu, stávají Božími dětmi.²³⁴ O místě určeném pro slavení křtu jsme dosti napsali už v podkapitole 3.2.5 Místo pro slavení křtu, a to včetně skutečnosti, že mimo dobu velikonoční se u křtelnice nachází velikonoční svíce a že s ohledem na požadavky křestních obřadů musí být u křtelnice (není-li v rámci dispozičního řešení v její blízkosti abak) místo pro odložení liturgických předmětů (posvátné oleje, liturgické knihy, osuška, konvička v případě udílení křtu litím vody apod.).

Co se týká samotných požadavků na křtelnici, došlo v dokumentech spolu s novou reflexí svátosti křtu k jistému posunu: Ještě před koncilem má být podle *Rituale Romanum* křtelnice z pevného materiálu, vhodně ozdobená, shora opatřená zakrytím tak, aby do vody napadala nečistota, a v její blízkosti má být vyobrazen Ježíšův křest, který mu uděluje Jan.²³⁵ Pokoncilní dokumenty rozlišují křtelnici a křestní pramen, počítá se s možností křtu pod tekoucí vodou, křestní obřady vyzdvihují možnost křtu ponořením a *Obřady žehnání* počítají i s možností takto zbudovaného křestního pramene, který by mohl být v oddělené křestní kapli. Křtelnice, nebo křestní pramen musí respektovat obecná pravidla formulovaná v *Křestních obřadech* a *Uvedení do křesťanského života*, při jejich budování se má pamatovat na to, aby se slavení křtu mohlo konat důstojně. Vždy má být zjevná souvislost křtu s Božím slovem a Eucharistií, která je vyvrcholením křesťanské iniciace.²³⁶

4.7 Zpovědnice

Požadavky na zpovědnici nebo zpovědní místnost byly uvedeny v podkapitole 3.2.6 Místo pro slavení svátosti smíření. Přesto je vhodné doplnit několik praktických poznámek: Vzhledem k soudobému vnímání soukromí doporučuji v nových liturgických prostorech nebo při rekonstrukci stávajících zřizování buď uzavřených zpovědnic, nebo zpovědních místností.

---

²³⁴Srov. Ordo benedictionis baptisterii seu novi fontis baptismalis, In: *Rituale Romanum : De Benedictionibus, Editio iuxta typicam*, čl. 832.

²³⁵Srov. De Baptismo : Praenotanda generalia, čl. 46, In: *Rituale Romanum, Editio Typica* (1952).

²³⁶Srov. Ordo benedictionis baptisterii seu novi fontis baptismalis, In: *Rituale Romanum : De Benedictionibus, Editio iuxta typicam*, čl. 834–835.

Nejedná-li se o kostel, v němž stabilně působí pouze jeden kněz, jeví se z pastoračního hlediska vhodné, aby bylo věřícím zřejmé, kdo zpovídá a kdy (tato informace může být na vývěsce nebo na cedulce přímo u zpovědnice), a zdali je ve zpovědnici volno (z praxe existují různé varianty elektronické signalizace, nebo prosté úmluvy otevřených a zavřených dveří zpovědnice). Zpovědnice by měla být v našich podmínkách řádně vytápěná. Aby bylo možné v rámci slavení svátosti smíření číst Boží slovo, jak to předpokládají *Obřady pokání*, měla by být zpovědnice v části pro kněze vybavena poličkou nebo místem pro Písmo sv., *Obřady pokání* apod.

4.8 Kostelní dveře

Poněkud netradičně zakončíme tuto kapitolu zmínkou o kostelních dveřích – místu, kudy se do kostela vchází. Snad proto, že se u některých nově postavených kostelů zredukovaly pouze na prvek funkční.²³⁷ Přitom už Obřad zasvěcení kostela počítá s variantou začátku slavnosti u zavřených vstupních dveří, po jejichž otevření „vzve biskup věřící těmito nebo podobnými slovy: Vstupte do Pánovy brány s díkem, do jeho nádvoří s chvalozpěvem.“²³⁸

Také při slavení některých dalších liturgických obřadů jsou věřící přijímáni u dveří kostela, nebo v rámci liturgického průvodu kostelními dveřmi prochází. Proto je vhodné, aby kostelní dveře svou stavbou i uměleckou výzdobou, „vynikaly jako znamení Krista, jenž řekl: ‘Já jsem dveře k ovčím’ (Jan 10,7), a zároveň také těch, kdo půjdou cestou svatosti, která vede k Božímu příbytku.“²³⁹

---

²³⁷Srov. Příloha č. 4: Dveře kostela Sv. Ducha, Staré město u Uherského Hradiště

²³⁸*Římský pontifikál*, s. 508, čl. 34.

²³⁹*Ordo benedictionis novae portae ecclesiae*, In: *Rituale Romanum : De Benedictionibus, Editio iuxta typicam*, čl. 943.

5 Konkrétní ukázka sakrálního prostoru po II. vatikánském koncilu – katedrála Krista, Světla (Oakland, Kalifornie)

Pozornému čtenáři neuniklo, že neexistuje pouze jeden dokonalý sakrální prostor. Naopak liturgické knihy a dokumenty Magisteria naznačují mantinely, mezi kterými se ti, kdo navrhují sakrální, liturgický prostor, mají pohybovat, a tak se otvírá celá plejáda možných řešení. Na druhou stranu je třeba říci, že duch liturgie má být duší liturgického prostoru, odkud se rozvíjí celá řada nároků na prostor jako celek a konkrétních vztahů mezi jednotlivými částmi prostoru nebo liturgickými místy, jak jsme naznačili výše. V tomto kontextu jsme pak schopni podívat se na konkrétní liturgický prostor a zhodnotit, nakolik se mu daří dostát požadavkům, které na něj liturgie a církev, již je také obrazem, klade. Cílem této kapitoly tak bude alespoň nepatrně ilustrovat to, co v předchozích kapitolách zaznělo, na konkrétním příkladu. Po delší úvaze jsem zvolil katedrálu Krista, Světla, hlavní chrám diecéze Oakland v Kalifornii ve Spojených státech amerických. Vzhledem k šíři tématu se dotkneme jen několika málo bodů.

5.1 Historie projektu

Stavba katedrály Krista, Světla (ze Světla) – v originále *The Cathedral of Christ the Light* – byla dokončena v roce 2008 jako náhrada za předchozí katedrálu sv. Františka Saleského, která byla zničena po zemětřesení na konci 80. let. Jako sídlo biskupa diecéze Oakland byla postavena v rámci komplexu, který kromě katedrály zahrnuje také rajskou zahradu, rezidenci pro biskupa a kněze, administrativní prostory biskupství, zdravotní kliniku, kavárnu a knihkupectví²⁴⁰ (Příloha č. 5, Obrázek 12).

5.2 Exteriér

Komplex byl postaven na pobřeží jezera Merritt v centru města, na křížení dvou významných městských bulvárů (viz Příloha č. 5, Obrázek 10 a 11). Skutečnost, že pod katedrálou jsou ještě další prostory komplexu (např. krypta – viz Příloha č. 5, Obrázek 32), je ve výsledku výhodná, neboť samotná stavba katedrály je vyvýšena nad okolní terén, vzniká prostor pro terasovitou zahradu z části zbavenou hluku okolního města a stavba sama působí majestátněji. Převažujícím stavebním materiálem, který udává stavbě ráz, je dřevo.

---

²⁴⁰ Srov. DIOCESE OF OAKLAND, *Legacy of St. Francis de Sales Cathedral* [online]; srov. DIOCESE OF OAKLAND, *About the Cathedral* [online].

Hlavní přístupy ke katedrále jsou buď od nábřeží po schodišti (viz Příloha č. 5, Obrázek 12), nebo bezbariérovou cestou z 21. ulice, která končí u dveří katedrály (viz Příloha č. 5, Obrázek 13). Nad vchodem ční do výšky velký kříž a přede dveřmi je na zemi vytesán Kristův výrok z Janova evangelia: „Já jsem dveře. Kdo vejde skrze mne, bude zachráněn.“²⁴¹ (viz Příloha č. 5, Obrázek 14).

Ze severní strany je katedrála jako sakrální stavba rozpoznatelná hlavně ve večerních hodinách, kdy při osvětlení září zevnitř silueta Krista, jenž je umístěna na stěně za oltářem (viz Příloha č. 5, Obrázek 33). Z rohu Grand Avenue a Harrison street však stavba není rozeznatelná jako sakrální od administrativních budov v okolí, ačkoli se od okolních budov architektonicky odlišuje, což je škoda.

5.3 Interiér

Katedrála je tvořena jedním hlavním prostorem, nad nímž se vypíná dřevěná konstrukce stavby, a pásem výrazně menších, různě členitých prostorů kolem této hlavní lodi. Po obvodu tak mohli vzniknout boční kaple (kaple Svaté rodiny, kaple všech svatých, kaple Ježíšova utrpení) včetně variabilního prostoru (viz Příloha č. 5, Obrázek 15, 27, 29 a 30). Také vzniklo místo pro provozní prostory, dvě kaple pro svátost smíření (viz Příloha č. 5, Obrázek 31) po obou stranách vchodu, větší prostor pro kapli s Eucharistií v přední části katedrály a u vchodu místo pro slavení křtu.

5.3.1 Křtitelnice

Křtitelnice, která zároveň slouží jako kropenka, byla zbudována v prostoru mezi vchodem a hlavní lodí kostela, na hlavní ose celé stavby, která má elipsovité tvar (srov. Příloha č. 5, Obrázek 16). Tím je dobře viditelná pro shromážděné společenství. Zároveň je umístěna mezi zpovědními kaplemi, což je z hlediska znamení zajímavý počín, neboť ten, kdo vchází, se může o to víc rozpomenout na svůj křest a pokud dozná, že něco v jeho životě není v pořádku, má možnost se s Bohem smířit (viz Příloha č. 5, Obrázek 17). Samotná křtitelnice je dostatečně velká, se schody uvnitř, které umožňují sestoupit do vody, aby bylo možné uvažovat o křtu ponořením. Aby se v průběhu křestního obřadu zabránilo dojmu, že se jedná o průchozí místo (neboť křtitelnice je opravdu u hlavního vchodu), je po stranách složena posuvná dřevěná stěna, kterou je možné prostor katedrály úplně uzavřít. Vznikne tak křestní kaple a vynikne symbolika

---

²⁴¹ Jan 10,9.

světla, charakteristická pro celou stavbu. Nad křtitelnicí je totiž světlík, který místo křtu osvětí (viz Příloha č. 5, Obrázek 18). V prostoru pochopitelně vzhledem k umístění chybí klasický odkládací stůl pro liturgické slavení. Předpokládám, že je řešeno buď přenosným stolem, který se umísťuje jen pro dané slavení, nebo se pro odkládání používá výklenek, jež slouží také pro uchovávání posvátných olejů a je nalevo od pravého vchodu do zpovědní kaple (viz Příloha č. 5, Obrázek 31).

5.3.2 Dispozice, presbytář

Prostor katedrály je uvnitř řešen v centrální dispozici. Vše směřuje k oltáři, který je na hlavní ose prostoru v poslední třetině délky katedrály. Pět k němu jdoucích stupňů poskytuje dostatečnou výškovou profilaci, takže činí z oltáře opravdový střed prostoru (viz Příloha č. 5, Obrázek 19 a 20). Vlevo a vpravo od oltáře, v podobné vzdálenosti, jsou na vlastních stupních umístěny vlevo ambon, vpravo katedra biskupa se sedadly pro kněze a jáhny (viz Příloha č. 5, Obrázek 21). Tím, že jsou tyto tři prvky od sebe rozděleny, ale zároveň vertikálně profilovány podobným způsobem, dociluje prostor vzhledem k umístění lavic pro věřící a místa pro zpěváky a přísluhující (viz Příloha č. 5, Obrázek 22 až 24) toho, že všichni přítomní (kněží, lid, zpěváci, přísluhující) jsou společenstvím shromážděným kolem jednoho oltáře, a zároveň je zde čitelné požadované znamení vnitřní struktury Božího lidu a snadno čitelná další liturgická místa prostoru (ambon, katedra biskupa, křtitelnice). Proto i před některé nedostatky považuje řešení prostoru jako celku za povedené.

5.3.3 Svatostánek

Presbytář je ze zadní strany uzavřen stěnou skládanou ze dřeva, členěnou na tři části. Tím vzniká boční přístup jak do prostoru pro hudebníky, tak k místům vyhrazeným pro kněze a do presbytáře, což je velmi praktické nejen pro případ nějakého opomenutí. Ve středu prostřední dřevěné stěny je umístěn svatostánek, který je jako jediný propojen s oltářem, aniž by byly využity schody. Vzniká tím vizuálně jasná souvislost mezi obětí oltáře a Kristovým tělem uchovávaným ve svatostánku. Svatostánek je díky tomuto umístění viditelný už od vstupních dveří katedrály, zároveň však díky jeho decentnímu provedení a umístění nestrhává na sebe pozornost a optickým středem prostoru tak opravdu zůstává oltář. Přímo před svatostánkem ale chybí plocha pro manipulaci s posvátnými nádobami. Protože je svatostánek umístěn tak, že je přístupný i z prostoru za presbytářem, vznikl prostor pro adorační kapli, která je všem přístupná a zároveň umožňuje uctívání Krista ve větším soukromí (viz Příloha č. 5, Obrázek 25 a 26). Jednotlivá sedadla umístěná v tomto prostoru jsou orientovaná ke svatostánku.

5.3.4 Výzdoba

Ačkoli jsme se v rámci práce zmiňovali o výzdobě spíše okrajově a obecně v tom smyslu, že jednotlivá liturgická místa i prostor jako takový mají být zdobeny s ohledem na skutečnosti, které symbolizují, a to prostředky srozumitelnými, stojí za to se u konkrétního kostela zastavit také u výzdoby: Prostor i jednotlivá liturgická místa jsou navrženy v jednoduchém stylu. Důraz je kladený na zasazení místa do celku, kvalitu materiálu a rozhodně nemůžeme mluvit o přehnané zdobnosti. Zároveň však je prostor schopen pojmout starší mobiliář v podobě historicky cenných soch a obrazů (viz kaple sv. rodiny, Příloha č. 5, Obrázek 30) a kvalitně provedené detaily v podobě dvanácti svícňů se jmény dvanácti apoštolů (viz Příloha č. 5, Obrázek 28). Přitom prostor působí celistvým dojmem a má nezaměnitelné kouzlo, které je důsledkem práce architektů se světlem (srov. Příloha č. 5, Obrázek 20, 29, 31, 32 a 33). Architektonickou strohost jednotlivých liturgických míst lze od základu proměnit např. květinovou výzdobou (viz Příloha č. 5, Obrázek 34).

Samostatně bych se zmínil o biblických citacích tesaných do kamene, jež jsou okolo křtitelnice, oltáře a ambonu; a další pak před dveřmi a na rozhraní hlavní lodi a bočních kaplí. Myšlenka sama je velmi dobrá, neboť slovo Boží je ostřejší, než každý dvousečný meč, a kostelní dveře, u nichž je citát „Já jsem dveře. Kdo vejde skrze mne, bude zachráněn.“ opravdu zapůsobí jako brána k Pánu. Ale není šťastné, když musíte šlapat po Božím slově, protože ho někdo umístil na zem. Symbolické myšlení a cítění je třeba kultivovat, a kultivace má začínat v sakrálním prostoru. Celkově však prostor považuji za zdařilý.

6 Závěr

Sakrální prostor, místo, které má mít vždy rozměr vztahový, teofanický a rituální, jako by se dnes stal bojištěm, na kterém se bojuje o podobu liturgie a víry. Antropologický obrat, který se v minulém století uskutečnil na poli teologie, promítl se také do pohledu na církve, a odtud na liturgii a liturgický prostor. Pokusili jsme se ukázat na souvislost eklesiálních modelů s aktuální diskusí o liturgickém prostoru a o liturgii; totiž že otázka názorově rozdílných či dokonce protichůdných postojů je často důsledkem odlišných výchozích myšlenkových paradigmat těch, kdo k tématu přistupují.

Ve třetí kapitole byly shrnuty požadavky kladené na liturgický prostor, ať už liturgickými knihami, nebo dokumenty Magisteria, z dokumentů a liturgických knih byly sumarizovány jednotlivé části, které by kostel jakožto sakrální prostor měl mít, a tyto byly charakterizovány. Poté jsme představili oblast dispozičního řešení sakrálního prostoru v podobě podélné a centrální dispozice, zmínili aktuální teorii prostoru se dvěma ohnisky, a jednotlivé varianty charakterizovali z různých hledisek, včetně úskalí, která v sobě skrývají.

Další kapitola práce byla věnována jednotlivým liturgickým místům sakrálního prostoru. Oltář, ambon, sedes, svatostánek a další mnohá místa mají splňovat požadavky formulované obecnými normami, jindy je charakteristika místa zcela konkrétní ale uvedena jakoby mimoděk. (Například skutečnost, že u oltáře se předpokládají čtyři rohy je zmíněna v rubrice Obřadu zasvěcení kostela.) Kde to bylo prospěšné, byly formulovány vzájemné vztahy mezi místy v prostoru a nejčastější požadavky na jednotlivá liturgická místa z hlediska liturgické praxe.

V závěrečné kapitole jsme podnikli krátký exkurz do soudobé sakrální architektury v podobě seznámení se s katedrálou Krista, Světla, která získala ve Spojených státech na poli architektury řadu ocenění.²⁴² Věřím, že se v rámci práce podařilo (samozřejmě v možnostech rozsahu práce) obsáhnout vybrané téma a že bude pro čtenáře přínosem.

---

²⁴² Srov. SKIDMORE, OWINGS & MERRILL LLP, *Cathedral of Christ the Light : Awards* [online].

Anotace

Jméno a příjmení autora: Bc. Ondřej Dědič

Název práce: Sakrální prostor po II. vatikánském koncilu a jeho liturgická funkčnost

Typ práce: Diplomová

Instituce: Katedra liturgické teologie CMTF UP v Olomouc

Vedoucí práce: S.L.D., Ing. Pavel Kopeček

Abstrakt: Diplomová práce se věnuje sakrálnímu prostoru po II. vatikánském koncilu a jeho liturgické funkčnosti. Na začátku vymezuje pojem sakrálního prostoru v kontextu křesťanské tradice a zasazuje celé téma práce do kontextu. Poté následuje výčet požadavků kladených na liturgický prostor jako celek ať už liturgickými knihami nebo dokumenty Magisteria. Další část práce se věnuje rozčlenění liturgického prostoru a charakteristice těchto jednotlivých částí, na kterou navazuje přehled základních dispozičních řešení prostoru s uvedením jejich charakteristických rysů. Práce dále popisuje jednotlivá liturgická místa v sakrálním prostoru, jakými jsou např. oltář, ambon, sedes, křtitelnice a další, a uvádí jejich požadované vlastnosti. Liturgická funkčnost jednotlivých liturgických míst i celku prostoru se neomezuje pouze na skutečnost, aby liturgie mohla proběhnout nebo proběhla hladce, ale poukazuje také na další funkční rozměry, mezi které patří výpovědní, symbolická hodnota. V závěru práce je snaha ilustrovat alespoň některé uvedené myšlenky na příkladu konkrétní sakrální stavby – katedrály Krista, Světla.

Klíčová slova: Sakrální prostor, liturgický prostor, oltář, ambon, presbytář;

Počet stran: 84

Počet příloh: 5

Summary

The diploma thesis deals with the sacral space after II. Vatican Council and its liturgical function. In the beginning, I define the concept of sacral space in the context of the Christian tradition and I put the whole theme of work in context. The following is a list of requirements for the liturgical space that meets liturgical books or Magistery documents. Another part of the thesis deals with the division of the liturgical space and the characteristic of these individual parts, which is followed by an overview of the basic dispositional solutions of the space with their characteristics. The work further characterizes the liturgical places in the sacral space, such as altar, ambon, sedes, baptistery etc. The liturgical functionality of the liturgical places and of the whole of the space is not limited to the fact that the liturgy could be performed or performed smoothly, but it also points out to other functional dimensions, including the confessional, symbolic value. The end of the thesis is an attempt to illustrate at least some of these ideas on the example of a concrete sacred structure – the Cathedral of Christ the Light.

Bibliografie

A) Prameny

II. Vatikánský koncil. Konstituce o posvátné liturgii, Sacrosanctum Concilium. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2002, s. 396–397. ISBN 80-7192-438-5.

II. Vatikánský koncil. Věřoučná konstituce o Božím zjevení, Dei verbum. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2002, s. 396–397. ISBN 80-7192-438-5.

II. Vatikánský koncil. Věřoučná konstituce o církvi, Lumen gentium. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2002, s. 396–397. ISBN 80-7192-438-5.

Benedictus XVI. Litterae Apostolicae *Summorum Pontificum* motu proprio (7.7.2007). In: *Acta Apostolica Sedis* 99 (2007), s. 777–781.

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). 8. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-29-8. Český ekumenický překlad.

Ceremoniale episcoporum. Editio typica. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1995. ISBN 88-209-4217-8.

Codex Iuris Canonici. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1983.

Codex Iuris Canonici Benedicti Papae XV. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis, 1917.

CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM. Instructio *Redemptionis sacramentum*. In: *Acta Apostolica Sedis* 96 (2004), str. 549–601.

Česká biskupská konference. *Koncepce úprav liturgického prostoru*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002.

Institutio Generalis Missalis Romani. Editio typica tertia (2002).

Křestní obřady. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1999. ISBN 80-7192-378-8.

Missale Romanum. Editio typica tertia. Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 2012.

Missale Romanum ex decreto Ss. concilii Tridentini summorum pontificum cura recognitum. Editio typica. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1962.

Obřady pokání. Praha: Česká liturgická komise, 1982.

Ordo lectionum missae. Editio typica altera. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1981.

Římský pontifikál. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2008. ISBN 978-80-7195-274-9.

Rituale Romanum : De Benedictionibus. Editio iuxta typicam. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1993. ISBN 88-01-1899-4.

Rituale Romanum. Editio Typica. Typis Polyglottis Vaticanis, 1952.

SACRA CONGREGATIO RITUUM. Instructio *Inter Oecumenici* (26.9.1964). In: *Acta Apostolica Sedis* 56 (1964), s. 877–900.

SACRA CONGREGATIO RITUUM. Instructio altera *Tres abhinc annos* (4.6.1967). In: *Acta Apostolica Sedis* 59 (1967), s. 442–448.

SACRA CONGREGATIO RITUUM. Instructio de cultu *Mysterii Eucharistici, Eucharisticum Mysterium* (25.5.1967). In: *Acta Apostolica Sedis* 59 (1967), s. 539–573.

SACRA CONGREGATIO PRO CULTO DIVINO, Instructio tertia ad Constitutionem de Sacra Liturgia recte exsequendam, *Liturgicae instaurationes* (5.9.1970). In: *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970), s. 692–704.

Svaté přijímání a úcta Eucharistie mimo mši. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2001. ISBN 80-7192-496-2.

B) Literatura

DIOCESE OF OAKLAND. *About the Cathedral* [online]. Poslední aktualizace 2011 [cit. 11.4.2017]. Dostupné z URL: <<http://www.ctlcathedral.org/visit>>.

DIOCESE OF OAKLAND. *Legacy of St. Francis de Sales Cathedral* [online]. Poslední aktualizace 2011 [cit. 11.4.2017]. Dostupné z URL: <<http://www.ctlcathedral.org/visit/cathedral-history-and-art-1/the-history-of-the-cathedral-of-christ-the-light>>.

DOSTÁLEK, Jan. *Liturgický sloh a novodobá tvorba chrámová.* Hradec Králové: Družstevní nakladatelství, 1945. s. 32–36.

DULLES, Avery. Užívání modelů v eklesiologii. *Teologický sborník*, č. 2/99, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 13–22. ISSN 1211-3808.

FARRUGIA, Edward G. *Encyklopedický slovník křesťanského východu.* 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010, s. 643–644. ISBN 978-80-7412-019-0.

FOLTYNOVSKÝ, Josef. *Liturgika.* Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932.

GIBELLINI, Rosino. *Teologické směry 20. století.* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2011, s. 157–264. ISBN 978-80-7195-177-3.

GORAINOFF, Irina. *Serafim Sarovský : Život a duchovní moudrost.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2011, s. 55. ISBN 978-80-7195-510-8.

GRAUBNER, Jan (ed.). *Kostelník : praktická příručka.* 1. vyd. Olomouc: MCM, 2010, s. 9–112. ISBN 978-80-7266-341-5.

HANUS, Ladislav. *Kostol ako symbol*. Bratislava: Lúč – vydavateľské družstvo, 1995, s. 74–329. ISBN 80-7114-141-0.

KOPEČEK, Pavel. Pojetí sakrálního prostoru v dílech církevních Otců. In: FILIP, Aleš; SCHMIDT, Norbert (ed.). *Dům Boží a brána nebe ve 20. století : Studie o sakrální architektuře*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, s. 15–27. ISBN 80-7325-197-0.

KOPEČEK, Pavel. *Liturgie a architektura : Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3959-4.

KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykopení : Tři liturgické studie*. Olomouc: MCM, 1992.

MLÉČKA, Jan. *Proměny sakrálního prostoru*. Brno: Vysoké učení technické. Fakulta architektury, 2013. Vedoucí disertační práce prof. Ing. arch. Jiljí Šindlar, CSc.

MERTIN, Václav. ADHD – pohled psychologa. In: *Pediatric pro praxi* [online], č. 2/2004. Poslední aktualizace 2004 [cit. 29.3.2017]. Dostupné z URL: <<http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2004/02/02.pdf>>.

NOVÁ, Tereza. *Kostel a farní centrum pro římskokatolickou farnost Severní předměstí* [online]. Liberec: Technická univerzita v Liberci. Fakulta umění a architektury. Vedoucí diplomové práce prof. Ing. arch. akad. arch. Jiří Suchomel. Dostupné z URL: <<http://virtualni.plzne.cz/podnet/kostel-a-farni-centrum-pro-rimskokatolickou-farnost-severni-predmesti/?pid=53>>.

POKORNÝ, Ladislav. *Liturgika IV. : Liturgické reálie – Posvěcení času*. 1. vyd. Praha: Česká katolická charita, 1979, s. 6–57.

Pope Benedict XVI Mass in Westminster Cathedral [online]. Poslední aktualizace 21.11.2014 [cit. 8.4.2017]. Dostupné z URL <<https://www.youtube.com/watch?v=TCtle4z0Azc>>.

RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2006, s. 150–155. ISBN 80-7364-032-5.

ROMASEGRETA.IT. *S. Stefano Rotondo* [online]. Poslední aktualizace 27.10.2016 [cit. 29.3.2017]. Dostupné z URL: <<http://www.romasegreta.it/monti/s-stefano-rotondo.html>>.

SARAH, Robert; GRILLO, Andrea. Aktuální polemika o liturgii, *Salve : Revue pro teologii, duchovní život a kulturu*, ročník 26, č. 1/16, s. 83–97. ISSN 1213-6301.

SKIDMORE, OWINGS & MERRILL LLP. *Cathedral of Christ the Light : Awards* [online]. Poslední aktualizace 2017 [cit. 13.4.2017]. Dostupné z URL: <http://www.som.com/projects/cathedral_of_christ_the_light>.

Seznam zkratek

1 Kor	1. list svatého apoštola Pavla Korint’anům, Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)
Ex	2. kniha Mojžíšova, tamtéž
Ez	Kniha proroka Ezechiela, tamtéž
Jan	Evangelium podle Jana, tamtéž
Mt	Evangelium podle Matouše, tamtéž
CIC	Codex Iuris Canonici
IGMR	Institutio Generalis Missalis Romani, Editio typica tertia
KKC	Katechismus katolické církve
SOM	Skidmore, Owings & Merrill LLP

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dispoziční řešení sakrálního prostoru

Příloha č. 2: Příklady dispozičních řešení

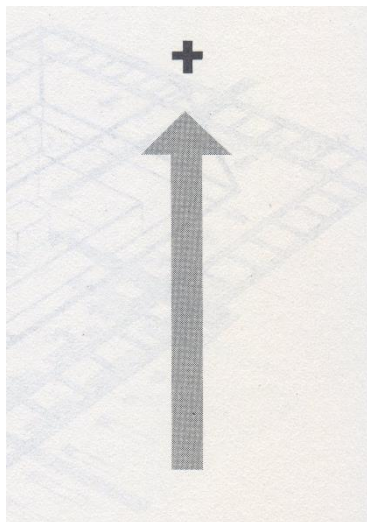
Příloha č. 3: Umístění svatostánku v Donau City Kirche (Viedeň)

Příloha č. 4: Dveře kostela Sv. Ducha, Staré město u Uherského Hradiště

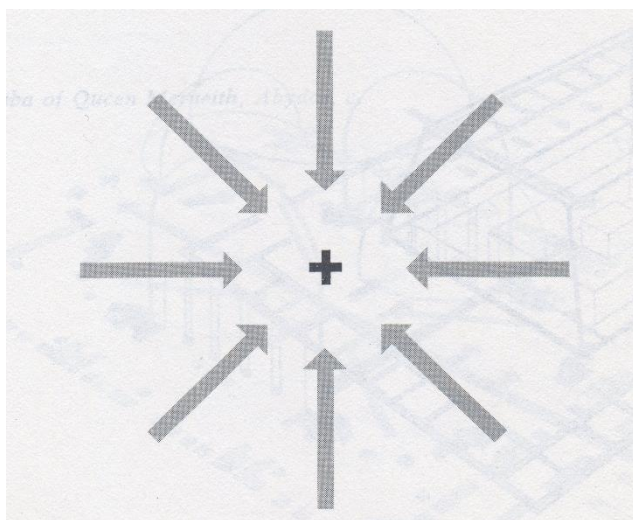
Příloha č. 5: Katedrála Krista, Světla (Oakland, Kalifornie)

Přílohy

Příloha č. 1: Dispoziční řešení sakrálního prostoru

Obrázek 1: Podélná (bazilikální) dispozice.¹

Obrázek 2: Centrální dispozice.²

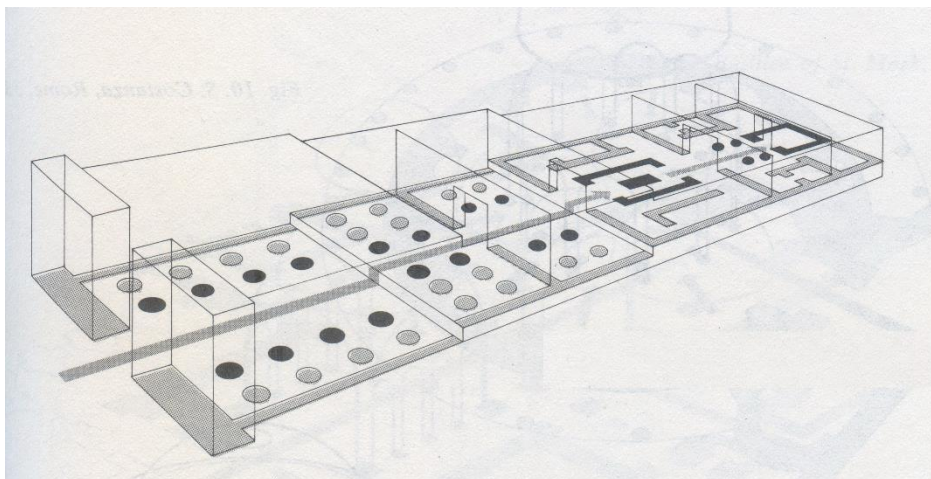
---

¹ *New Catholic Encyklopedia*, volume III, Washington D.C.: The Catholic University of America, 1967, s. 761. LCCCN 80-84921.

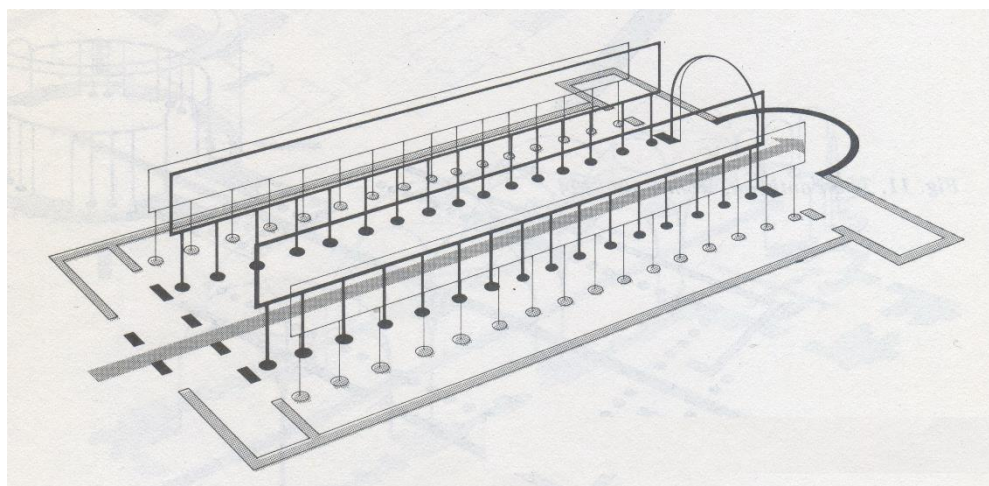
² Tamtéž.

Příloha č. 2: Příklady dispozičních řešení

a) Podélná dispozice

Obrázek 3: chrám boha Chonsu, Karnak, 1198 př. Kr.³

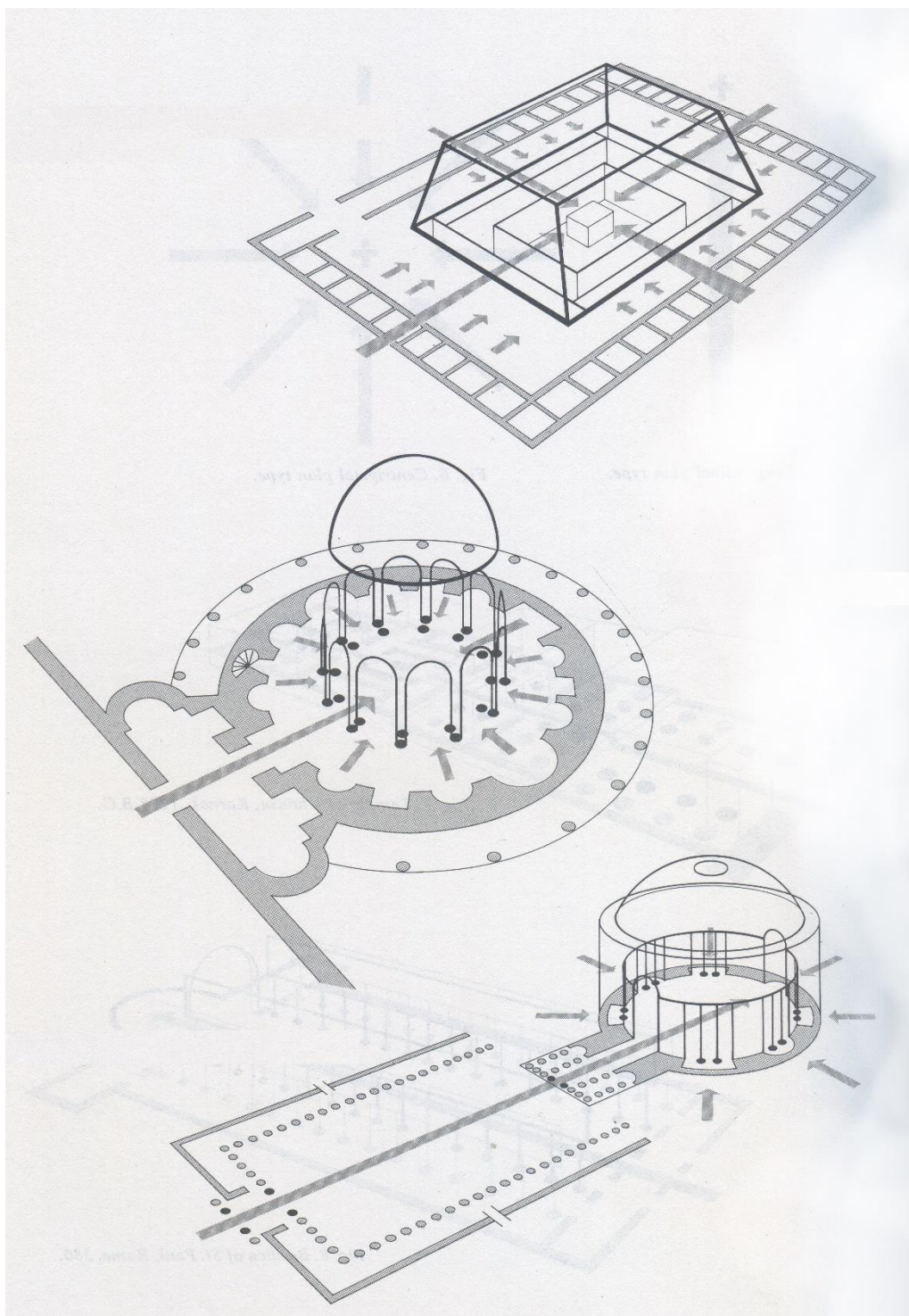
Obrázek 4: bazilika sv. Pavla, Řím, 380 po Kr.⁴

³ *New Catholic Encyclopedia*, volume III, Washington D.C.: The Catholic University of America, 1967, s. 761. LCCN 80-84921.

⁴ Tamtéž.

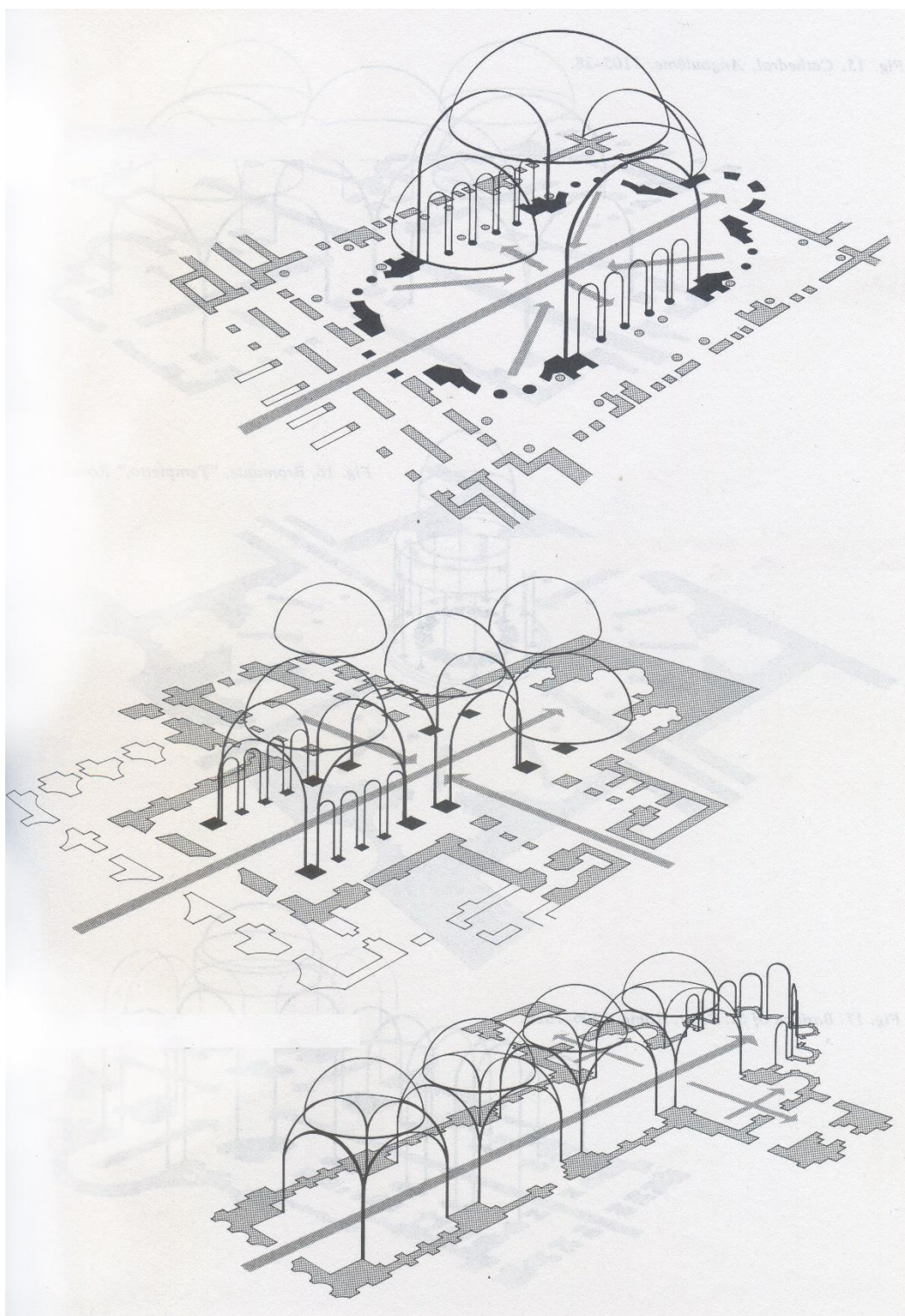
b) Centrální dispozice

Obrázek 5: hrobka královny Merneith, Abydos, asi 2900 př. Kr.;
kostel S. Contanza, Řím, 330 po Kr.;
Pantheon, Řím, asi 120 po Kr. (po řadě).⁵

⁵ *New Catholic Encyclopedia*, volume III, Washington D.C.: The Catholic University of America, 1967, s. 762. LCCN 80-84921.

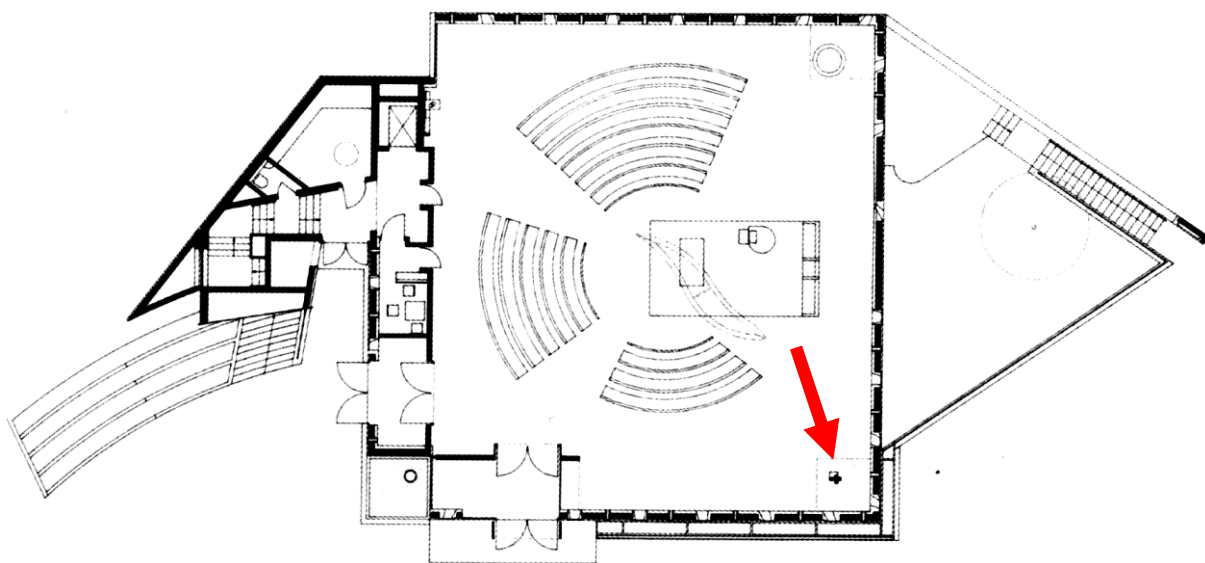
c) Kombinace podélné a centrální dispozice

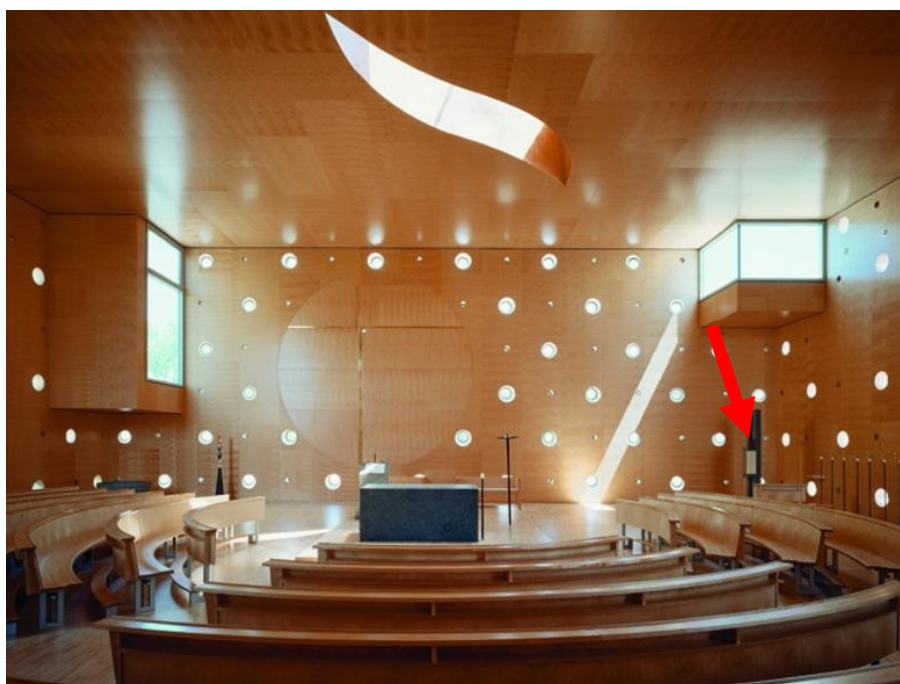
Obrázek 6: chrám Hagia Sofía, Istanbul, 537 po Kr.;
bazilika sv. Marka, Benátky, 1085 po Kr.;
katedrála sv. Fronta, Périgueux, 1120 po Kr.⁶

⁶ *New Catholic Encyclopedia*, volume III, Washington D.C.: The Catholic University of America, 1967, s. 763. LCCN 80-84921.

Příloha č. 3: Umístění svatostánku v Donau City Kirche (Vídeň)

Obrázek 7: Půdorys (šipka označuje umístění svatostánku).⁷

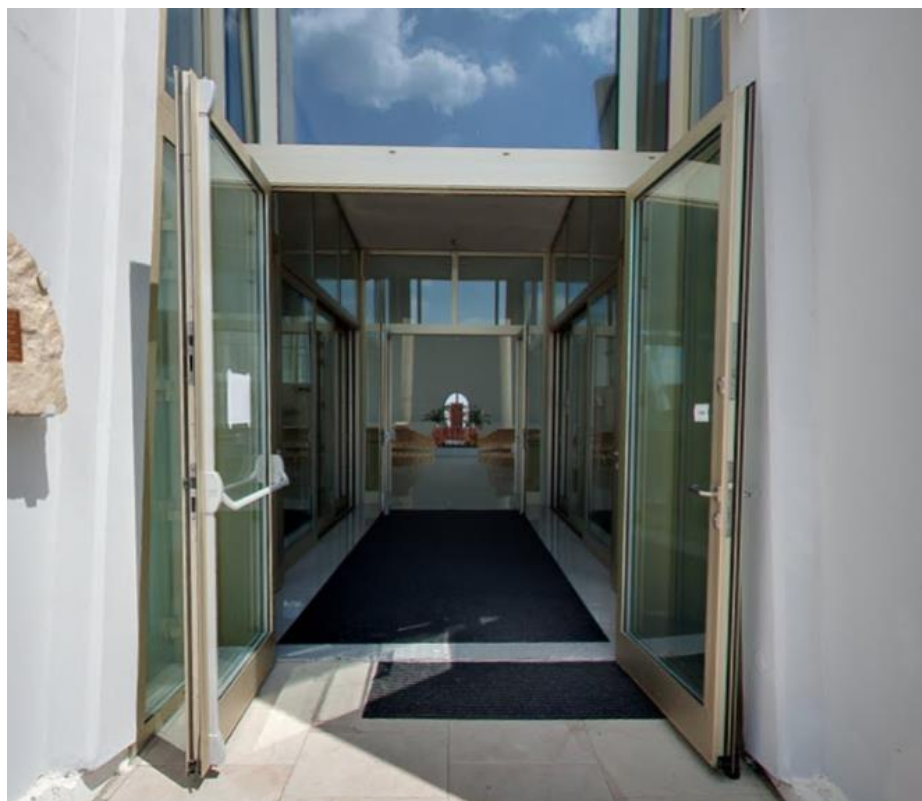

Obrázek 8: Pohled od sakristie (šipka označuje svatostánek).⁸

⁷ ATELIER HEINZ TESAR, *Donau City Church* [online], poslední aktualizace 2016 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<http://arcdog.com/wp-content/uploads/2016/03/Donaucity-Kirche-4.gif>>.

⁸ SCHITTICH, Christian, *Kirche in Wien* [online], poslední aktualizace 11.8.2012 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://www.detail.de/inspiration/sites/inspiration_detail_de/uploads/imagesResized/projects/780_1027-10574-downloadansichten-Kirche_in_Wien_3.jpg>.

Příloha č. 4: Dveře kostela Sv. Ducha, Staré město u Uherského Hradiště

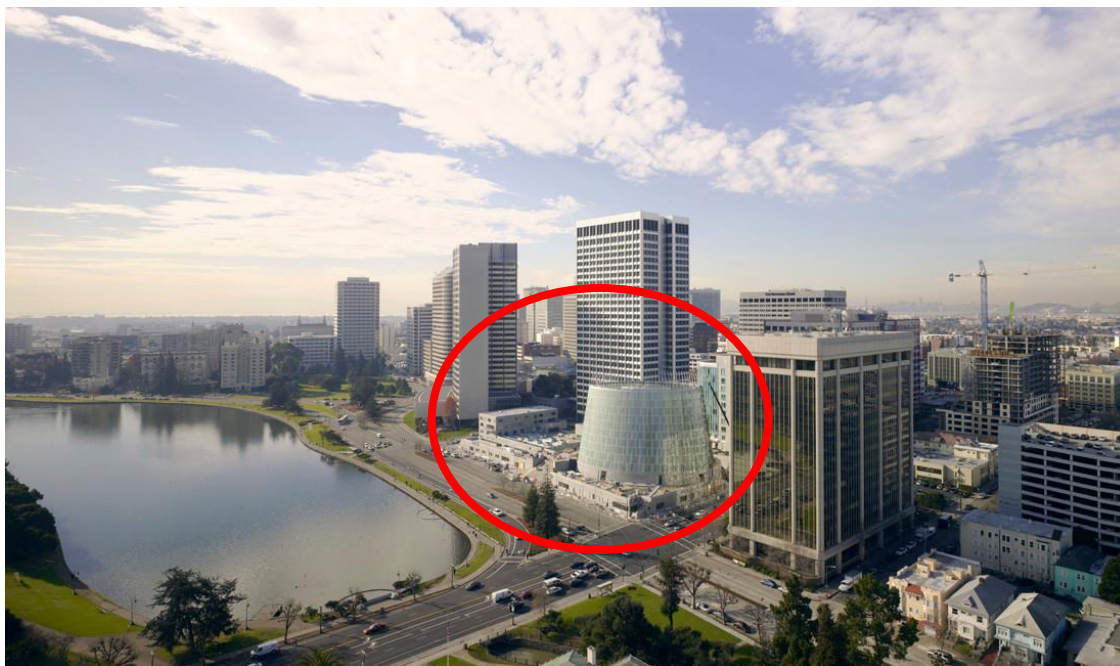

Obrázek 9: Vstupní dveře kostela Sv. Ducha, Staré Město u Uherského Hradiště.⁹

---

⁹ ALEŠ KORVAS BUSINESS PHOTO, *Kostel Svatého Ducha* [online], Poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <https://www.google.cz/maps/@49.0786045,17.4444769,3a,75y,78.2h,86.87t/data=!3m7!1e1!3m5!1sxcrTTgABV_QAAAQqS0Du!g!2e0!3e2!7i13312!8i6656!6m1!1e1>.

Příloha č. 5: Katedrála Krista, Světla (Oakland, Kalifornie)

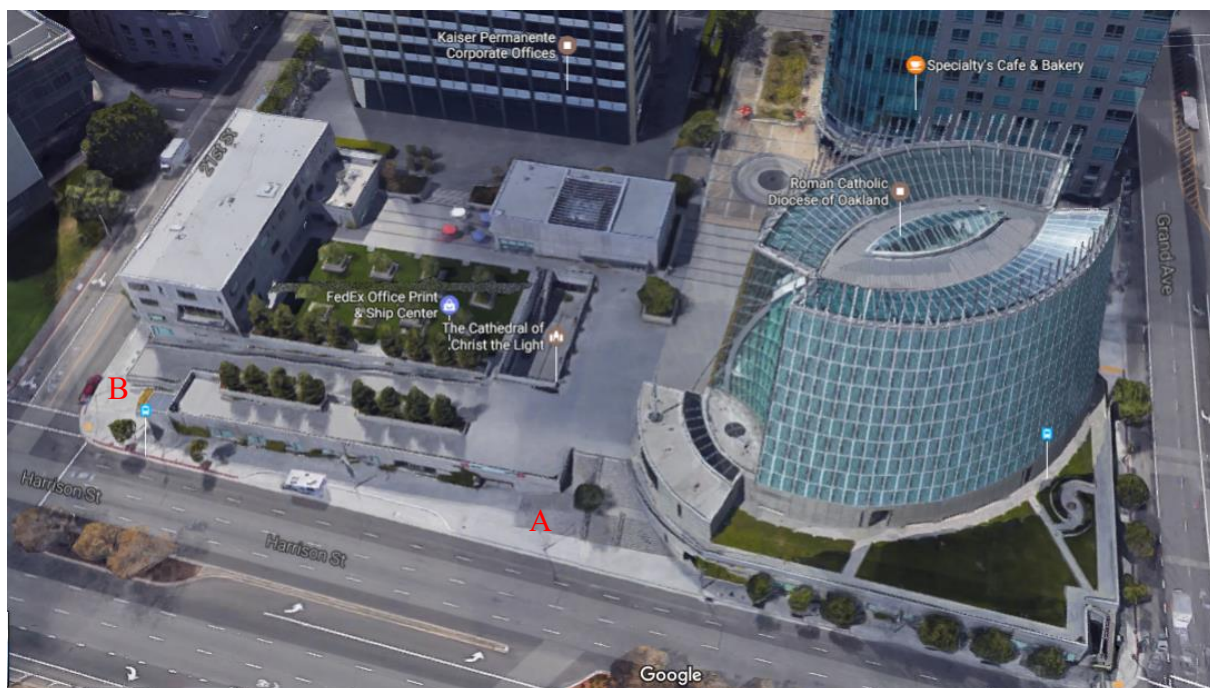
Obrázek 10: Pohled na dokončovaný diecézní komplex (v oválu) od severovýchodu.¹⁰

Obrázek 11: Pohled na katedrálu Krista, Světla od východu (z parku před jezero).¹¹

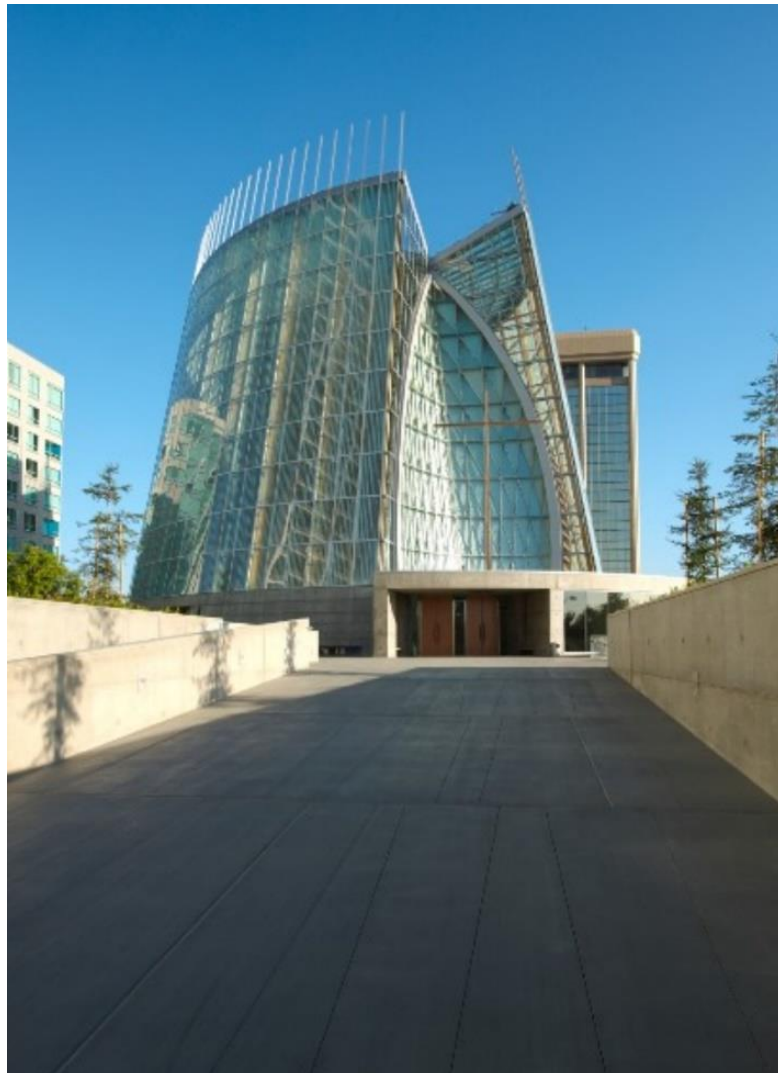
¹⁰ SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://images.adsttc.com/media/images/500f/230e/28ba/0d0c/c700/1cf7/large_jpg/stringio.jpg?1414398253>.

¹¹ SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://images.adsttc.com/media/images/500f/2313/28ba/0d0c/c700/1cf8/large_jpg/stringio.jpg?1414398256>.

Obrázek 12: Sídlní komplex diecéze Oakland¹²: (zleva) biskupská rezidence, park, kavárna s knihkupectvím, katedrála. Pod viditelnými budovami se nachází kanceláře, sídlo zdravotního střediska, krypta a v levé části také podzemní parkoviště. Hlavní vchod katedrály je přístupný po schodišti od nábřeží (A), nebo bezbariérovou cestou z 21. ulice (B).

¹² MAPY GOOGLE, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2017 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/place/The+Cathedral+of+Christ+the+Light/@37.8102536,-122.2619421,137a,35y,270h,39.53t/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x808f874d682b912d:0x85dd22039f34c99e!8m2!3d37.810087!4d-122.2632059?hl=cs>>.

Obrázek 13: Cesta ke katedrále z 21. ulice.¹³

---

¹³ MAPY GOOGLE, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2008 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <https://www.google.cz/maps/place/The+Cathedral+of+Christ+the+Light/@37.8095058,-122.2639528,3a,75y,90t/data=!3m8!1e2!3m6!1s-b8E1t7CXU8s%2FVzOLyv_FA-I%2FAAAAAAAAAAAGA%2FYd70fDp4-nI-FRvOSF99a9mxc0pWKhh1QCJkC!2e4!3e12!6s%2F%2Fh4.googleusercontent.com%2F-b8E1t7CXU8s%2FVzOLyv_FA-I%2FAAAAAAAAAAAGA%2FYd70fDp4-nI-FRvOSF99a9mxc0pWKhh1QCJkC%2Fw203-h303-k-no%2F7i936!8i1400!4m5!3m4!1s0x808f874d682b912d:0x85dd22039f34c99e!8m2!3d37.810087!4d-122.2632059!6m1!1e1>.

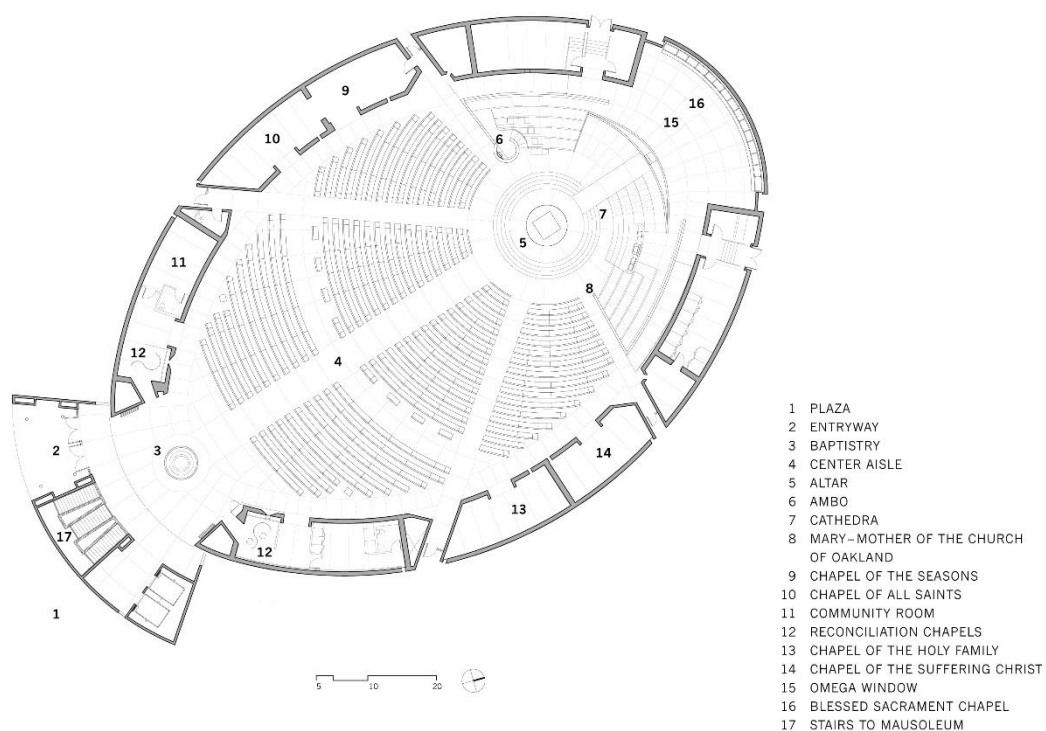

Obrázek 14: Katedrální dveře¹⁴: Před nimi je na zemi vytesaný do kamene biblický citát: „Já jsem dveře. Kdo vejde skrze mne, bude zachráněn.“ (Jan 10,9)

---

¹⁴ HALBERSTADT, Michael, *Cathedral of Christ the Light, Oakland, CA* [online], poslední aktualizace 2017 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://urbantexture.com/urbantexture/wp-content/uploads//2015/04/20081107_0123.jpg>.

Obrázek 15: Plán katedrály (půdorys).¹⁵

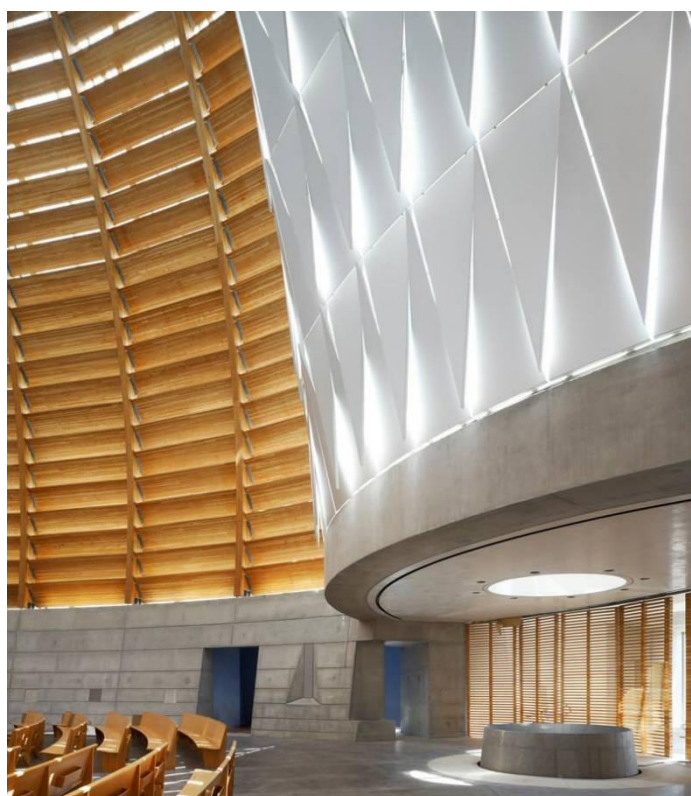
Obrázek 16: Křtitelnice.¹⁶ Okolo ní je vytesán biblický odkaz na stvoření světa: „Duch Boží se vznášel nad vodami. I řekl Bůh: ‘Bud’ světlo!’ A bylo světlo.“ (Gen 1,2b-3)

¹⁵ SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<http://www.archdaily.com/13276/the-cathedral-of-christ-the-light-som/500f23bd28ba0d0cc7001d16-the-cathedral-of-christ-the-light-som-image>>.

¹⁶ SKIER DUDE, *Baptismal font* [online], poslední aktualizace 5.11.2008 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/ca/Oak_Cathdr1_11.jpg/1280px-Oak_Cathdr1_11.jpg>.

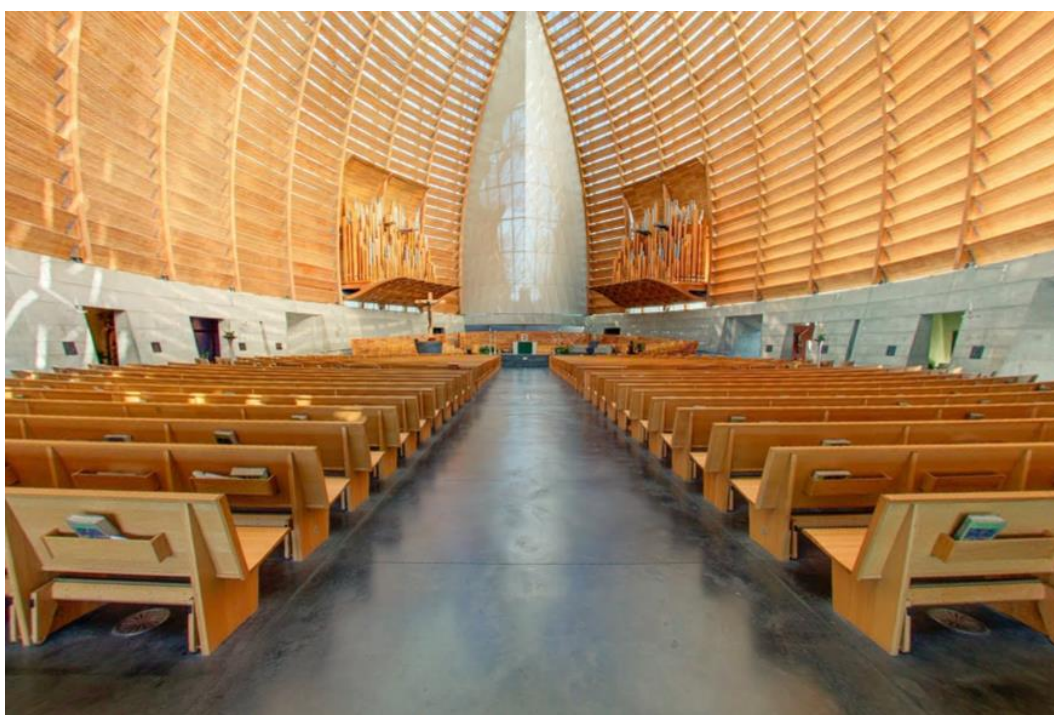
Obrázek 17: Pohled na křtitelnici z boku.¹⁷ Dveře za křtitelnicí vedou do zpovědní místnosti, podobně dveře v místě, odkud bylo foceno. Dřevěná posuvná stěna (vpravo části snímku vzadu) umožňuje prostor odělit od vchodu, opticky uzavřít a dát tak v případě potřeby vzniknout křestní kapli.

Obrázek 18: Uzavření prostoru před křtitelnicí.¹⁸

¹⁷ HURSLEY, Timothy, *Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 20.12.2013 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://segd.org/sites/default/files/02-cathedral-of-christ-honor-2009-awards.jpg>>.

¹⁸ SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://www.som.com/FILE/15850/cathedralofchristthelight_1575x900_timothyhursleycesarrubio_05jpg.jpg>.

Obrázek 19: Katedrála Krista, Světla – pohled od křtitelnice.¹⁹

---

¹⁹ MURRAY, Jared, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/@37.810375,-122.2630114,3a,83y,337.84h,83.9t/data=!3m7!1e1!3m5!1sqDih8RmIUtAAAAQn7ygPlw!2e0!3e2!7i8000!8i4000!6m1!1e1>>.

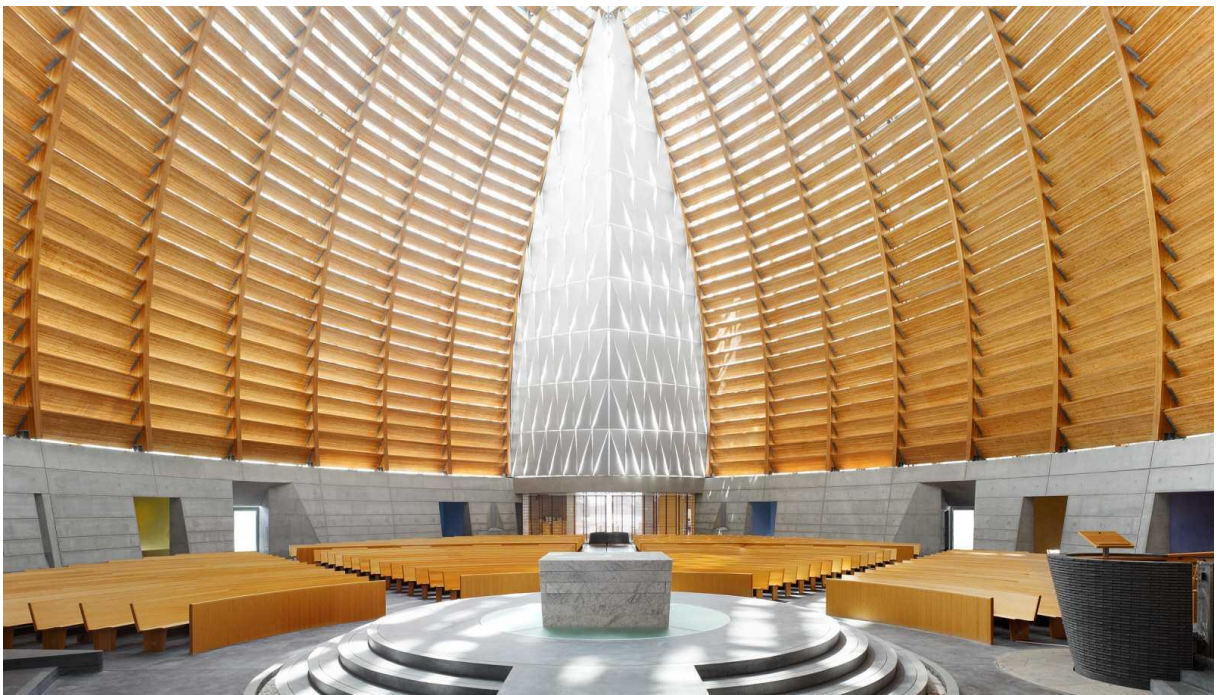
Obrázek 20: Pohled hlavní uličkou směrem k presbytáři.²⁰

---

²⁰ BLUNT, Ron, *Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 22.3.2016 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<http://www.ronbluntphoto.com/portfolio/architecture/Christ-the-Light-architecture>>.

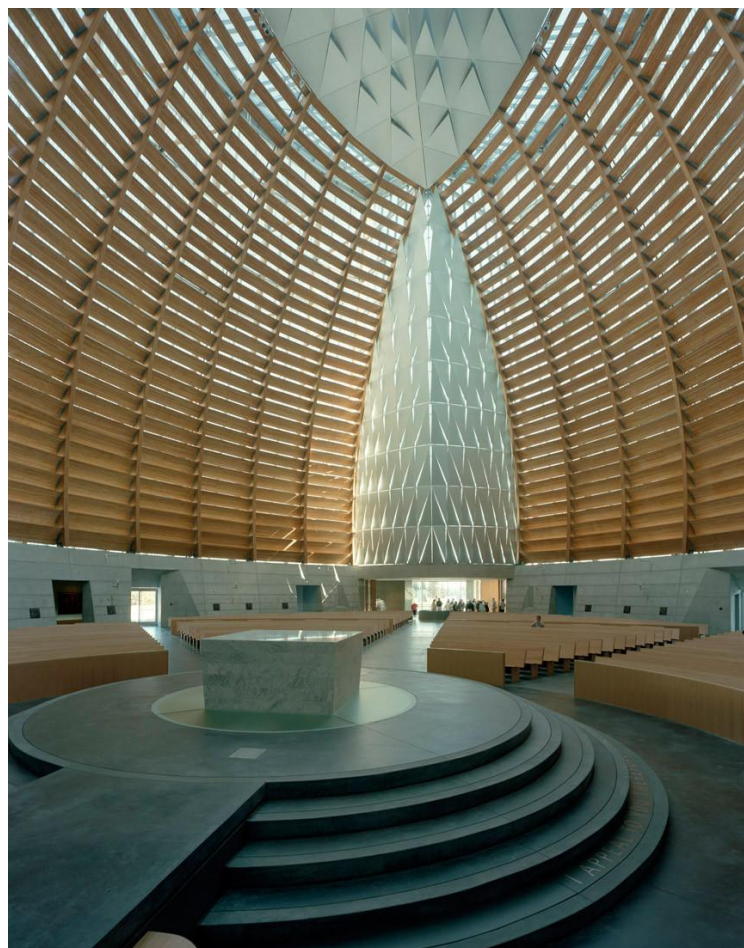
Obrázek 21: Pohled na presbytář²¹: ambon (vlevo) a za ním kříž, oltář (uprostřed) za nímž je vidět svatostánek s Eucharistií, katedra biskupa se sedadly pro jáhny a koncelebranty.

Obrázek 22: Pohled z opačné strany (od svatostánku do lodi katedrály).²²

²¹ MURRAY, Jared, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/@37.8106366,-122.2631423,3a,90y,330.61h,82.53t/data=!3m7!1e1!3m5!1s6atqVrmjXa4AAAQn7ygPog!2e0!3e2!7i8000!8i4000>>.

²² SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://www.som.com/FILE/15835/cathedralofchristthelight_1575x900_cesarrubio_04jpg.jpg>.

Obrázek 23: Pohled do lodi z místa pro hudebníky.²³

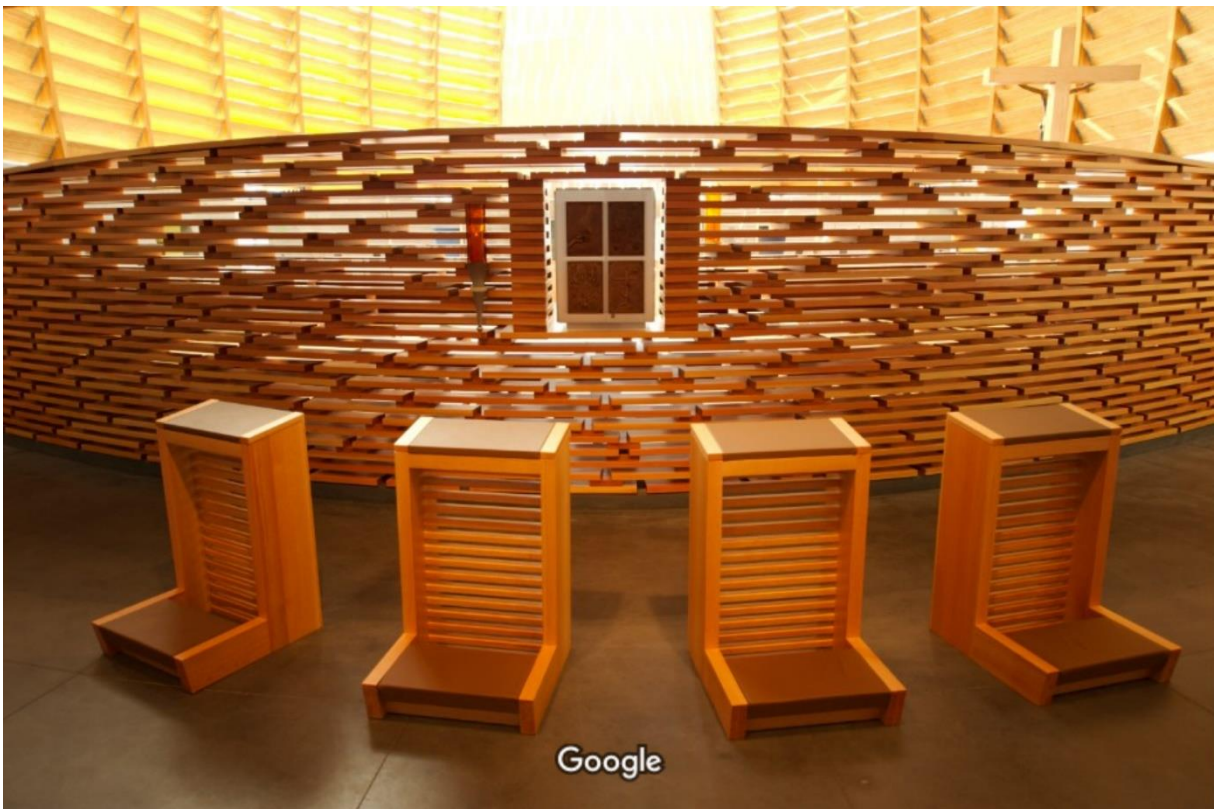
Obrázek 24: Místo pro hudebníky se nachází mezi ambonem (jeho okraj je na levé části fotografie) a svatostánkem.²⁴

²³ SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://images.adsttc.com/media/images/500f/2337/28ba/0d0c/c700/1cff/large_jpg/stringio.jpg>.

²⁴ MURRAY, Jared, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/@37.8106597,-122.2632011,3a,75y,357.42h,84.92t/data=!3m6!1e1!3m4!1sjtN88d-N3eYAAAQn7ygPoQ!2e0!7i8000!8i4000!6m1!1e1>>.

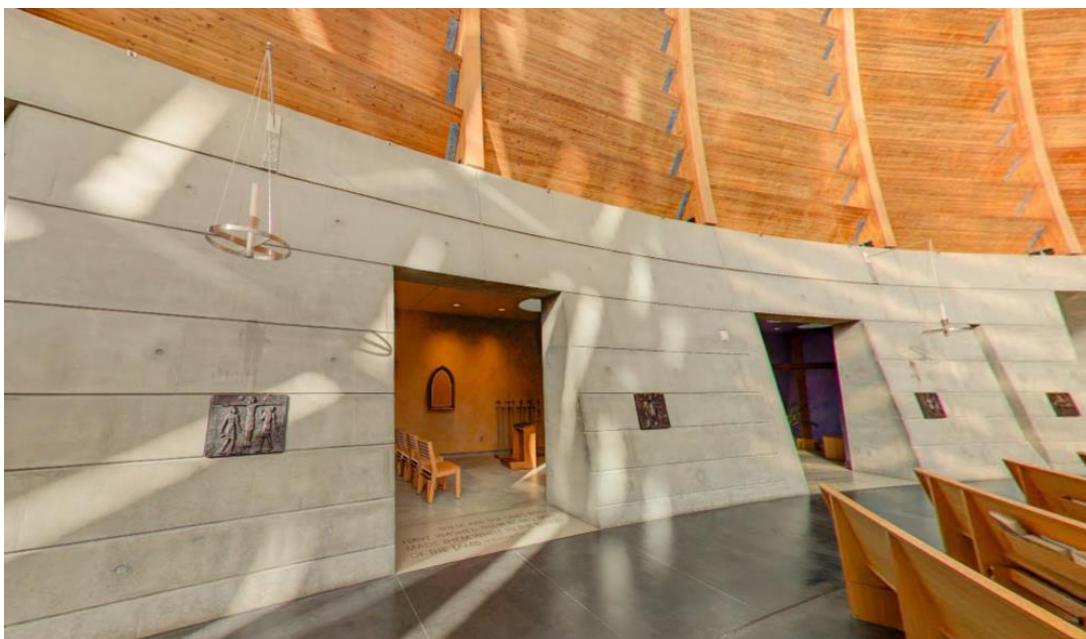
Obrázek 25: Presbytář je ze zadu uzavřen dřevěnými zástěnami, které zachovali zadní přístupové cesty do tohoto prostoru. Umístění svatostánku umožnilo vznik kaple s Nejsvětější svátostí za presbytářem.²⁵

Obrázek 26: Kaple s Nejsvětější svátostí²⁶: Prostor umožňuje více soukromí, neboť je oddělený od hlavní části kostela. Fotografie je focena z místa, kde jsou další místa k sezení. Kapacita kaple je několik desítek osob.

²⁵ MURRAY, Jared, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/@37.8108249,-122.263247,3a,75y,157.42h,73.53t/data=!3m7!1e1!3m5!1s47F5DhIfOgsAAAQn7ygPnA!2e0!3e2!7i8000!8i4000!6m1!1e1>>.

²⁶ MAPY GOOGLE, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2008 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/place/The+Cathedral+of+Christ+the+Light/@37.8095058,-122.2639528,3a,75y,90t/data=!3m8!1e2!3m6!1s-JKiAjwJXG3o%2FVzOKg-X9uhI%2FAAAAAAAAAAFU%2FJjrAfa2I39sQGvgCgj7av0EtwLt2sNHTACJkC!2e4!3e12!6s%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2F-JKiAjwJXG3o%2FVzOKg-X9uhI%2FAAAAAAAAAAFU%2FJjrAfa2I39sQGvgCgj7av0EtwLt2sNHTACJkC%2Fw203-h135-ko%2F!7i1400!8i936!4m5!3m4!1s0x808f874d682b912d:0x85dd22039f34c99e!8m2!3d37.810087!4d-122.2632059!6m1!1e1>>.

Obrázek 27: Po obou stranách hlavního prostoru katedrály jsou boční kaple, jsou zde umístěna zastavení křížové cesty a zavěšeno dvanáct svícňů na připomínku dvanácti apoštolů.²⁷

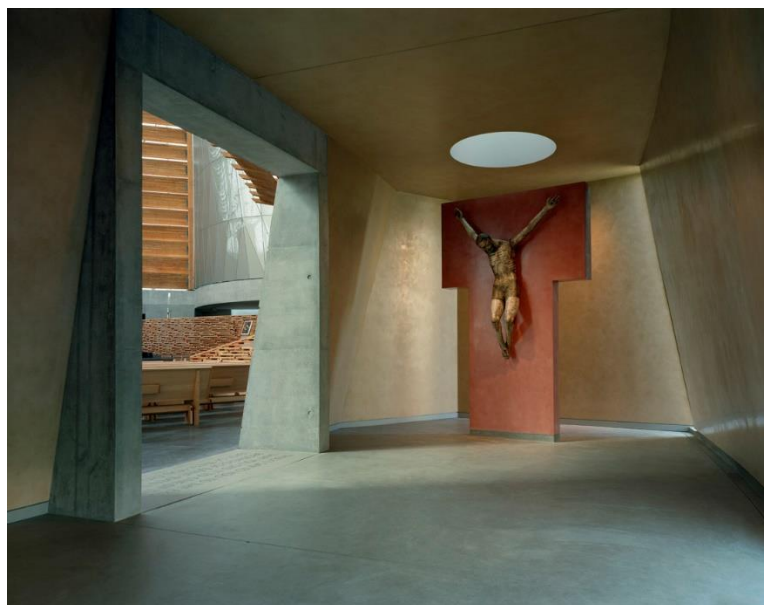

Obrázek 28: Detail svícnu se jménem apoštola Jakuba (James).²⁸

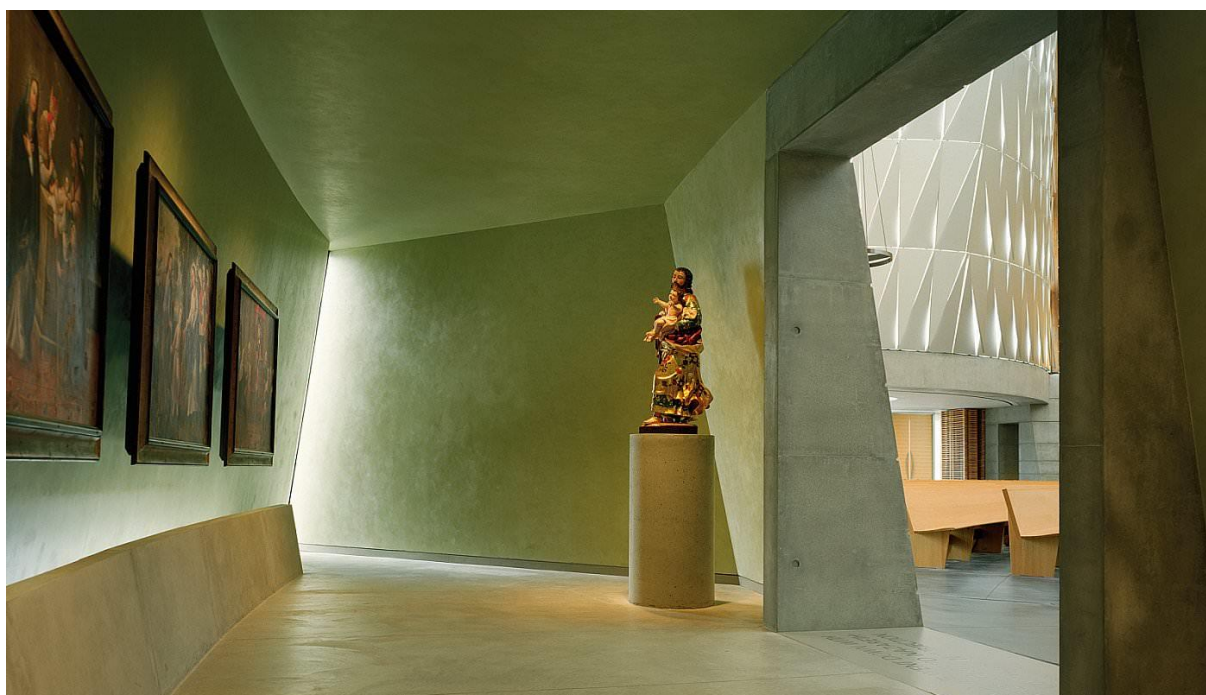
²⁷ MURRAY, Jared, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/@37.8104924,-122.263255,3a,90y,264.29h,97.58t/data=!3m7!1e1!3m5!1sobivNhv9R2gAAQn7ygPnw!2e0!3e2!7i8000!8i4000!6m1!1e1>>.

²⁸ MURRAY, Jared, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<https://www.google.cz/maps/@37.8104924,-122.263255,3a,49.5y,238.92h,119.99t/data=!3m7!1e1!3m5!1sobivNhv9R2gAAQn7ygPnw!2e0!3e2!7i8000!8i4000!6m1!1e1>>.

Obrázek 29: Boční kaple Ježíšova utrpení.²⁹

Obrázek 30: Kaple sv. rodiny.³⁰

---

²⁹ SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://images.adsttc.com/media/images/500f/238d/28ba/0d0c/c700/1d0e/large_jpg/stringio.jpg?1414398304>.

³⁰ HURSLEY, Timothy, *Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 20.12.2013 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://www.som.com/FILE/15854/cathedralofchristthelight_1575x900_timothyhursley_07jpg.jpg>.

Obrázek 31: Zpovědní místnost.³¹ Vlevo je vidět uzavíratelný výklenek s posvátnými oleji.

Obrázek 32: Pohled do krypty.³²

³¹ HURSLEY, Timothy, *Cathedral of Christ the Light – Environmental Graphics* [online], poslední aktualizace 2017 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://www.som.com/FILE/15917/cathedralofchristthelightgraphics_1575x900_timothy_hursley_13jpg.jpg>.

³² SOM, *The Cathedral of Christ the Light* [online], poslední aktualizace 12.2.2009 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <http://images.adsttc.com/media/images/500f/239c/28ba/0d0c/c700/1d10/large_jpg/stringio.jpg?1414398310>.

Obrázek 33: Večerní pohled na katedrálu.³³

---

³³ RICHARDSON, Harry, *Oakland Cathedral Exterior* [online], poslední aktualizace 2013 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <<http://hrvirtual360tourphotography.com/wp-content/uploads/2013/11/Oakland-Cathedral-Ext.-Night.jpg>>.

Obrázek 34: Květinová výzdoba ambonu na Velikonoční vigílii.³⁴

---

³⁴ THE CATHEDRAL OF CHRIST THE LIGHT, *Easter Vigil – volume 2* [online], poslední aktualizace 5.4.2015 [cit. 10.4.2017], dostupné z URL: <https://scontent-frm3-1.xx.fbcdn.net/v/t1.0-9/11138515_819559504787156_674129638243679598_n.jpg?oh=8b145f87355f9a8c4f8e8fae5da92d6f&oe=5995B92C>.